

Rapport Vlaamse kerkenbeleidsplannen 2025

Historiek, analyse en evaluatie

Platform Toekomst Parochiekerken

Rapport

Inhoud

Inleiding 4

Deel 1: Historiek van het instrument 'kerkenbeleidsplan 6

1. 1997-2009: Prehistorie voor kerkenbeleidsplannen 7

2. 2009-2014: Ontwikkeling van het instrument kerkenbeleidsplan 9

3. 2014-2019: Op zoek naar een format voor de kerkenbeleidsplannen en de koppeling met vervolgtrajecten 13

4. 2019-2024: De prille synthese van strategie, erfgoed en ruimte in plannen en uitvoering 17

5. 2024-2029: 'Inburgering' van het kerkenbeleidsplan en een veelheid aan mogelijke vervolgtrajecten 22

Deel 2: Analyse van de kerkenbeleidsplannen 2025 25

1. Methodiek 26

2. Analyse: actuele toestand van de 1559 geanalyseerde kerken 28

3. Analyse: toekomstig gebruik van de 1559 geanalyseerde kerken 49

4. Analyse van de 445 kerken die in aanmerking komen voor herbestemming 52

5. Analyse van de 672 kerken die in aanmerking komen voor nevenbestemming 70

6. Koppeling met de BBC-meerjarenplannen 83

7. Tendensen kerkenbeleidsplannen 2021 tot vandaag 87

8. Samenvatting van de actuele tendensen 89

Deel 3: Beknopte evaluatie van de kerkenbeleidsplannencampagne van 2025 91

1. Hoe verliep de campagne? 92

2. Evaluatie van het instrument ‘kerkenbeleidsplan’ door het Platform Toekomst Parochiekerken 94

3. Aanbevelingen met betrekking tot het kerkenbeleidsplan 97

4. Aard van de ondersteuning voor gemeenten en besturen van de eredienst die vandaag nodig is 99

5. Evaluatie van het kerkenbeleidsplan door de gemeenten 101

Meer info en bronnen 103

Afbeeldingen titelbladen 104

Colofon 105

Inleiding

Met de verplichting van het kerkenbeleidsplan die inging in 2025, beschikt het Platform Toekomst Parochiekerken – voor het eerst – over een grote hoeveelheid data over de parochiekerken in Vlaanderen, inclusief de toekomstvisies. In de loop van tweede helft van 2025 en de eerste maanden van 2026 analyseerde het Platform de kerkenbeleidsplannen. Dat resulteerde in een persmoment op 25 april 2026, vergezeld van een beknopte analyse van de cijfers online[1]. In de maanden daarna diepte het Platform de analyse verder uit en leverde het context en achtergrond. Het rapport is dus een doorvertaling van de cijfers én een brede situering ervan.

De cijfers uit de kerkenbeleidsplannen van 2025 zijn het voorlopige resultaat van een lang en omvangrijk proces, dat teruggaat tot de periode vóór de nota van minister Bourgeois van 2011. Het rapport blikt terug op de evoluties die geleid hebben tot het instrument 'kerkenbeleidsplan' en hoe het (andere) beleid dat raakt aan de toekomst van de parochiekerken tot ontwikkeling kwam.

De campagne van de kerkenbeleidsplannen van 2025 laat daarnaast toe om een evaluatie te doen van het instrument 'kerkenbeleidsplan' zelf. Dat is waardevol in het licht van wat nog volgt: een verwachte actualisatiegolf van de plannen in 2031 – die allicht minder ingrijpend zal zijn dan de campagne van 2025 – én een mogelijke herziening van de financiering van de erediensten. De goedgekeurde kerkenbeleidsplannen en de vele doorvertalingen die ze vandaag krijgen in gemeentelijke meerjarenplannen en trajecten van neven- en herbestemming, nodigen bovendien uit om het instrumentarium met betrekking tot de toekomst van de parochiekerken te herijken volgens de nieuwe inzichten.

Eerst gaat het rapport in op de historiek van het kerkenbeleid(splan), van 1997 tot nu. De analyse van de kerkenbeleidsplannen die daarop volgt, raakt eerst de gehanteerde analysemethodiek aan om vervolgens in de cijfers van de gebouwen 'zoals ze vandaag zijn', de actuele toestand dus, te duiken. Daarna is het de beurt aan de toekomstvisies, inclusief de situering van de gebouwen die in aanmerking komen voor herbestemming en nevenbestemming, geanalyseerd volgens diverse parameters. Vervolgens gaat het rapport in op de cijfers over 'kerkenbeleid' die uit de BBC-meerjarenplannen (de beleids- en beheerscyclus) van de gemeenten te distilleren zijn. Dat laatste vormt een belangrijke nuance ten opzichte van de inhouden van de kerkenbeleidsplannen die meestal al een half jaar vóór de nieuwe BBC-meerjarenplanning klaar waren. De analyse van de cijfers rondt af met een bespreking van de tendensen van 2021 tot 2025 en een bespreking van de belangrijkste conclusies die te trekken zijn uit de plannen van 2025.

Deel 3 bevat een evaluatie door het Platform Toekomst Parochiekerken van het instrument 'kerkenbeleidsplan' én van het proces dat de 285 gemeenten, de

1 Zie toekomstparochiekerken.be/analyse-kerkenbeleidsplannen voor de beknopte analyse.

besturen van de eredienst en de bisdommen liepen ter voorbereiding. Deel 3 blikt daarna vooruit naar de ondersteuning die – volgens het Platform – nodig is om de intenties uit de kerkenbeleidsplannen om te zetten in realisaties. Enkele actuele knelpunten komen aan bod.

Later worden de resultaten van een bevraging over het instrument kerkenbeleidsplan, gericht aan de Vlaamse gemeenten, aan het rapport toegevoegd. Mogelijk volgt er ook een bevraging aan de besturen van de eredienst.

Historiek van het instrument ‘kerkenbeleidsplan’

Roel De Ridder

Rapport Vlaamse kerkenbeleidsplannen 2025

Deel 1

1. 1997-2009: Prehistorie voor kerkenbeleidsplannen

In de late jaren 1990 werd de niet-strikt-religieuze toekomst voor parochiekerken voor het eerst een thema in Vlaanderen. Het initiatief kwam vanuit de 'monumentenzorg-aan-de-basis' – de Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg (VCM) – en in zekere zin de bredere erfgoedsector. Zij betrokken de katholieke Kerk in het debat. In die vroege fase was er volgens de Kerk 'geen probleem' in verband met de toekomst van de parochiekerken. De cijfers van zowel het kerkbezoek als die van het aantal voorgangers van de rooms-katholieke eredienst toonden wel degelijk een dalende trend, zeker sinds de late jaren 1960. Het vangnet voor de parochiekerken, via het bijpassen van de exploitatietekorten en het (mee) dragen van investeringen door de gemeenten, stelde de eredienstgebouwen in belangrijke mate veilig. De gemeenten stelden zich nog zelden openlijk vragen daarover.

Gaandeweg kwam er meer toenadering tussen de erfgoedsector en de Kerk. Er was al een Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC), maar dat focuste (nog) op het roerend patrimonium. Dat nam niet weg dat het CRKC meedeed aan de debatten. Tussen 1997 en 2008 werd de uitdaging van de toekomst van de parochiekerken stilaan duidelijk, voor ingewijden alleszins. De Vlaamse overheid schoof het Team Vlaams Bouwmeester (TVB), dat nog maar sinds 1998 bestond, naar voren om de zaak te onderzoeken. Het Team organiseerde enkele bijeenkomsten in het midden van het eerste decennium. Iets als een 'lokale strategie' voor de parochiekerken was nog niet aan de orde. Er moest nog algemeen ontdekt en aanvaard worden dat er een uitdaging bestond met betrekking tot de toekomst van de parochiekerken. Over één item ontstond er wel snel consensus: de debatten zouden zich richten op *parochie*kerken, omdat die in België en Vlaanderen een duidelijk eigen, uitgesproken publiek karakter hebben en omdat ze op het vlak van het beheer erg verweven zijn met de diverse overheden. Kerken van ordes en congregaties en kapellen hebben een statuut dat niet te vergelijken is met dat van de parochiekerken.

2008 was een sleuteljaar, met de studietweedaagse *In ander licht* georganiseerd door de VCM in samenwerking met het Team Vlaams Bouwmeester. Ook Onroerend Erfgoed was betrokken. Niet veel later verscheen een Monumenten- en landschappencahier (De Houwer 2009) met dezelfde titel. Dat bevatte naast voorbeelden van neven- en herbestemd religieus erfgoed (niet enkel parochiekerken weliswaar) een beknopt verslag van de studietweedaagse. Via een verwijzing naar Manchester in het Verenigd Koninkrijk is voor het eerst sprake van een lokale strategie voor kerken als een wenselijk instrument. Een dergelijke strategie zou verschillende relevante registers (erfgoed, ruimte, beleid, enzovoort) moeten bevatten en betrekking hebben op de parochiekerken op het grondgebied van een gemeente. De verwoordingen zijn nog vaag maar de intentie is er. Enkele structuren binnen de Vlaamse overheid raken ervan overtuigd dat een dergelijk strategisch plan per gemeente misschien wel is wat Vlaanderen gebruiken kan.

Verdere inspiratie komt uit Nederland. 2008 was daar het 'jaar van het religieus erfgoed'. Diverse publicaties verschenen. Het boekje dat jaren later het meeste bijblijft is de *Handreiking religieus erfgoed voor burgerlijke en kerkelijke gemeenten* (VBMK 2008) uitgegeven door de Vereniging van beheerder van monumentale kerkgebouw. Een van de hoofdstukken handelt over een eerder hypothetisch 'stappenplan voor toekomstbepaling', een soort houvast om tot een plan voor meerdere kerken te komen. Het is opgesteld door onder andere prof. Kees Doevendans, toen ook verbonden aan Sint-Lucas Brussel, vanuit de protestantse eredienst.

Een derde aanzet tot een lokale strategie komt een jaartje later, uit Antwerpen:

> Tijdens de symposia *150 jaar Sint-Annakerk* (2005) kregen de stad Gent en de provincie Oost-Vlaanderen een podium, en tijdens *De Kerk (Nog) in Het Midden?* (2009), georganiseerd door de Sint-Laurentiusparochie, de stad Antwerpen en de provincie Antwerpen. Vooral de tussenkomst van CD&V-schepen Heylen (2009) van stad Antwerpen springt eruit, omdat die in het teken staat van een doordachte methodiek die toelaat te beslissen over de toekomst van de vele kerken op het grondgebied van de stad Antwerpen. De methodiek hanteert zes criteria om een hiërarchie op te stellen van kerkgebouwen: (1) de geografische spreiding, om te garanderen dat de Antwerpenaren een kerk in hun buurt blijven hebben, (2) het bouwjaar van het kerkgebouw, (3) het aantal personen dat de wekelijkse vieringen bijwoont, (4) het al dan niet beschermd zijn van het kerkgebouw, (5) het exploitatiecijfer per bezoeker en ten slotte (6) het aantal misvieringen dat plaatsvindt per gebouw (Heylen 2009).
>
> [parafrasering uit De Ridder 2013]

Het voorstel van schepen Heylen (2009) werd snel ingehaald door het kabinet Bourgeois (2009-2014). Al tijdens de studietweedaagse *In ander licht* (2008) kregen door toedoen van het Team Vlaams Bouwmeester de deelthema's 'beleid' en 'ruimte' een plaats in het debat. Dat gebeurde zonder de thema's 'Kerk' en 'erfgoed' los te laten. Juist die omvattende blik, met aandacht voor gebouw en context, erfgoed, beleid en de betrokken actoren, zou de daaropvolgende jaren bepalend worden.

2. 2009-2014: Ontwikkeling van het instrument kerkenbeleidsplan

In de periode 2009-14 was minister Geert Bourgeois bevoegd voor zowel Binnenlands Bestuur als voor Onroerend Erfgoed. Het blijkt de ideale uitgangspositie om de werking van de besturen van de rooms-katholieke eredienst, die van de gemeenten én het aspect onroerend erfgoed samen te brengen en te streven naar een hernieuwd (Vlaams) beleid voor de parochiekerken. Ter aanvulling: het Vlaamse eredienstendecreet trad in werking in januari 2005, kort na de Lambermontakkoorden. Daarvoor was de materie 'erediensten' federaal. Het Vlaamse onroerend erfgoedbeleid trad al in werking sinds 1976, met een 'decreet tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten'.

Aan het begin van de regeerperiode Peeters II komen enkele werkgroepen samen, met een samenstelling die in de kern niet veel verschilt van die van de huidige stuurgroep van het Platform Toekomst Parochiekerken. De werkgroepen dragen de volgende namen: 'bestuurskracht en financiering', 'beheer' en '(her)bestemming en ruimtelijke inpassing'. Ze krijgen de opdracht om een aantal aspecten met betrekking tot de toekomst van de parochiekerken verder te onderzoeken. Trekkers zijn het Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB), het toenmalige Agentschap Ruimte en Erfgoed en het Departement Bestuurszaken.

Betrokkenen in de werkgroepen zijn onder meer: het kabinet Bourgeois (met Filip Delos); ABB (met onder meer Bart Van Dooren); het Team Vlaams Bouwmeester (met o.a. Sara Vermeulen); Onroerend Erfgoed, dat toen een deel was van het departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid, Onroerend Erfgoed; en de Bisschoppenconferentie (Bart Vercauteren was aanwezig voor bisdom Brugge). Ook de VVSG (met Xavier Buys) en het CRKC (nu PARCUM, met onder andere Jan Jaspers) tekenen present, net zoals de West-Vlaamse streekintercommunale WVI (met Niek De Roo)[2].

Naast onder andere aandacht voor 'lokaal draagvlak', 'gebruik verbreden', 'publieke middelen voor publieke functies' is er vanuit de groep '(her)bestemming en ruimtelijke inpassing' de aanbeveling 'stel een parochiekerkenplan op':

> De lokale kerkelijke en gemeentelijke overheden maken, als resultaat van een overlegproces, een globaal parochiekerkenplan op voor de gemeente. Start daartoe actief een proces op om te komen tot een duidelijke beleidsbeslissing die bepaalt welke gebouwen nog nodig zijn voor de eredienst en in welke hoedanigheid (wekelijkse cultus, bijzondere vieringen, ...), welke gebouwen een nevenbestemming kunnen krijgen naast de cultus en in welke mate, welke gebouwen een andere functie kunnen krijgen, welke gedesaffecteerd kunnen worden, welke gesloopt kunnen worden, enz... .
>
> **Integreer het parochiekerkenplan in de andere gemeentelijke beleidsplannen (cultuurbeleidsplan, ruimtelijk beleidsplan, ...) en in de meerjarenbegroting.**
>
> *Op niveau van het lokale bestuur wordt een specifiek beleidsplan opgemaakt, dat onder meer aandacht heeft voor de volgende elementen:*
>
> - Een analyse van alle kwaliteiten, kansen en knelpunten (via swot of andere methodieken) van alle huidige kerkgebouwen die rekening houdt met cultusgebonden, cultuurhistorische, bouwkundige, maatschappelijke, bestuurskundige en financiële aspecten. Daarbij is het van belang dat maximaal

2 De notulen van de werkgroepen zijn op te vragen bij het Platform Toekomst Parochiekerken.

gebruik kan gemaakt worden van het bestaand instrumentarium (zoals bv. de rapporten van Monumentenwacht).

- Een behoefteanalyse van de lokale vraag naar gemeenschapsvoorzieningen in de meest brede zin.
- Een voorstel tot (her)bestemming, beheerstructuur en financiering van elk gebouw, met inbegrip van aard en frequentie van cultusgebonden activiteiten en nevenactiviteiten, voorstellen tot nieuwe bestemmingen in het kader van desaffectatie, verkoop, bewaringstoestand en afbraak, enzovoort.

> *Bij een globale benadering kunnen ook diverse waarden ten aanzien van elkaar afgewogen worden en eerder genomen beleidsbeslissingen geëvalueerd worden. Mogelijke wijzigingen in het beleid, zoals bv. het evalueren van een bescherming als monument, stads- en dorpsgezicht, ...of net het beschermen van een belangrijk parochiekerkgebouw in de gemeente kunnen daarmee onderbouwd worden. Een breder palet aan instrumenten kan ingezet worden om tot een goed plan te komen voor een specifieke kerk of kerklocatie, zoals de opmaak van een specifiek uitvoeringsplan of, beeldkwaliteitsplan, het organiseren van een ontwerpwedstrijd,...*
>
> [Van Dooren, Stevens & Scheers 2011]

Voor een belangrijk stuk is dat inderdaad beleid vandaag, voor een stuk dode letter (bijvoorbeeld wat betreft integratie in het beleidsplan ruimte, want zo'n plan is er niet in elke gemeente; en ook werken op basis van een behoefteanalyse is veel werk en niet vanzelfsprekend voor gemeenten met kleine diensten). Het woordgebruik verschilt soms met dat van vandaag: er is sprake van 'desaffectatie', daar waar dat vandaag 'onttrekken aan de eredienst' gangbaar is[3]. Maar het is duidelijk dat de kiem van het kerkenbeleidsplan er al is. Ook andere aanbevelingen van de werkgroep '(her)bestemming en ruimtelijke inpassing' komen niet veel later in de 'conceptnota Bourgeois' terecht (zie infra). Een van de globale aanbevelingen in het verslag *Parochiekerken in Vlaanderen* brengt het proto-kerkenbeleidsplan als volgt onder woorden:

> De lokale kerkelijke en gemeentelijke overheden maken, als resultaat van een actief overlegproces met de lokale gemeenschap, een globale strategische toekomstvisie op over het beheer, de financiering en de (her)bestemming van alle parochiekerken op het grondgebied.
>
> [Van Dooren, Stevens & Scheers 2011]

In 2011, hetzelfde jaar nog als dat van het verslag *Parochiekerken in Vlaanderen*, verschijnt de conceptnota *Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk* (24 juni) van minister Geert Bourgeois:

> De oplossingenrichtingen die de nota voorstelt zijn gebaseerd op een analyse van de "maatschappelijke omgeving", de "knelpunten" en op het huidige beleidskader. De analyse van de huidige situatie bestaat in hoofdzaak uit een toetsing van het aantal parochiekerken en de hoeveelheid geïnvesteerde overheidsmiddelen aan het gebruik van de gebouwen. Verder haalt de analyse aan dat het goede beheer van de gebouwen onder druk staat en dat er gebrek is aan een strategie om het probleem van de kerken op te vangen.

3 'Desaffectatie' wordt nog gebruik wanneer de regering een oude pastorij of een oude kerk, ooit genaast door de Franse Revolutie, 'uit het publiek domein haalt'.

[De Ridder 2013]

De conceptnota beschrijft zeven oplossingenrichtingen:

> (1) "het uitwerken van een langetermijnvisie op de toekomst van de parochiekerken door de lokale actoren",
>
> (2) "Onroerend Erfgoed": een "erfgoedrichtingplan en actieprogramma",
>
> (3) "neven- en herbestemmingsprojecten financieel stimuleren",
>
> (4) "strategisch beleid financieel stimuleren",
>
> (5) "meer slagkrachtige kerkraden/kerkbesturen",
>
> (6) "meer slagkracht voor de gemeentebesturen in hun relatie met de
>
> kerkraden/kerkbesturen",
>
> (7) de "erkenning van het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur vzw (CRKC) als ondersteunend expertisecentrum voor onroerend erfgoed".
>
> [...] Met de eerste oplossingenrichting doelt Bourgeois op een visie die door alle "direct betrokken actoren", namelijk de gemeentebesturen, de kerkraden, de centrale kerkbesturen en de bisschoppelijke overheden, in samenspraak opgesteld moet worden. Zij worden verwacht als criteria te hanteren: de cultuurhistorische waarde van de gebouwen, de architecturale mogelijkheden ervan, de ruimtelijke omgeving van de gebouwen, het actuele gebruik ervan en de mogelijke interesse ervoor van andere actoren. Bourgeois wil zowel het opstellen van een langetermijnvisie als daadwerkelijke neven- en herbestemming financieel stimuleren via een subsidieregeling. De slagkracht van kerkraden [...] kan volgens de minister vergroten door een professionalisering van de kerkraden; dat kan zich voltrekken via het delegeren van taken naar een hoger niveau, namelijk dat van de centrale kerkbesturen. Dat betekent niet dat Bourgeois de verdiensten van de kerkfabrieken minimaliseert. Hij wil een centraal kerkbestuur verplicht maken in elke gemeente met minstens drie (waar dat voorheen vier was) parochiekerken. Aan de gemeentebesturen wil de nota meer slagkracht toekennen door hen de toestemming te geven om meerjarenplannen van kerkfabrieken desgevallend aan te passen. De erkenning van het CRKC als ondersteunend expertisecentrum is ondertussen bestendigd via de aanstelling van Jan Jaspers als directeur van dat expertisecentrum. De oplossingenrichtingen van de nota krijgen verder vorm in een vernieuwd eredienstendecreet; op 25 november 2011 keurde de Vlaamse regering de ontwerpteksten van dat vernieuwde decreet goed (Depuydt 2011).
>
> [De Ridder 2013]

Een omzendbrief (30 september 2011) brengt de gemeenten en de besturen van de eredienst op de hoogte van de inhoud van de conceptnota. Er zijn besturen van de eredienst en gemeenten die zich dan al beginnen voorbereiden op het opstellen van een 'kerkenplan' of 'parochiekerkenplan'.

Het CRKC (nu PARCUM) lanceert niet veel later, in de periode 2012-13, een bevraging naar een aantal basisgegevens van de parochiekerken, gericht aan de besturen van de eredienst. Het centrum vraagt naar onder andere de eigendomsstructuur, de bouwfysische toestand van de gebouwen en het actuele gebruik ervan – liturgisch en niet-liturgisch. Volgens de *Atlas van het religieus erfgoed in Vlaanderen* (Aerts, Jaspers et al. 2014) is de responsgraad 95%. Het is een eerste nulmeting van de parochiekerken, maar enkel wat betreft de (toen) actuele toestand. Toekomstplannen maken geen

deel uit van de nulmeting van 2014.

> Het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur is sinds 2012 voorzien van een officieel expertisecentrum onroerend kerkelijk erfgoed. Dat kwam er op vraag van minister Bourgeois. Het CRKC brengt [...] het landschap van de Vlaamse parochiekerken in kaart, als aanzet tot een parochiekerkenplan. Daarvoor heeft het alle kerkraden gevraagd om een uitgebreide vragenlijst in te vullen met objectieve gegevens over de betrokken parochiekerk. Dat loopt parallel met initiatieven vanuit de bisdommen om het pastorale landschap in kaart te brengen.
>
> [De Ridder 2013]

Zoals de conceptnota aankondigt, maakt Vlaanderen al snel werk van subsidies voor studies naar neven- en herbestemming én investeringen in nevenbestemmingen, telkens voor niet-beschermde parochiekerken. Het is het decreet over subsidies voor gebouwen van de eredienst van 12 juli 2013 dat de bestaande mogelijkheden voor subsidiëring uitbreidt tot de genoemde mogelijkheden. Vlaanderen stimuleert via het agentschap Binnenlands Bestuur vanaf dan onderzoek en investeringen in het licht van de toekomst van parochiekerken. In die periode zijn er gemeenten die financiële ondersteuning krijgen om een strategische visie[4] te (laten) ontwikkelen op de toekomst van de parochiekerken op het grondgebied van de gemeente. Er zijn ook gemeenten die subsidie krijgen om de ontwikkelde visie bouwkundig uit te voeren – in het geval van nevenbestemming toch. Subsidieaanvragen met betrekking tot studie krijgen een prioritaire behandeling, gevolgd door aanpassingswerken bij nevenbestemming. Het beschikken over een langetermijnvisie wordt een voorwaarde voor investeringssubsidies. Later zal Vlaanderen gemeenten en besturen van de eredienst subsidiëren die investeringen in het licht van herbestemming doen (zie infra).

In de praktijk doken er al snel enkele studies op, als voorbereiding op een kerkenbeleidsplan. De volgende paragrafen duiden de ontwikkelingen op het terrein op dat vlak. In bepaalde gevallen maken gemeenten en centrale kerkbesturen daarbij gebruik van de recent uitgebreide subsidielijn.

4 Een voorbeeld is het onderzoek dat liep met betrekking tot de twaalf parochiekerken in de gemeente Maasmechelen rond 2015. Het bereidde voor op het kerkenbeleidsplan en werd uitgevoerd door de UHasselt.

3. 2014-2019: Op zoek naar een format voor de kerkenbeleidsplannen en de koppeling met vervolgtrajecten

In 2013 trok minister Bourgeois twee pilootprojecten met betrekking tot het instrument kerkenbeleidsplan op gang[5]. In de Westhoek ontwikkelde WVI een kerkenbeleidsplan voor 18 gemeenten (113 parochiekerken); de West-Vlaamse intergemeentelijke samenwerking (IGS) voor streekontwikkeling was daar al in 2012 aan begonnen, in samenwerking met het CRKC en het bisdom Brugge. In Gent ontwikkelde het architectenbureau ABSCIS een uitgebreid rekenblad, met daarin allerlei parameters per parochiekerk zoals de pastorale context, bouwhistorische aspecten, planologische kenmerken en de bouwfysische toestand. Doel van het rekenblad was om verantwoorde beslissingen te kunnen nemen over de toekomst van de 46 Gentse parochiekerken die er toen waren.

Het CRKC was betrokken en zorgde voor de synthese van de resultaten en de communicatie daarover. Het operationele 'format' van het kerkenbeleidsplan kwam tot stand tussen de Vlaamse overheid, Vlinter (als koepel van de IGS'n voor streekontwikkeling) en het CRKC. Dit zijn enkele vroege aanbevelingen voor de kerkenbeleidsplannen die resulteerden uit de beide pilootprojecten, in 2014 geformuleerd door het CRKC[6]:

- Zorg voor een actuele inventaris die een duidelijk en objectief beeld geeft van de kerkgebouwen en hun potentiële gebruikswaarde in de toekomst;
- Vergelijk de kerkgebouwen onderling qua exploitatie, ligging, financiële gegevens,... om de uitdagingen en mogelijkheden op een heel andere manier in beeld te brengen;
- Maak een overzicht van het gemeentelijk patrimonium (zowel eigendom als huur) en gemeentelijke functies en diensten, bekijk dit kritisch op vlak van efficiëntie, aangepastheid en geschiktheid, en relateer dit met het toekomstig gebruik van kerkgebouwen binnen deze globale strategie;
- Bundel, verdiep en ontsluit de kennis door een lokaal aanspreekpunt binnen de gemeente, engageer verschillende gemeentelijke diensten in het denkproces, voorzie in een transparante en krachtige politieke sturing;
- Neem de erfgoedwaarde mee bij het begin van het proces : erfgoedwaarden van gebouw en interieur bepalen sterk de mogelijkheden voor de toekomst van de parochiekerken, zowel financieel als functioneel;
- Maak een helder afsprakenkader voor huidig en toekomstig medegebruik en voor nevenbestemming (multifunctioneel gebruik en gedeeld gebruik);
- Communiceer doordacht over concrete pistes voor herbestemming en maak heldere afspraken om samen te communiceren en elk dossier te plaatsen in een ruimere visie en ontwikkeling;
- Werk aan een permanent en gestructureerd lokaal overleg als visiegroep toekomst

5 Antwoord van Geert Bourgeois op vraag nr. 16 van 25 september 2014 gesteld door Karim Van Overmeire.

6 Bourgeois, op. cit.

kerkgebouwen binnen de gemeente;

- Heb respect voor geschiedenis en betekenis van het gebouw.

Het instrument 'kerkenbeleidsplan' kreeg gaandeweg een format en een sjabloon. Vlinter engageerde zich om het sjabloon uit te dragen, het CRKC ook. Het CRKC en de intercommunale van de Kempen (IOK, de Intercommunale Ontwikkelingsmaatschappij voor de Kempen) organiseren in juni 2014 een studiedag over de pilootprojecten en de kerkenbeleidsplannen. Op dat symposium stelt de UHasselt (faculteit Architectuur en Kunst) een alternatief of officieus pilootproject voor: het participatieve traject ter voorbereiding van het kerkenbeleidsplan dat in Kortessem (toen zes kerkdorpen, vandaag een deel van Hasselt) gelopen werd. Dat traject kwam terecht in het boek *Het open kerkgebouw* (De Bleeckere & De Ridder 2014). Niet veel later startte de UHasselt een gelijkaardig traject in Maasmechelen, met subsidie van ABB.

Vanaf begin 2017 (maar al vroeger aangekondigd) kwam het kerkenbeleidsplan terecht in het Onroerend Erfgoeddecreet. Een kerkenbeleidsplan werd nodig om op een erfgoedpremie (elke erfgoedpremie! – ook in het kader van een zogenaamd 'wachtlijstdossier') voor een beschermde kerk te kunnen rekenen.

> Voor de [...] aanvragen voor een premie voor beschermde monumenten die bestemd zijn voor een erkende eredienst kan geen premie worden toegekend zolang er geen actueel kerkenbeleidsplan aan het agentschap is bezorgd. Als het agentschap op 1 oktober 2017 geen kennis heeft genomen van een actueel kerkenbeleidsplan, moet een nieuwe premie-aanvraag overeenkomstig artikel 10.2.1 worden ingediend.
>
> [Onroerend Erfgoeddecreet Artikel 12.3.12. (01/01/2017 - 31/12/2024)]

Eigenaren van beschermde parochiekerken die beroep wilden doen op een erfgoedpremie hadden tot oktober 2017 om aan te sturen op een kerkenbeleidsplan, moest dat er nog niet zijn. Dat zorgde voor een golf van kerkenbeleidsplannen, vooral om de zogenaamde 'wachtlijstdossiers' te vrijwaren van verwijdering van de lijst. Plots was er in veel gemeenten een noodzaak. Kerken in gemeenten zonder plan dreigden hun premie te verliezen[7] of dreigden de premie opnieuw te moeten aanvragen, mét een goedgekeurd kerkenbeleidsplan toegevoegd aan de aanvraag.

Het agentschap Onroerend Erfgoed keek toe op de kerkenbeleidsplannen, en keurde er (met terugwerkende kracht) eerst heel veel af – bijna allemaal, op het enorm lijvige document van stad Tongeren na – omdat ze niet voldeden aan (de interpretatie van het agentschap van) het format zoals aangekondigd in de conceptnota van 2011. Wat een kerkenbeleidsplan moet inhouden werd overgenomen als 'definitie' in het Onroerend Erfgoeddecreet:

> 31° /1 kerkenbeleidsplan: een schriftelijk document dat eerst door het representatief orgaan van de betrokken eredienst en vervolgens door de gemeente- of de provincieraad werd goedgekeurd en dat een lokaal gedragen langetermijnvisie biedt voor alle gebouwen die bestemd zijn voor de betrokken eredienst op het grondgebied van de gemeente of provincie. De langetermijnvisie moet minimaal volgende basisgegevens bevatten: a) een beschrijving van de betrokken gebouwen bestemd voor de

7 Artikel 11.2.11. (01/01/2017 - 31/12/2018) van het onroerenderfgoedbesluit stelt: 'De verhoogde premie [het gaat dan nog over 80%, nvrd.] kan alleen worden toegekend als er een actueel kerkenbeleidsplan bestaat voor de gebouwen van een erkende eredienst, met uitzondering van de kathedralen'.

eredienst, met onder meer hun cultuurhistorische waarde, hun architecturale mogelijkheden, hun bouwfysische toestand; b) de situering van elk gebouw bestemd voor de eredienst in zijn ruimtelijke omgeving; c) een beschrijving van het actueel gebruik en de actuele functie van de betrokken gebouwen bestemd voor de eredienst en d) een onderbouwde visie op het toekomstig gebruik en de toekomstige functie van de betrokken gebouwen, inclusief een plan van aanpak hoe de toekomstige invulling met nevenfuncties of herbestemming ervan zal worden onderzocht;

Voor veel eredienstbesturen die de auteurs waren van de prille plannen kwam de afkeuring als een schok. Het leek erop dat hun vrijwillige arbeid in functie van de kerkenbeleidsplannen niet geapprecieerd werd. Niet veel later, na het signaleren van dat probleem door de UHasselt en het Kenniscentrum Vlaamse Steden, keurde het agentschap alsnog heel wat plannen goed, omdat het een soepelere interpretatie van de definitie ging hanteren.

Toch werden veel kerkenbeleidsplannen hernomen volgens het sjabloon dat het CRKC en Vlinter uitdroegen. Het CRKC deed in die periode scans van de plannen om de conformiteit te controleren. Ondanks het bestaan van veel erg beknopte en inhoudelijk zwakke '2017-plannen', waren er heel wat gemeenten die toch kwalitatieve plannen opmaakten of lieten opmaken. Een vaak geciteerd plan is dat van Kortrijk, opgemaakt in samenwerking met het bureau urbain architectencollectief. De UHasselt maakte er verschillende, het CRKC ook – eigenhandig of door mensen uit hun 'expertenpool' – en de architecten van Map Depot eveneens.

Nog in de beleidsperiode 2014-19 namen enkele instanties de vlucht vooruit. Ze experimenteerden met ontwerpend onderzoek en legden de basis voor een uitgebreide campagne van haalbaarheidsstudie in het licht van neven- en herbestemming van parochiekerken. De kiem werd gelegd in West-Vlaanderen, waar, plusminus na het pilootproject in de Westhoek, WVI en Leiedal drijvende kracht waren achter een twintigtal haalbaarheidsstudies. De Smet Vermeulen Architecten en noAarchitecten voerden die studies uit. De methodiek die beide bureaus ontwikkelden en die neerkomt op ruimtelijk scenario-onderzoek, werd de vaste methodiek van het Projectbureau Herbestemming Kerken (2016-21), geleid door Niek De Roo. Het Projectbureau op zijn beurt was een initiatief van de Vlaamse Regering (Onroerend Erfgoed en Binnenlands Bestuur), het Team Vlaams Bouwmeester, de VVSG (en het Kenniscentrum Vlaamse Steden en Vlinter) en het CRKC-PARCUM. De bisschoppen waren niet rechtstreeks betrokken. Het Projectbureau werkte nauw samen met het Agentschap Binnenlands Bestuur en het agentschap Onroerend Erfgoed. In het totaal kwamen 141 gesubsidieerde haalbaarheidsstudies tot stand, uitgevoerd door zes teams van ontwerpers[8].

Absoluut positief is dat het Projectbureau een grote groep architecten deelgenoot maakte van de opgave van de toekomst van de parochiekerken. Het ruimtelijke aspect is gaan meespelen, ten minste op conceptueel niveau (soms los van de lokale beleidsmatig-ruimtelijke impact). 141 studies staat voor een aanzienlijk percentage van de Vlaamse parochiekerken: het gaat om niet minder van 7,9% van alle parochiekerken. Vlaanderen ondersteunde met subsidies voor de niet-beschermde kerken en onderzoekspremies voor de beschermde kerken. Doordat het Team Vlaams Bouwmeester het raamcontract lanceerde en de selectie van de ontwerpteams organiseerde, is er gekozen voor

8 Zie de website van het Platform Toekomst Parochiekerken, bij 'inspiratie' en vervolgens 'ruimtelijke mogelijkheden' voor alle studies.

kwalitatieve bureaus. Dat heeft een klimaat van ruimtelijke kwaliteit geschapen, dat tot vandaag doorwerkt.

Hoewel het format van het Projectbureau goed in elkaar zat[9], leidde niet elke studie tot een realisatie. De directe realisatiegraaf was zelfs eerder laag. In het voorjaar van 2024 maakte het Platform een snelle inventaris op. Van de 141 haalbaarheidsstudies gecoördineerd door het Projectbureau Herbestemming Kerken (2016-21) waren er toen een negental uitgevoerd – niet altijd in lijn met de studie. Een vijfentwintigtal was op dat moment in uitvoering of klaar voor uitvoering. Ongeveer dertig van de 141 projecten waren op dat moment onderwerp van verder onderzoek. De andere dossiers stonden in het voorjaar van 2024 veelal *on hold*.

Zelfs zonder direct vervolg in de zin van een realisatie, is de kans groot dat een studie via het Projectbureau een positieve uitwerking had. Het potentieel van de kerken werd onderzocht, vaak met inbegrip van de directe omgeving rond de kerk. In bepaalde gevallen was dat misschien een 'oefening op zich', enigszins los van lokaal ruimtelijk beleid op de lange termijn, of zonder dat de gemeente in kwestie een helder zicht had op de precieze ruimtevragen. Zelfs de wisselwerking met het kerkenbeleidsplan bleef soms vaag.

De gemeenten en de besturen van de eredienst verschenen wat ongelijk aan de start. In bepaalde gevallen waren de lokale actoren goed voorbereid en deed de studie dienst binnen een groter traject, zodat realisatie meer voor de hand lag. Hoe dan ook, er is toen in 98 gemeenten (die intekenden voor gemiddeld 1,4 studies) gewerkt aan de toekomst van minstens één parochiekerk. Dat op zich heeft sterk bijgedragen aan een cultuur van bewust omgaan met de toekomst van de parochiekerken.

9 Het format bestond uit een startvergadering met meestal een plaatsbezoek, enkele maanden later een scenariovergadering met de presentatie van drie of vier scenario's door de ontwerpers en (het voorbereiden van) de keuze voor een voorkeursscenario door de opdrachtgever, en de uitwerking en raming van het voorkeursscenario tegen de slotvergadering weer enkele maanden later.

4. 2019-2024: De prille synthese van strategie, erfgoed en ruimte in plannen en uitvoering

Het Projectbureau Herbestemming kerken liep door tot en met 2021. Een al maar groter wordend netwerk van actoren ging zich bezighouden met de parochiekerken: de ontwerpwereld maakte zich de parochiekerken eigen, net zoals allerlei (intermediaire) actoren uit de erfgoedsector. Ook het sociaalculturele middenveld begon het potentieel in te zien van de parochiekerken voor lokale bewoners. Niet verwonderlijk werd burgerparticipatie daardoor meer en meer een aandachtspunt. Bepaalde provincies werk(t)en eigen subsidielijnen of vormen van ondersteuning uit. En Vlaanderen bereidde stilaan een nieuwe synthese voor van de opgedane kennis en de visie op beleid.

Nederland werkt intussen met de niet-verplichte en qua format op zijn minst verscheiden 'kerkenvisie'. Het gaat zoals in Vlaanderen om een visie per gemeente, maar het opdrachtgevende bestuur is vrij om het format te bepalen. Meestal bevat een Nederlandse kerkenvisie zowel katholieke als protestantse gebouwen, en soms nog andere eredienstgebouwen. De Nederlandse 'vrijblijvendheid' toont aan dat het Vlaamse systeem, met een strak geregisseerd eredienstendecreet, zijn merites heeft. Vlaanderen heeft opmerkelijk meer gunstmaatregelen voor de besturen van de eredienst en voor de voorgangers van de erkende erediensten. België en het gewest erkennen wel meerdere erediensten, maar omwille van de historische en cijfermatige dominantie van de rooms-katholieke eredienst is het instrument 'kerkenbeleidsplan' van in het begin afgestemd op die grootste eredienst. Dat maakt het Vlaamse veld van de parochiekerken meer behapbaar dan het Nederlandse bestand met daarin zowel katholieke als protestantse gebouwen. Waar Nederland in de hierboven beschreven 'vroege jaren' al eens het gidsland genoemd werd wat betreft een nieuwe toekomst voor kerken, daar begint vanaf plusminus 2020 Nederland naar Vlaanderen te kijken, zowel op beleidsvlak als op dat van de realisaties.

In Vlaanderen ligt het meer voor de hand om lokaal verbanden te leggen tussen de financiering van de erediensten, de actuele toestand van de gebouwen én de toekomstvisies voor de kerken dan in Nederland. Er is een helder kader en binnen dat kader zijn er formele samenwerkingen, zoals die tussen Kerk en staat. Dat uit zich ook in de realisaties. Hoewel het Vlaamse discours relatief 'jong' is, zijn de realisaties van neven- en herbestemmingen vaak kwalitatief op architecturaal-ruimtelijk vlak, vergeleken met die in het buitenland. Het buitenland kijkt met grote ogen naar Vlaanderen, ook die landen zoals Nederland en Canada die al langer met de neven- en herbestemming van kerken bezig zijn[10]. Niet alleen de doorwerking van het door Vlaanderen ondersteunde Projectbureau, maar ook de (potentiële) verweving van de uitdaging van de parochiekerken met het instrumentarium van het Team Vlaams Bouwmeester ligt aan de oorsprong daarvan. Niet alle kwalitatieve projecten zijn het resultaat van bijvoorbeeld een 'Open Oproep' of van een afgeleide bij een intergemeentelijke samenwerking voor streekontwikkeling, maar toch lijkt ruimtelijke kwaliteit in zekere zin ingebed te zijn in veel trajecten, als een culturele reflex. Stimulerend met betrekking tot kwaliteit is allicht ook de algemene verplichting voor eredienstbesturen om de wetgeving overheidsopdrachten te volgen als zij (een ontwerper) aanbesteden. Ook de subsidies spelen mogelijk een voortstuwende rol op het vlak van kwaliteit. Een kanttekening daarbij is dat die ruimtelijke kwaliteit die gerealiseerd wordt heel lokaal kan zijn, en zich soms beperkt tot architectuur en het projectniveau. Dat wil zeggen: een project 'ontstaat' niet altijd vanuit een overkoepelde ruimtelijke visie of een visie op het gemeentelijk patrimonium. Op dat vlak blijft de sfeer van samenwerking, zoals die er wel degelijk is tussen Kerk en staat, wat achter. Anno 2026 zijn daar nog verbetermogelijkheden.

10 Zie bijvoorbeeld het boek *Herscheppen* (Ardui et al. 2024) dat enthousiast onthaald wordt.

Belangrijk voor dit rapport is dat het instrument kerkenbeleidsplan op vrij organische wijze het pad effent voor kwalitatieve realisaties – of *kan effenen* ten minste. Er zit uiteraard nog een heel instrumentarium 'tussen', maar het kerkenbeleidsplan lijkt alleszins de juiste basis te vormen voor verdere stappen.

Toen het Projectbureau op zijn einde liep, organiseerde ABB een bevraging aan de Vlaamse burgemeesters. De bevraging (2021) was gericht op neven- en herbestemming en ging bijvoorbeeld in op het nut van haalbaarheidsstudies – al dan niet –, de wenselijkheid van draagvlak, capaciteit binnen het lokaal bestuur, financiële mogelijkheden en omgevingsfactoren die doorwegen – al dan niet – bij een neven- of herbestemming. Wat betreft het kerkenbeleidsplan polste ABB naar de mate waarin het kerkenbeleidsplan (positief) bijdraagt een de neven- of herbestemming van parochiekerken:

> **Stelling 1**
>
> Het kerkenbeleidsplan droeg/draagt in onze gemeente positief bij aan de her- of nevenbestemming van parochiekerken.

Antwoord	**# gemeenten**	**Percent**
Helemaal oneens	2	2%
Eerder oneens	13	16%
Soms	15	18%
Eerder eens	34	41%
Helemaal eens	18	22%
Totaal	82	100%
NVT	4	5%

> [overgenomen uit een verslag van ABB over de bevraging]

Bij een meerderheid van de respondenten is er inderdaad sprake van een positief verband tussen kerkenbeleidsplan en neven- of herbestemming.

In diezelfde periode, 2021, verscheen een nieuwe 'nota aan de regering' van ministers Somers (toen onder andere bevoegd voor binnenlands bestuur) en Diependaele (onder andere onroerend erfgoed). Het is een visienota met als titel 'Beleidsmaatregelen voor de her- en nevenbestemming van parochiekerken in Vlaanderen'. De nota bevat vijf punten:

- 'Geïntegreerde aanpak met 1 aanspreekpunt in het 'Programma Toekomst Parochiekerken' als bundeling van een werking zoals het Projectbureau Herbestemming Kerken (dat op werkingssubsidie kon rekenen van ABB, TVB en VVSG) en het werk rond parochiekerken van PARCUM (met een subsidie van het agentschap OE).
    - Dit programma omvat:
        - de organisatie van één aanspreekpunt voor actoren die bezig zijn met her- en nevenbestemmingsprocessen van parochiekerken;

- een structureel overlegforum met alle betrokken actoren, afstemming en het verdelen van taken die via het platform als aanspreekpunt binnenkomen;
- een platform voor kennisdeling inzake (buitenlandse) ontwikkelingen en expertiseopbouw;
- verschillende vormen van ondersteuning […] en raamcontracten.

[Diependaele en Somers 2021]

- 'Kerkenbeleidsplannen'
  De nota wil de kerkenbeleidsplannen meer strategisch maken, en minder een loutere opstap naar een premie en/of een rechtstreekse doorvertaling van een pastoraal plan. Het kerkenbeleidsplan wordt verplicht vanaf 2025. Het wordt opgenomen in het eredienstendecreet en gekoppeld aan de meerjarenplannen van de kerkbesturen. De gemeente zou, zo zegt de nota, bij het ontbreken van consensus over het kerkenbeleidsplan de mogelijkheid krijgen om de 'kredieten voor investerings- en exploitatie-uitgaven […] aan te passen in het meerjarenplan' (van de kerkbesturen)[11]. De nota kondigde aan dat de eigendomstoestand van de parochiekerken verplicht op te nemen zou worden, net zoals een analyse van kosten [niet overgenomen in het decreet, n.v.d.r.]. Het beschikken over een kerkenbeleidsplan wordt een harde voorwaarde voor Vlaamse subsidies en blijft een voorwaarde voor premies van Onroerend Erfgoed, maar eigenlijk is dat triviaal omdat het kerkenbeleidsplan algemeen verplicht wordt (tenzij de precieze inhoud van het plan ter controle naast de intentie tot neven- of herbestemming gelegd wordt). Wel echt nieuw is de intentie van Onroerend Erfgoed om enkel een verhoogde premie (60% in plaats van 40%, dus niet langer 80%) toe te kennen bij minstens 'valorisatie' als toekomstvisie in het kerkenbeleidsplan, en om bestemmingsstudies alleen te subsidiëren bij 'nevenbestemming' of 'herbestemming'.
- 'Financiële steunverlening'
  Nieuw is de aangekondigde ABB-subsidie voor opmetingsplannen en de ABB-subsidie voor investeringen in het licht van voorbereidingen bij de herbestemming van niet-beschermde gebouwen. Bij OE komen er 'beperkte premiemogelijkheden' in functie van meervoudig gebruik[12].
- 'Privaat initiatief als zinvolle optie'
  De nota kijkt naar het 'Programma Toekomst Parochiekerken' om te makelen, ook met private initiatiefnemers[13].
- 'Herbestemmingsprofiel'
  De nota van 2021 kondigde aan dat 'voor elke parochiekerk in Vlaanderen een herbestemmingsprofiel met betrekking tot de erfgoedwaarde van het gebouw' opgemaakt wordt. 'Dit is een objectieve inschatting van de erfgoedwaarde en het herbestemmingsprofiel

11 In het eredienstendecreet, artikel 33/2, kwam later enkel een verwijzing naar de investeringen in die zin; het dekken van exploitatietekorten bleef zonder meer een verplichting voor de gemeenten, n.v.d.r.

12 In de vorige beleidsperiode werd inderdaad twee maal een oproep gelanceerd over herbestemming en structurele nevenbestemming van beschermde parochiekerken, met een relatief beperkte respons, n.v.d.r.

13 Dat is iets wat in de stuurgroep van het Platform Toekomst Parochiekerken niet zomaar als positief ervaren wordt door álle leden. Het Platform heeft wel een module 'vraag en aanbod' en faciliteert het gesprek, maar neemt geen echte makelaarsrol op. Het Platform adverteert bijvoorbeeld geen parochiekerken op zoek naar een nieuwe gebruiker of eigenaar op de website, n.v.d.r.

van de kerken'. De verwachting was dat dat zou leiden naar 'een lijst van kerken met bijzondere erfgoedwaarde die daardoor moeilijker te herbestemmen zijn (ook al blijft het uitgangspunt dat een herbestemming altijd mogelijk moet zijn)' en 'een lijst van kerken met geen of geen bijzondere erfgoedwaarde en die vanuit deze optiek makkelijker voor herbestemming in aanmerking komen'. Het 'bestemmingsprofiel' zoals het uiteindelijk is gaan heten, kreeg een andere finaliteit (zie hieronder).

De nota uit 2021 is een consolidering van het sinds 2011 ingeslagen pad. Maar het is ook een stap verder, met meer aandacht voor realisaties. Stap één zijn de intenties uit de kerkenbeleidsplannen, beleidsmatig in gang gezet vanaf 2011. Stap twee is de ondersteuning met betrekking tot parochiekerken door actoren als (het expertisecentrum onroerend kerkelijke erfgoed van) CRKC-PARCUM (2012-) én het begeleiden van haalbaarheidsstudies door vooral het Projectbureau Herbestemming Kerken (2016-21). Stap drie is die van het faciliteren van realisaties, beklemtoond in de nota van 2021.

Directe doorwerkingen van de nota zijn decreetswijzigingen volgens de hierboven aangehaalde lijnen. Voor investeringsubsidies bij herbestemming ging de beperking gelden dat het gebouw in kwestie maximum vijf jaar geleden aan de eredienst onttrokken mocht zijn. De opstart van het Platform Toekomst Parochiekerken (niet 'Programma' Toekomst Parochiekerken zoals de nota aankondigde) gebeurde in het najaar van 2022, in de schoot van de VVSG en PARCUM. De bisschoppenconferentie trad toe tot de stuurgroep (met daarnaast de kabinetten bevoegd voor Onroerend Erfgoed en Binnenland, de bijhorende Vlaamse administraties, TVB, Vlinter, de VVSG en PARCUM en sinds 2026 de Vereniging van de Vlaamse Provincies VVP). Het Platform opereert inderdaad vanuit de VVSG en PARCUM; de coördinatie gebeurt zoals de nota van '21 vermeldde vanuit de VVSG.

Op het verplichte kerkenbeleidsplan, dat 'verhuisde' naar het eredienstendecreet[14], plakte de decreetgever een strakke timing. De meerjarenplannen van de besturen van de rooms-katholieke eredienst zouden voortaan gebaseerd moeten zijn op een goedgekeurd en actueel kerkenbeleidsplan. Rekening houdend met de opgelegde timing van die meerjarenplannen betekent dat dat het kerkenbeleidsplan er moet zijn ten laatste zes maanden na de installatie van de gemeenteraad. Concreet voor de eerste legislatuur die volgt op de decreetswijziging betekent dat: een actueel en goedgekeurd kerkenbeleidsplan tegen juni 2025.

Het in 2021 aangekondigde bestemmingsprofiel[15] kwam er tegen het einde van de legislatuur. Maar het is niet iets geworden dat uitgerold is voor álle parochiekerken. Het is een facultatief instrument, dat het kerkenbeleidsplan inderdaad 'kan' flankeren. Lokale actoren kunnen het zelf gebruiken: door een reeks vragen over een gebouw te beantwoorden, geeft een rekenblad automatisch het bestemmingsprofiel van die kerk weer, met kleurcodes en gradiënten die weergeven hoe haalbaar bepaalde type-ingrepen[16] in het gebouw in kwestie zijn. Het bestemmingsprofiel geeft ook – evengoed geautomatiseerd – mogelijke invullingen voor de kerk weer. Het instrument 'doet' dus meer dan eerst gepland, maar niet zomaar voor álle parochiekerken. Slechts een

14 Er zit een verwijzing naar het kerkenbeleidsplan in het subsidiedecreet van ABB en in het onroerenderfgoedbesluit.

15 Zie toekomstparochiekerken.be/ondersteuning/bestemmingsprofiel.

16 De type-ingrepen komen uit de publicatie *Herscheppen* (Ardui et al. 2024) van Team Vlaams Bouwmeester, die op haar beurt een neerslag is van de haalbaarheidsstudies begeleid door het Projectbureau Herbestemming Kerken. De publicatie over het Projectbureau, het bestemmingsprofiel en diverse instrumenten van het Platform Toekomst Parochiekerken hanteren doelbewust hetzelfde vocabularium.

zevental kerkenbeleidsplannen van 2025 geeft gebruik van het bestemmingsprofiel aan. Nog een tiental (andere) gemeenten wil het gebruiken in de nabije toekomst, om de in het kerkenbeleidsplan genomen pistes nader te verkennen[17]. Mits uitgerold in heel Vlaanderen, had het bestemmingsprofiel de gesprekken tussen gemeenten, besturen van de eredienst en bisdommen kunnen objectiveren.

Van 2019 tot in 2022 monitorde PARCUM de kerkenbeleidsplannen. De organisatie hield de plannen bij en analyseerde de toekomstvisies uit de plannen. Die werking kwam terecht in het Platform Toekomst Parochiekerken. Het Platform kon vanaf het einde van 2022 de gemeenten en de besturen van de eredienst helpen voorbereiden op de verplichte kerkenbeleidsplannen. Het Platform actualiseerde het sjabloon voor de kerkenbeleidsplannen, organiseerde vormingen over het kerkenbeleidsplan, werkte een leidraad uit en beantwoordde adviesvragen over het kerkenbeleidsplan. Extra communicatie richtte het Platform aan die gemeenten die nog niet over een kerkenbeleidsplan beschikten.

Ook anderen, bijvoorbeeld intercommunales, bereidden voor op de kerkenbeleidsplannen. Een opvallend voorbeeld is het bisdom Antwerpen, dat met een eigen categorisering van kerken werkt, in zowel de pastorale plannen als de kerkenbeleidsplannen. Bisdom Antwerpen verwoordt de A-,B- en C-categorisering zo[18]:

> **A: Kerkgebouwen die volwaardig behouden blijven voor de eredienst, met bijgevolg alle onderhouds- en investeringskosten die daarbij horen.**
>
> **B: Kerkgebouwen waarin we het kerkelijk gebruik in de huidige legislatuur quasi volledig zien stilvallen of zien verminderen en waar er dus best een oplossing komt: een her- of nevenbestemming. Hierbij horen dus op korte termijn enkel veiligheidswerken. Maar tegelijk moeten er keuzes gemaakt worden.**
>
> **C: Kerkgebouwen waarvoor de toekomst nog verder uitgeklaard moet worden: valoriseren of nevenbestemmen of herbestemmen? Dit impliceert voor de eerstvolgende jaren alvast de nodige (ook financiële) inspanningen/engagementen met het oog op veiligheids- en instandhoudingszorg. In de loop van de huidige legislatuur wordt voor deze kerkgebouwen normaal gezien nog geen ingrijpende wijzigingen verwacht.**

Later zal blijken dat die aanpak resultaten met zich meebrengt. In zekere zin werd er in Antwerpen bewuster omgegaan met de pastorale plannen en dus de kerkenbeleidsplannen. Uit de cijfers (zie verder) wordt duidelijk dat het eigendomsstatuut en het beschermingsstatuut van de parochiekerken méér meespeelt in de keuze voor een neven- of vooral een herbestemming dan in de andere bisdommen. Dat kan wijzen op een meer bewuste voorbereiding, aan de hand van het benoemen van A- B- en C-kerken via de pastorale plannen (zeker in het vicariaat Kempen sterk begeleid door medewerkers van het bisdom).

17 Waarschijnlijk zijn dat onvolledige cijfers, en werd het bestemmingsprofiel in de praktijk vaker gebruikt.

18 Zie otheo.be/bisdom-antwerpen/subsidies-kerkgebouwen, geraadpleegd op 10 juni 2026.

5. 2024-2029: 'Inburgering' van het kerkenbeleidsplan en een veelheid aan mogelijke vervolgtrajecten

Met het oog op de verplichte kerkenbeleidsplannen van 2025 is er binnen de stuurgroep van het Platform Toekomst Parochiekerken snel consensus over de meerwaarde van het verzamelen van alle nieuwe, geactualiseerde en herbevestigde plannen. Om dat te bewerkstelligen, bouwt het Agentschap Binnenland Bestuur in nauw overleg met het Platform een extra online module. Die komt terecht onder 'Toezicht' in het online Loket voor de lokale besturen. Gemeenten krijgen zo de kans om hun kerkenbeleidsplan te uploaden, gekoppeld aan het bijhorende gemeenteraadsbesluit. ABB zorgt ervoor dat het Platform vlot kan beschikken over de ingediende kerkenbeleidsplannen, zodat het Platform haar analyse van plannen kan maken (zie verder). Voor opvallend veel gemeenten volstaan een brief van minister Crevits en de communicatie van het Platform om het plan effectief op te laden via het Loket.

In die periode (einde 2024 – begin 2025) krijgt het Platform veel adviesvragen over het kerkenbeleidsplan. De meeste van die vragen zijn eenvoudig te beantwoorden. Het gaat over de timing, de verplichting zelf, of kapellen en annexekerken al dan niet in het plan thuishoren, over controle door de Vlaamse overheid (die er in feite niet meer is) enzovoort.

Sinds kort na de oprichting organiseert het Platform vormingen over het kerkenbeleidsplan. Een voorbeeld daarvan is een moment in het voorjaar van 2025, georganiseerd in samenwerking met het bisdom Antwerpen en de Kempense intergemeentelijke samenwerking IOK[19]. Tijdens dat moment kwamen diverse vragen over het kerkenbeleidsplan naar boven, in het bijzonder over de timing die bepaalde gemeenten (en hun vertegenwoordigers) onhaalbaar achtten. Een van die vragen kwam ook terug in de commissie voor Binnenlands Bestuur en Inburgering van het Vlaamse parlement (25 februari 2025). Minister Crevits antwoordde dat een aanpassing van het decreet wat betreft de timing op dat moment niet aan de orde was, en dat een kleine overschrijding van de vooropgestelde termijn (met als doel: een actueel en goedgekeurd kerkenbeleidsplan zes maanden na de installatie van de nieuwe gemeenteraad) zonder veel gevolgen zou blijven. De brief van de minister gericht aan de gemeenten van kort daarop – waar hierboven naar verwezen wordt – bevestigde dat de termijn een 'termijn van orde' is, een richttermijn.

Een ander signaal dat het Platform in die periode gekenmerkt door de voorbereidingen in functie van de kerkenbeleidsplannen af en toe kreeg was: 'het kerkenbeleidsplan mag geen voorafname (vanwege de besturen van de eredienst) zijn op de strategische meerjarenplannen van de gemeenten'. Impliciet en mogelijk onbedoeld geeft een dergelijke uitspraak aan dat de gemeente in kwestie niet of weinig onderhandelt met de besturen van de eredienst (en/of het centraal kerkbestuur), noch in de aanloop naar de meerjarenplannen van de kerkfabrieken, noch in die naar het kerkenbeleidsplan zelf. Het eredienstendecreet laat die onderhandelingen nochtans expliciet toe. Het kerkenbeleidsplan *moet* helemaal geen doordruk van het pastoraal plan zijn – al moet er wel een consensus gevonden worden, zodat de bisschop het kerkenbeleidsplan kan ondertekenen én de gemeenteraad het plan kan vastleggen in een gemeenteraadsbesluit.

In het voorjaar van 2025 focusten enkele vormingen van het Platform op de koppeling van her

19 De kennisdelingsmomenten vonden plaats op 13 februari 2025 in Geel, met één sessie 's middags en één sessie 's avonds.

kerkenbeleidsplan met de BBC-meerjarenplanning. De klemtoon lag op het inschatten van de kosten die een gemeente *kan* maken bij het uitvoeren van het kerkenbeleid zoals aangekondigd in het kerkenbeleidsplan. Omdat het Platform in het voorjaar van 2025 een studie afrondde over dat thema, in samenwerking met het gespecialiseerde bureau Leidsman en de HOGENT (vastgoed)[20], werd 'financiën' in het algemeen een thema binnen de kennisdelingsmomenten van het Platform én in de communicatie. Een belangrijk voordeel van een 'programma' of een 'platform' dat zich richt op de toekomst van de parochiekerken, is dat een item zoals het kerkenbeleidsplan terechtkomt in een veelzijdig ecosysteem. Het Platform heeft juist als opdracht om inhoudelijke koppelingen te maken met onder andere financiën en beheer, maar ook om het kerkenbeleidsplan procedureel te verbinden met onderzoek, regie en allerlei 'natrajecten' (van met name neven- en herbestemming). Het Platform werkt een divers instrumentarium uit om dat te verwezenlijken.

Uiteindelijk – zo bewijzen de cijfers (zie hoofdstuk 2) – was de campagne van de kerkenbeleidsplannen van 2025 een succes. De overgrote meerderheid van de gemeenten beschikte eind '25 over een actueel en goedgekeurd plan. Dat droeg bij aan een uniek moment voor de parochiekerken in Vlaanderen. Zonder veel overdrijving: alle voorbereidingen, sinds de eerste pogingen om de uitdaging van de parochiekerken te situeren in de late jaren 1990, mondden uit in een algemene erkenning van de noodzaak om een lokale visie te vormen over de toekomst van de gebouwen én in een praktijk die dergelijke visies tastbaar maakt. Vandaag is het kerkenbeleidsplan ingeburgerd en gangbaar. Meer zelfs: het vormt de basis voor allerlei acties, niet in het minste het realiseren van neven- en herbestemmingen.

Maar, een zekere verkokering is er altijd geweest met betrekking tot de plannen, vandaag nog altijd. Gemeenten laten stedenbouwkundige masterplannen opmaken en allerhande andere studies die relevant zijn voor de toekomst van de parochiekerken, maar de synthese komt niet altijd terecht in de kerkenbeleidsplannen. En omgekeerd: ruimtelijke (master)plannen houden zelden rekening met de opties uit de kerkenbeleidsplannen. Een kerkenbeleidsplan kan bijvoorbeeld opgemaakt zijn door de kerkfabrieken in samenwerking met mensen van financiën en /of erediensten van de gemeente, zonder dat een omgevingsambtenaar meekijkt. In die zin missen zowel kerkenbeleidsplannen als masterplannen en haalbaarheidsstudies een deel van hun doel. De echte kern van het kerken*beleid* lijkt meestal te liggen bij de gemeentelijke diensten die zich bekommeren om erediensten en financiën, in samenwerking met de besturen van de eredienst. Dat is prima, maar de plannen mogen breder gedragen worden, *binnen* de gemeenten om te beginnen.

Er is veel gebeurd met betrekking tot de toekomst van de parochiekerken in Vlaanderen. Het (instrument) kerkenbeleidsplan staat centraal in die ontwikkelingen. Rond dat instrument hebben verschillende actoren (ABB, Onroerend Erfgoed, de Vlaamse bisschoppen, het Platform Toekomst Parochiekerken, de VVSG, PARCUM, Team Vlaams Bouwmeester, het Kenniscentrum Vlaamse Steden, Vlinter en de leden van Vlinter, het voormalige Projectbureau Herbestemming Kerken, de besturen van de rooms-katholieke eredienst, de gemeenten, de provincies, allerlei intermediairen zoals erfgoedcellen en IOED's, ontwerpers en consultants) een netwerk van hulpmiddelen, vormen van ondersteuning, documenten en praktijken geweven. Dat netwerk maakt Vlaanderen vandaag

20 De studie (Aerts, De Ridder et al. 2025) is integraal terug te vinden op de website van het Platform Toekomst Parochiekerken: toekomstparochiekerken.be/ondersteuning/financien/financiele-haalbaarheid.

uniek in de wereld[21]. Ondanks kleine verschillen in mening en kleine afwijkingen wat betreft de interpretaties van de kernbegrippen uit het eredienstendecreet, is er in Vlaanderen sprake van een plusminus gedeeld gevoel van urgentie en een gedeelde wil om samen te werken. Kerk en 'staat' vinden elkaar en zetten belangrijke stappen, nog altijd.

Met de analyse van de kerkenbeleidsplannen van 2025 beschikt het Platform Toekomst Parochiekerken over meer gegevens dan ooit, temeer omdat er koppelingen gebeurden met gegevens van Onroerend Erfgoed, Monumentenwacht én de BBC-meerjarenplannen van de gemeenten. Dit rapport, met name de cijfers zoals toegelicht in het volgende hoofdstuk, is daarom de neerslag van een nieuwe nulmeting.

21 Ondanks een stuk gedeelde wetgeving, en dezelfde historische wortels wat betreft het andere deel, valt de situatie in Wallonië vandaag moeilijk te vergelijken met die in Vlaanderen. Maar er komt verandering aan ten zuiden van de taalgrens. Minister Desquesnes is vandaag bevoegd voor kerkbesturen en erediensten en plant in 2027 een nieuw decreet over de 'hervorming van de kerkfabrieken' voor te stellen aan het Waals Parlement. Een van de belangrijke aandachtspunten daarin is het kerkelijk patrimonium, met het oog op een beter georganiseerde onttrekkingsprocedure van kerken en pastorieën. Het Platform verkreeg die informatie via John Robert, consulent bij de UVCW, de Waalse tegenhanger van de VVSG. Brussel voerde al hervormingen door.

Analyse van de kerkenbeleids-plannen 2025

Platform Toekomst Parochiekerken

Rapport Vlaamse kerkenbeleidsplannen 2025

Deel 2

1. Methodiek

De analyse van de kerkenbeleidsplannen is uitgevoerd door de vijf medewerkers van het Platform Toekomst Parochiekerken. Elke medewerker nam de toegewezen plannen afzonderlijk door en voegde de gegevens toe aan een gezamenlijke databank in Excel. Deze databank werd aangevuld met bijkomende gegevens van het agentschap Onroerend Erfgoed, het agentschap Binnenlands Bestuur en Monumentenwacht.

Om interpretatieverschillen bij de analyse zoveel mogelijk te vermijden, werd eerst een uitgebreide leidraad ontwikkeld om de verwerking en interpretatie van de gegevens te uniformeren.

In totaal zijn er 1615 parochiekerken verspreid over de 285 gemeenten in Vlaanderen. Dat zijn alle parochiekerken die op 1 januari 2025 nog actief zijn.

De lokale besturen en eredienstbesturen hebben grote inspanningen geleverd. Op het moment van de opmaak van dit rapport hebben 277 van de 285 gemeenten (97%) een actueel en goedgekeurd kerkenbeleidsplan. Die plannen zijn goedgekeurd door de bisschop en vastgelegd in een gemeenteraadsbesluit. De resterende plannen zijn nog in opmaak of bevinden zich ergens in de goedkeuringsprocedure. Vlaanderen, de gemeenten en de bisdommen hebben door die actie zicht op de huidige situatie en de toekomstplannen van 1559 van de 1615 parochiekerken. Het Platform analyseerde deze 1559 kerkgebouwen.

Deze analyse kan beschouwd worden als een nieuwe nulmeting, gebaseerd op een omvangrijke hoeveelheid cijfermateriaal die nooit eerder voorhanden was.

Reeds beschikbare gegevens

Voor elk kerkgebouw zijn er een aantal basisgegevens gekend en opgenomen in de analyse:

- administratieve gegevens (naam, adres, provincie, bisdom ...);
- de urbanisatiegraad o.b.v. de officiële gebiedsindeling uit het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (centrumstad, kleine stad, overgangsgebied, platteland of stedelijke rand).

Gekoppelde gegevens

Voor elk kerkgebouw zijn een aantal gegevens gekend door een koppeling met de gegevens uit de databanken van het agentschap Onroerend Erfgoed en het dashboard van Monumentenwacht:

- het bouwjaar van de kerk;
- de bouwstijl van de kerk (romaans, gotiek, barok, neostijl ...);
- het kerktype (basiliek, pseudobasiliek, hallenkerk, zaalkerk, vrije vorm ...);

- het beschermingsstatuut (beschermd monument, vastgesteld bouwkundig erfgoed, geen bescherming);
- de beschikbaarheid van een goedgekeurd beheersplan;
- de aanwezigheid van cultuurgoederen of topstukken;
- de bouwfysische toestand van het kerkgebouw (door een koppeling met het dashboard van Monumentenwacht).

Gegevens uit de kerkenbeleidsplannen

Voor elk kerkgebouw zijn in het kerkenbeleidsplan minstens volgende gegevens opgenomen, overeenkomstig artikel 33/2 van het Eredienstendecreet van 7 mei 2004:

- een beschrijving van de betrokken kerken, met hun cultuurhistorische waarde, hun beschermingsstatuut en hun bouwfysische toestand;
- informatie over de eigendomstoestand;
- de situering van elke kerk in zijn ruimtelijke omgeving;
- een beschrijving van het actuele gebruik en de actuele functie van de betrokken kerken;
- een onderbouwde visie op het toekomstige gebruik en de toekomstige functie van de betrokken kerken, inclusief een plan van aanpak over de wijze waarop de toekomstige invulling (eredienst, valorisatie, medegebruik, neven- en herbestemming) kan worden gerealiseerd.

Bij de analyse werd ook steeds nagegaan of de kerkenbeleidsplannen informatie bevatten over een aantal niet-verplichte elementen:

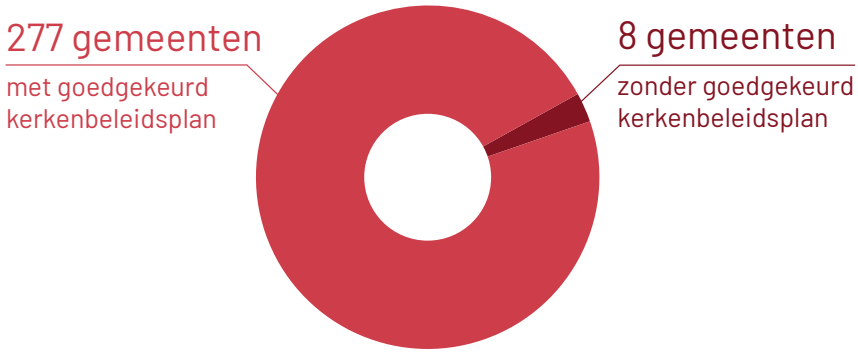
- toekomstige investeringen in functie van restauratie, neven- of herbestemming;
- openstelling van het kerkgebouw en publiekswerking;
- aanwezigheid van immaterieel erfgoed;
- participatie bij de opmaak van het kerkenbeleidsplan of bij de uitvoering ervan.

Koppeling met BBC

Om na te gaan in welke mate de toekomstvisies in de kerkenbeleidsplannen zich vertalen in concrete beleidsintenties, werd in samenwerking met het agentschap Binnenlands Bestuur een koppeling gemaakt met de gemeentelijke meerjarenplannen 2026–2031.

2. Analyse: actuele toestand van de 1559 geanalyseerde kerken

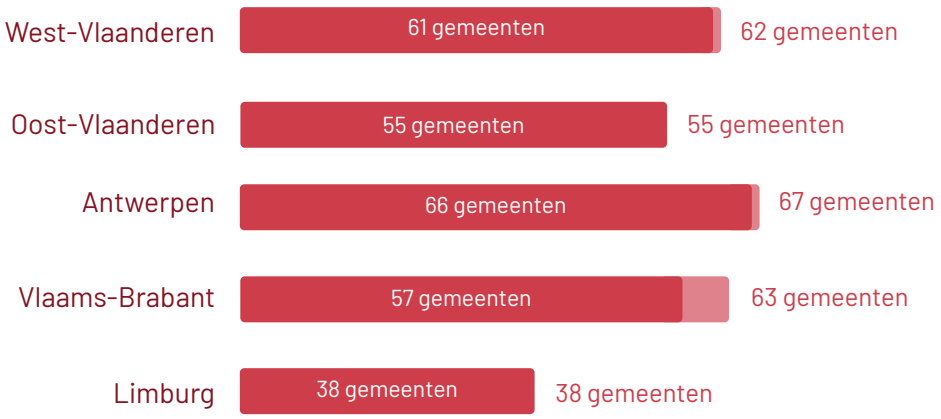
Goedgekeurde kerkenbeleidsplannen

totaal: 285 Vlaamse gemeenten

Figuur 1
Aantal gemeenten met een goedgekeurd kerkenbeleidsplan

277 van de 285 kerkenbeleidsplannen werden goedgekeurd en geanalyseerd.

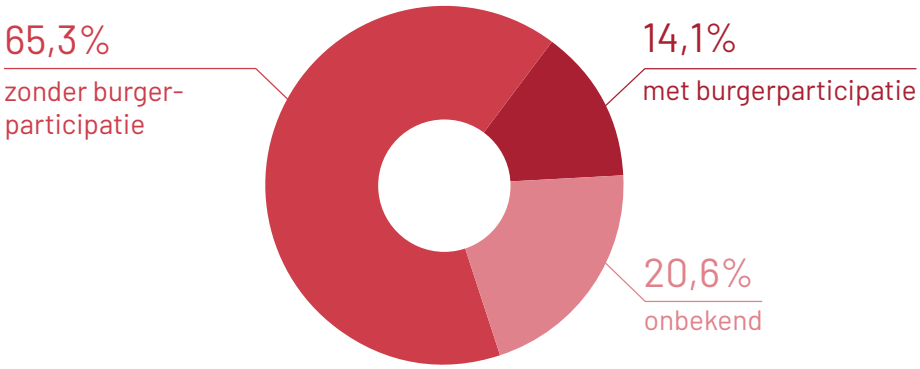

totaal: 8 gemeenten dienden geen kerkenbeleidsplan in

Figuur 2
Aantal gemeenten met een goedgekeurd kerkenbeleidsplan per provincie

In de provincie Oost-Vlaanderen en Limburg zijn alle kerkenbeleidsplannen opgemaakt en goedgekeurd. In Antwerpen ontbreekt het kerkenbeleidsplan van Boom en in West-Vlaanderen ontbreekt dat van Diksmuide. In Vlaams-Brabant ontbreken nog zes kerkenbeleidsplannen, nl. van de gemeenten Diest, Huldenberg, Machelen, Pajottegem, Roosdaal en Scherpenheuvel-Zichem.

Participatie bij opmaak van het kerkenbeleidsplan

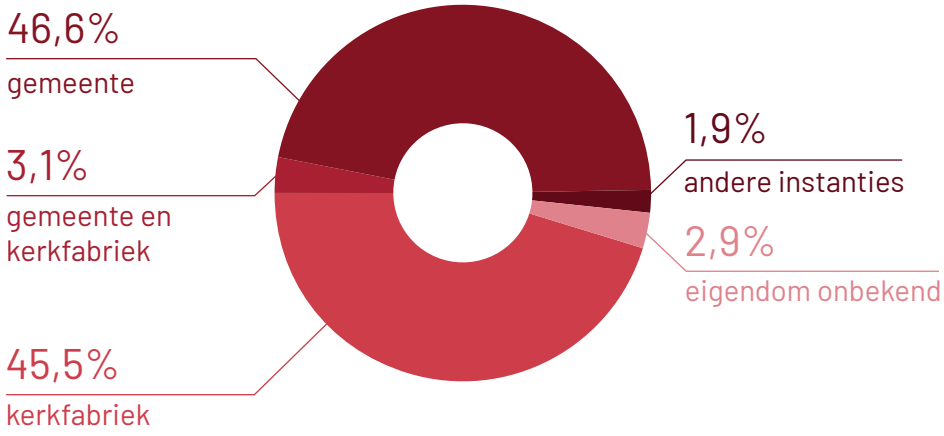
Figuur 3
Aanwezigheid van burgerparticipatie bij de opmaak van de kerkenbeleidsplannen

totaal: 277 Vlaamse gemeenten

De analyse toont aan dat burgerparticipatie slechts in een minderheid van de gevallen expliciet vermeld wordt bij de opmaak van het kerkenbeleidsplan. In 14,1% van de gevallen is aangegeven dat er een vorm van participatie met burgers, verenigingen of andere lokale actoren georganiseerd werd. Voor 20,6% blijft onduidelijk of participatie heeft plaatsgevonden, omdat hierover geen informatie is opgenomen in het kerkenbeleidsplan. In de meeste gevallen, 65,3%, is geen burgerparticipatie vermeld.

Deze cijfers tonen aan dat participatieve trajecten slechts in een beperkt aantal gevallen expliciet deel uitmaken van de opmaak van het kerkenbeleidsplan. Tegelijk kan het ontbreken van informatie niet automatisch worden gelijkgesteld aan het ontbreken van burgerparticipatie, aangezien dit geen verplicht onderdeel is van het kerkenbeleidsplan.

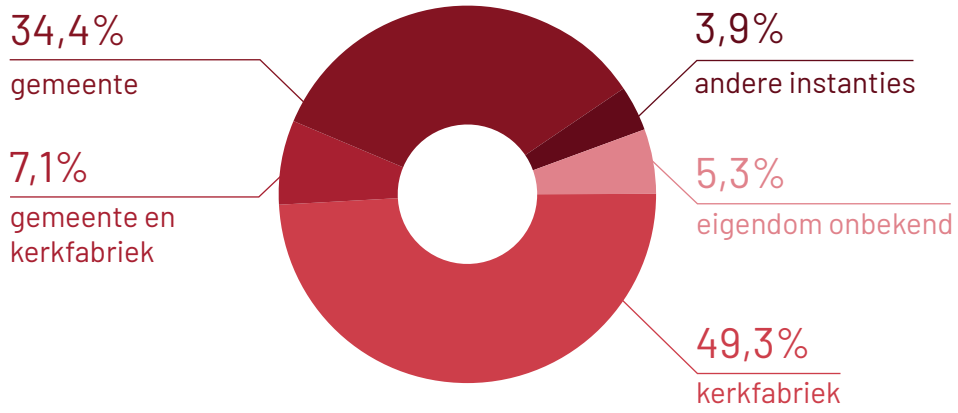
Eigendom Vlaamse parochiekerken

totaal: 1559 kerken

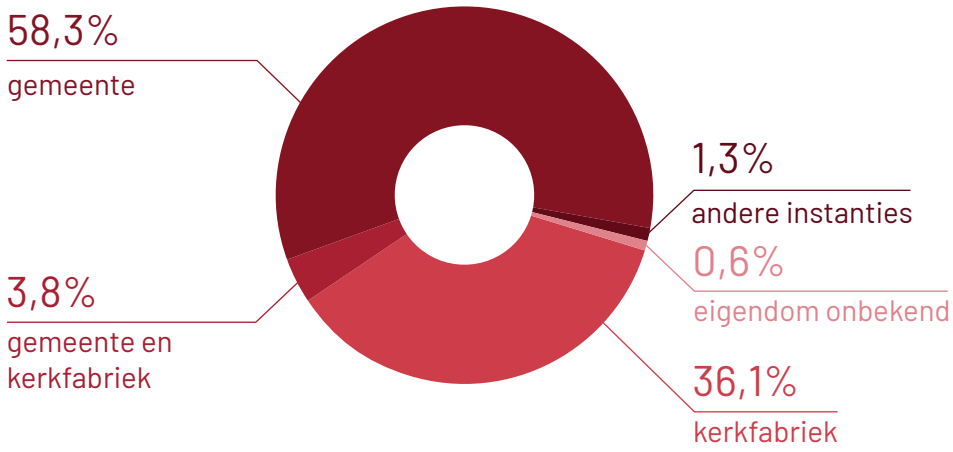
Figuur 4
Eigendomssituatie van de Vlaamse parochiekerken

De eigendomstoestand van de parochiekerken in Vlaanderen is evenwichtig verdeeld tussen de gemeente en de kerkfabriek. 46,6% van de parochiekerken is eigendom van een gemeente en 45,5% is eigendom van een kerkfabriek. Daarnaast is 3,1% in gezamenlijke eigendom van zowel de gemeente als de kerkfabriek. 1,9% is eigendom van een andere instantie, in de meeste gevallen gaat het om een vzw. Voor 2,9% van de kerkgebouwen kon de eigendomstoestand niet worden achterhaald of werd deze niet vermeld in het kerkenbeleidsplan.

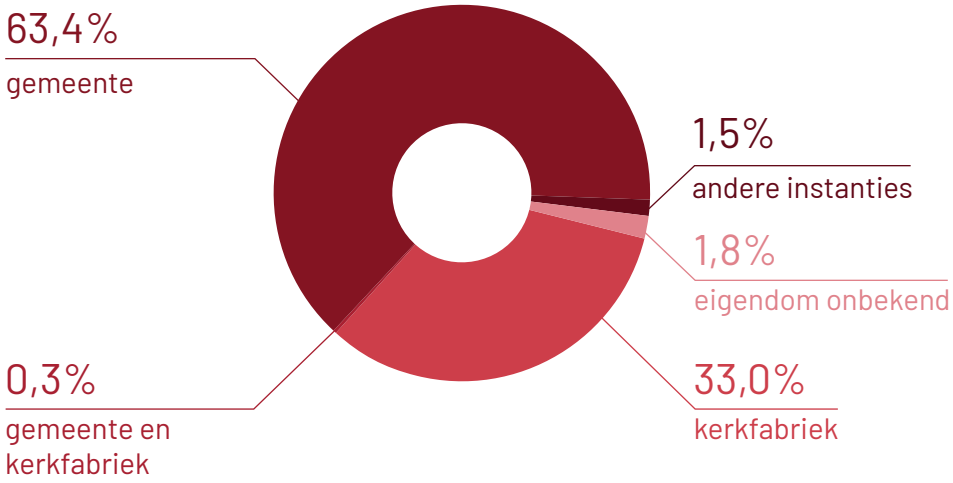
totaal: 282 kerken

Figuur 5
Eigendomssituatie van de parochiekerken in Bisdom Antwerpen

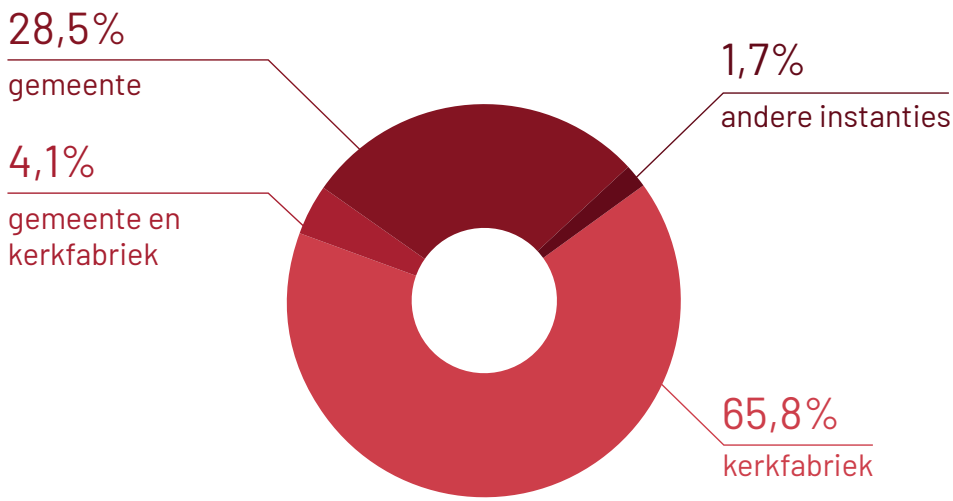
totaal: 319 kerken

Figuur 6
Eigendomssituatie van de parochiekerken in Bisdom Brugge

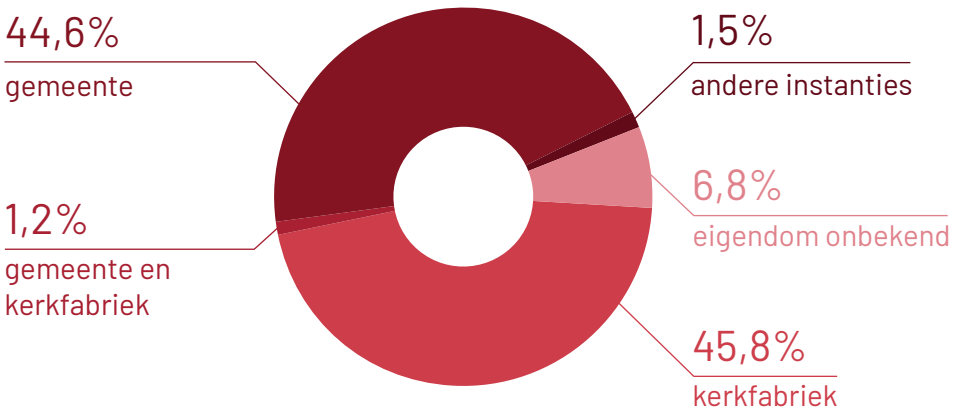
totaal: 339 kerken

Figuur 7
Eigendomssituatie van de parochiekerken in Bisdom Gent

totaal: 295 kerken

Figuur 8
Eigendomssituatie van de parochiekerken in Bisdom Hasselt

Figuur 9
Eigendomssituatie van de parochiekerken in Vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen

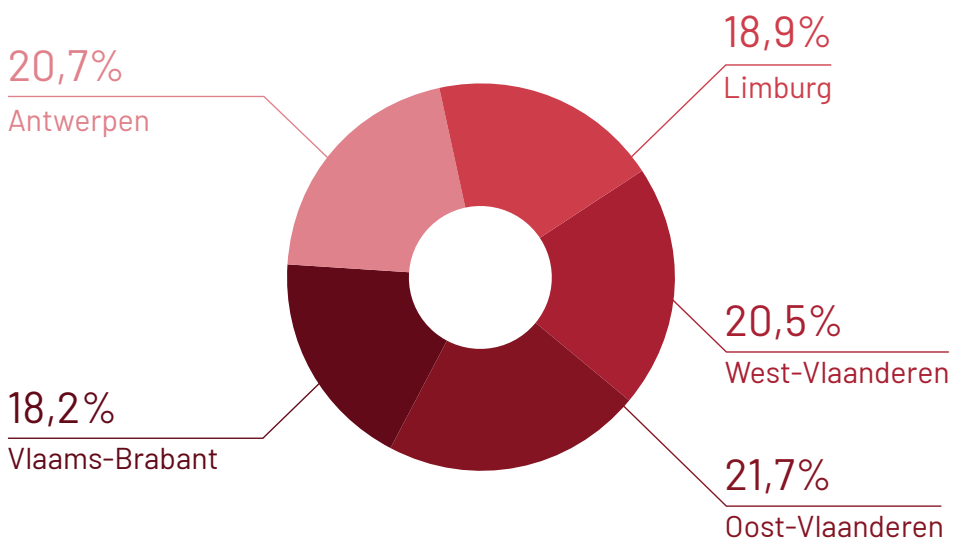
totaal: 325 kerken

Wanneer de cijfers per bisdom worden bekeken, blijken er duidelijke regionale verschillen te bestaan tussen de kerkelijke en gemeentelijke eigendommen. In de bisdommen Gent en Brugge is een meerderheid van de kerkgebouwen eigendom van de gemeente. Dit is het sterkst uitgesproken in het bisdom Gent, waar 63,4% van de kerken gemeentelijke eigendom is, tegenover 33,0% eigendom van de kerkfabriek. Ook in het bisdom Brugge is het grootste aandeel van de parochiekerken eigendom van de gemeente met 58,3%, tegenover 36,1% in eigendom van de kerkfabriek. In het bisdom Hasselt is de situatie omgekeerd. Daar is bijna twee derde van de kerkgebouwen, nl. 65,8%, eigendom van de kerkfabriek, terwijl 'slechts' 28,5% eigendom is van de gemeente. In Antwerpen is het verschil minder uitgesproken met 49,3% in eigendom van de kerkfabriek en 34,4% in eigendom van de gemeente. In Vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen zijn beide categorieën vrijwel in evenwicht: 45,8% kerkfabriek en 44,6% gemeente.

Frankrijk annexeerde onze gebieden in 1795, tot 1815. Daardoor golden de Franse wetten, zoals de wet die de kerkelijke goederen ter beschikking stelde van het Franse rijk. Sommige goederen werden verkocht in de revolutionaire periode. Na de Franse Revolutie bleven veel niet-verkochte eigendommen over; het Concordaat van 1801 stelde die weer ter beschikking van de bisschoppen. Vervolgens herstelde het decreet van 26 juli 1803 de kerkfabrieken weer in ere. Cassatie oordeelde in 1886 dat de eigendom van een weer ter beschikking gesteld goed toekomt aan de respectievelijke gemeente, en een kathedraal aan de respectievelijke provincie. Gebouwen opgetrokken of verworven na het Concordaat zijn eigendom van de ontvangende partij of van de bouwheer (degene met het bouwbudget). Zie Vlietinck (2014) voor de details. Oude gebouwen zijn dus meestal eigendom van de gemeente, en bij gebouwen opgetrokken of grondig gerestaureerd na het Concordaat is de kans groot dat de kerkfabriek eigenaar is.

Locatie en ruimtelijke context Vlaamse parochiekerken

Provincie

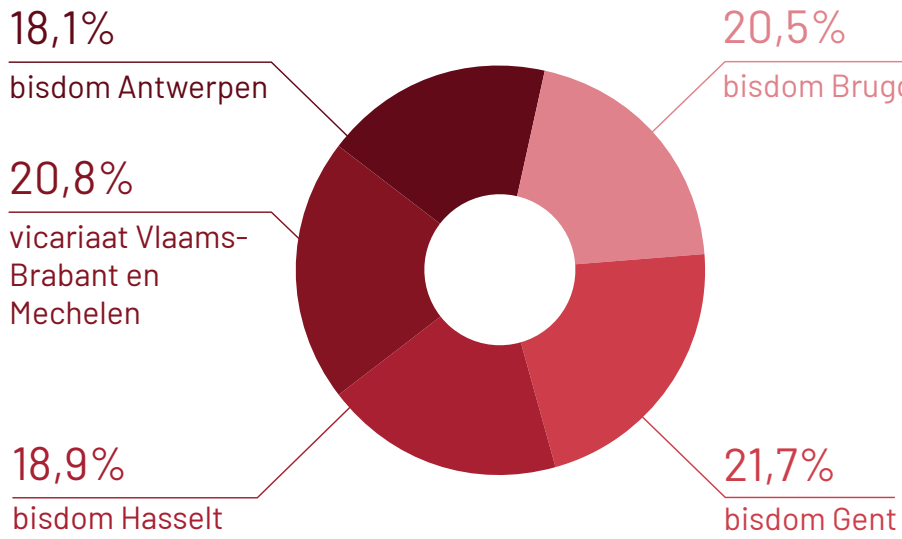
totaal: 1559 kerken

Figuur 10
Verdeling van de Vlaamse parochiekerken per provincie

De parochiekerken in Vlaanderen zijn relatief gelijkmatig verspreid over de vijf Vlaamse provincies: 18,2% of 284 parochiekerken in Vlaams-Brabant, 18,9% of 295 parochiekerken in Limburg, 20,5% of 319 parochiekerken in West-Vlaanderen, 20,7% of 338 parochiekerken in Antwerpen en 21,7% of 323 parochiekerken in Oost-Vlaanderen.

De verschillen tussen de provincies zijn beperkt. Hierdoor kan de provinciale spreiding als evenwichtig worden beschouwd. Dit biedt een goede basis voor eventuele vergelijkingen tussen provincies, aangezien geen enkele regio een uitgesproken dominante positie inneemt.

Bisdom

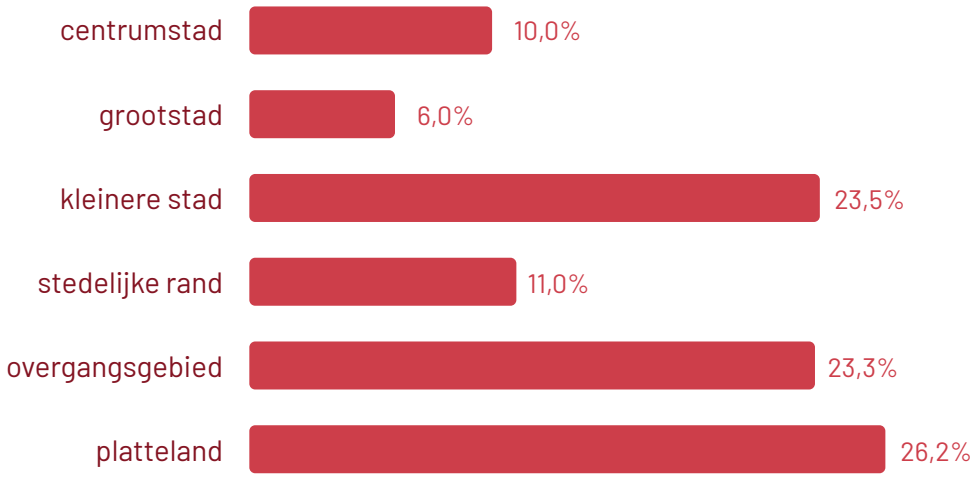
totaal: 1559 kerken

Figuur 11
Verdeling van de Vlaamse parochiekerken per bisdom

Ook de spreiding van de Vlaamse parochiekerken over de bisdommen is relatief evenwichtig: 18,1% of 282 parochiekerken in Bisdom Antwerpen, 18,9% of 295 parochiekerken in Bisdom Hasselt, 20,5% of 319 parochiekerken in Bisdom Brugge, 20,8% of 323 parochiekerken in Vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen en 21,7% of 338 parochiekerken in Bisdom Gent.

Deze verdeling sluit in grote lijnen aan bij de verdeling van de kerkgebouwen per provincie (zie Figuur 10: Verdeling van de Vlaamse parochiekerken per provincie). De kleine verschillen zijn vooral te verklaren door het feit dat de territoriale grenzen van de bisdommen en de provincies niet volledig samenvallen. Hierdoor ontstaan kleine verschuivingen in de cijfers ten opzichte van de provinciale indeling. Toch kan de spreiding van de Vlaamse parochiekerken over de verschillende bisdommen als evenwichtig worden beschouwd. Dit biedt een goede basis voor eventuele vergelijkingen tussen bisdommen, aangezien geen enkele regio een uitgesproken dominante positie inneemt.

Ruimtelijke context

totaal: 1559 kerken

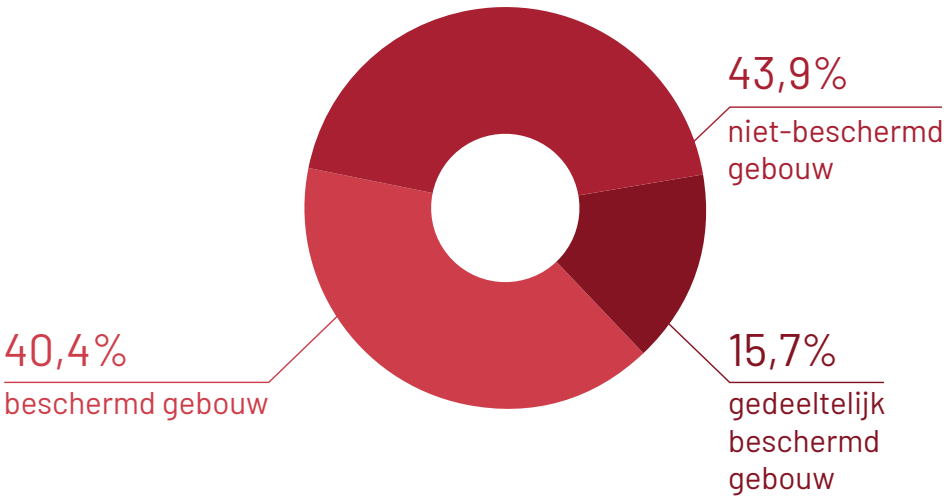
Figuur 12
Ruimtelijke context van de ligging van de Vlaamse parochiekerken

De analyse van de ruimtelijke context toont aan dat het grootste aandeel van de parochiekerken zich bevindt op het platteland (26,2%), gevolgd door kleine steden (23,5%) en overgangsgebieden (23,3%). Een beperkter aandeel ligt in stedelijk randgebied (11%) en in een centrumstad (10%). Grote steden vertegenwoordigen met 6% het kleinste aandeel binnen de stedelijke categorieën.

De verdeling van de kerkgebouwen over de verschillende ruimtelijke contexten lijkt in grote lijnen aan te sluiten bij de algemene ruimtelijke spreiding van bebouwing en bewoning in Vlaanderen. Vlaanderen kent een sterk verspreid patroon met een groot aandeel kleine steden, overgangsgebieden en landelijke gebieden. Het is daarom logisch dat ook de parochiekerken zich niet concentreren in de grote stedelijke centra, maar breed verspreid zijn over het volledige grondgebied.

Erfgoedstatuut Vlaamse parochiekerken

Beschermingsstatuut

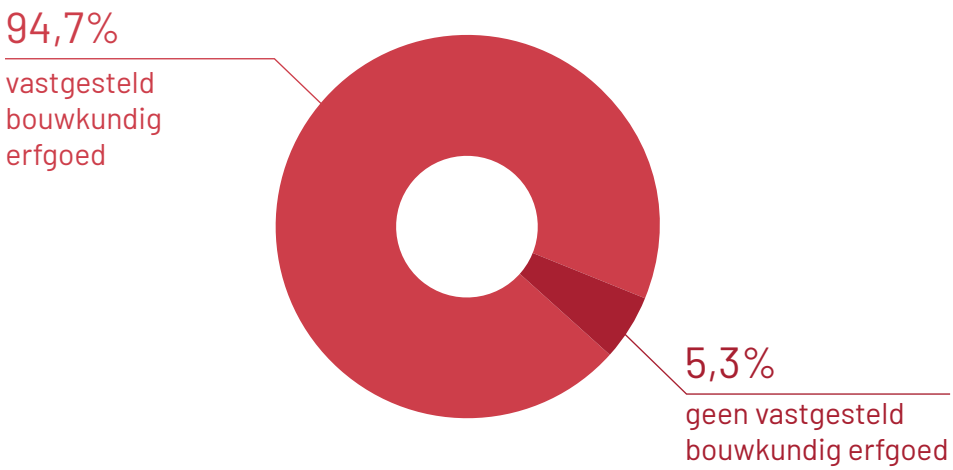

totaal: 1559 kerken

Figuur 13
Beschermingsstatuut van de Vlaamse parochiekerken

De analyse van het beschermingsstatuut toont aan dat iets meer dan de helft van de parochiekerken een beschermingsstatuut heeft: 40,4% van de parochiekerken is volledig beschermd als monument en 15,7% is gedeeltelijk beschermd, waarbij een deel of een specifiek element zoals het orgel onder de bescherming valt. De overige 43,9% van de kerken is niet beschermd als monument. Hiervan zijn er 18 kerken die wel in een beschermd stad- of dorpsgezicht liggen.

Vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed

totaal: 1559 kerken

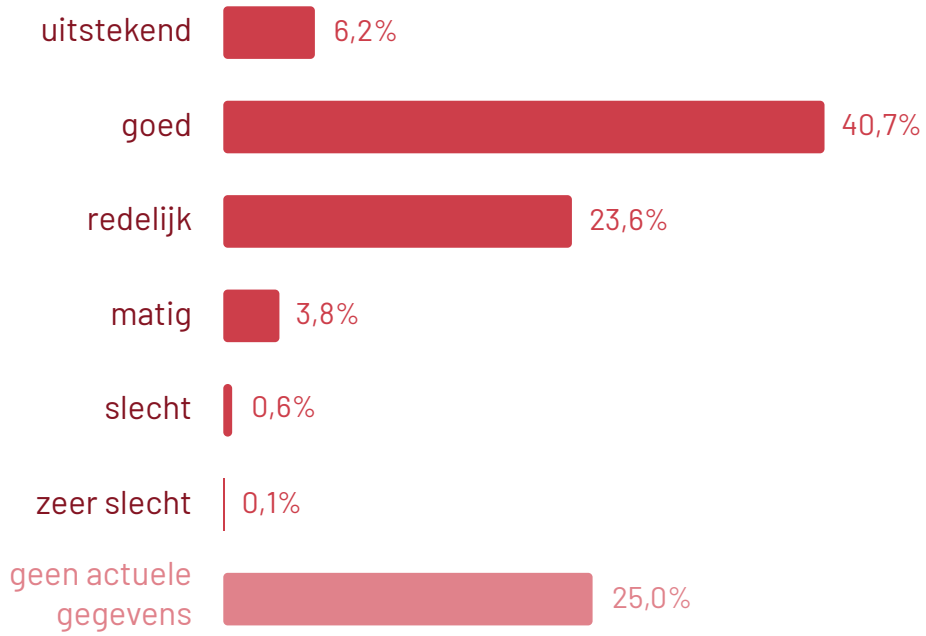
Figuur 14
Aantal Vlaamse parochiekerken opgenomen op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed

Een verdere analyse van vastgesteld bouwkundig erfgoed toont aan dat 94,7% van de kerkgebouwen is opgenomen op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed. De overige 5,3%, of 83 kerkgebouwen, zijn niet opgenomen op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed. Hiervan is er één kerk die wel beschermd is als monument. De overige 82 parochiekerken hebben dus geen enkel beschermingsstatuut wat verregaande gevolgen met zich meebrengt voor de eigenaar bij onttrekking in het kader van de renovatieplicht. Er zijn namelijk belangrijke uitzonderingen hieromtrent voor eredienstgebouwen en gebouwen die opgenomen zijn op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed. De 82 gebouwen zonder erfgoedstatuut kunnen dus niet rekenen op uitzonderingen als ze aan de eredienst onttrokken worden.

Daarnaast zijn deze gebouwen ook kwetsbaarder voor sloop. Voor de sloop van een gebouw of constructie is steeds een omgevingsvergunning nodig, behalve in bepaalde gevallen die vastgelegd zijn in het vrijstellingsbesluit (besluit van de Vlaamse Regering van 16 juli 2010 tot bepaling van stedenbouwkundige handelingen waarvoor geen omgevingsvergunning nodig is). Die vrijstelling geldt echter niet voor vastgesteld bouwkundig erfgoed. Als vergunningverlenende overheid moet je je beslissing over de sloop van een gebouw uit de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed motiveren en in de beslissing aangeven hoe je de erfgoedwaarden in acht hebt genomen. De 82 gebouwen zonder erfgoedstatuut zouden dus in principe makkelijker gesloopt kunnen worden omdat die motiveringsplicht niet geldt.

Actuele conditiescore Vlaamse parochiekerken

Bouwkundig

Figuur 15
Actuele conditiescore van de bouwfysische toestand van de Vlaamse parochiekerken

totaal: 1559 kerken

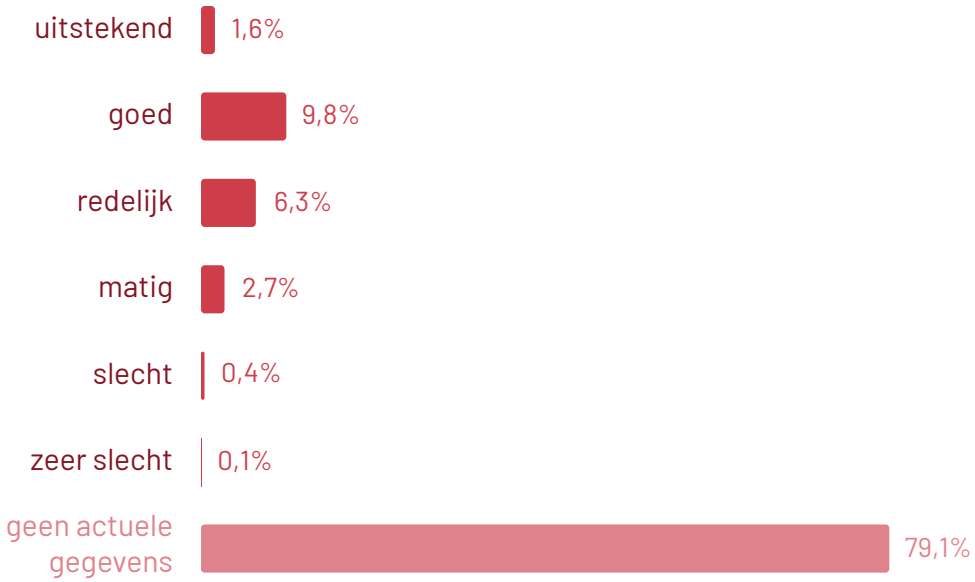
De actuele conditiescore geeft een indicatie van de bouwfysische toestand van de parochiekerken op basis van de rapporten van Monumentenwacht uit 2018 of later. Uit de analyse blijkt dat het merendeel van de kerkgebouwen zich in goede tot redelijke bouwfysische toestand bevindt. 6,2% scoort uitstekend, 40,7% goed en 23,6% redelijk. Een beperkter aandeel verkeert in een minder gunstige staat: 3,8% is matig, 0,6% is slecht en 0,1% zeer slecht.

Voor 25,0% van de kerkgebouwen is er geen actuele conditiescore beschikbaar. Dit gaat zowel om kerkgebouwen waarbij geen actueel rapport (uit 2018 of later) beschikbaar is of kerken die niet zijn aangesloten bij Monumentenwacht.

Interieur

De toestand van het interieur werd bepaald op basis van de beschikbare interieurinspecties van Monumentenwacht. Uit de analyse blijkt dat voor een zeer groot deel van de parochiekerken geen actuele gegevens beschikbaar zijn. Voor 79,1% van de 1559 kerkgebouwen ontbreekt een inspectierapport, waardoor geen uitspraak kan worden gedaan over de toestand van het interieur.

Van de kerkgebouwen waarvoor wel een beoordeling beschikbaar is, bevindt het merendeel zich in een goede tot redelijke toestand: 1,6% scoort uitstekend, 9,8% goed en 6,3% redelijk. Een beperkter aandeel verkeert in een minder gunstige staat: 2,7% wordt als matig beoordeeld, 0,4% als slecht en 0,1% als zeer slecht.

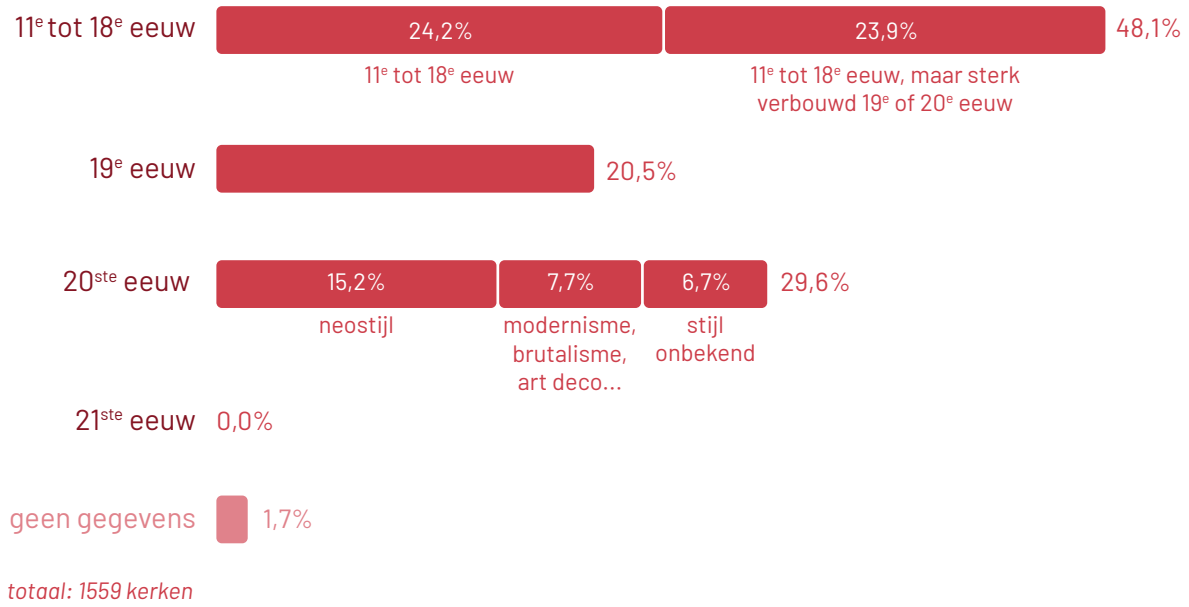

totaal: 1559 kerken

Figuur 16
Actuele conditiescore van de toestand van het interieur van de Vlaamse parochiekerken

Door het grote aandeel ontbrekende gegevens is het niet mogelijk om een representatief beeld te schetsen van de algemene toestand van het interieur van het Vlaamse parochiekerkenbestand.

Bouwperiode Vlaamse parochiekerken

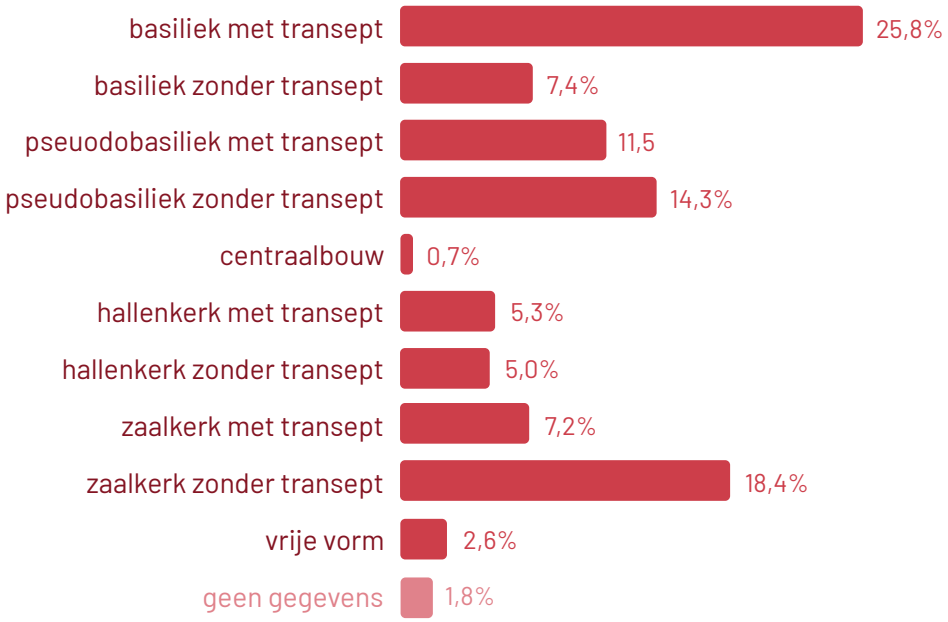
Figuur 17 *Bouwperiode van de Vlaamse parochiekerken*

De analyse van de bouwperiode toont aan dat bijna de helft van de Vlaamse parochiekerken een oude bouwkern van de 11de tot de 18de eeuw heeft. Hiervan heeft een groot aandeel zelfs een middeleeuwse bouwkern: in totaal een derde (29,7%) van alle Vlaamse parochiekerken.

De grafiek toont ook aan dat hoewel veel kerkgebouwen een oudere historische kern bezitten, hun huidige uitzicht vaak grotendeel bepaald werd door latere verbouwingen, uitbreidingen of reconstructies, vooral in de 19de en 20ste eeuw. Deze perioden blijken cruciaal geweest te zijn voor de ontwikkeling van het huidige parochiekerkenbestand in Vlaanderen. Ongeveer een vijfde van de parochiekerken is gebouwd in de 19de eeuw (20,5%) en nog eens een derde in de 20ste eeuw (29,6%). De 20ste eeuw is qua bouwstijl op zich divers met kerken in neostijlen en moderne kerken. Voor 1,7% parochiekerken is er geen informatie over de bouwperiode gekend.

Veel kerken met oude kernen bevinden zich in bisdom Gent en in het vicariaat Vlaams-Brabant-Mechelen. Mogelijk is dat (een deel van) de verklaring waarom in bisdom Gent meer gemeente-eigendommen voorkomen dan elders (zie Figuur 7: Eigendomssituatie van de parochiekerken in Bisdom Gent). In bisdom Gent en het vicariaat Vlaams-Brabant-Mechelen zijn er ook minder 'grootste bouwcampagnes' van de 19de eeuw of een recentere datum op te tekenen dan in de andere bisdommen. Ook dat draagt mogelijk bij aan de verklaring voor het grote aandeel gemeente-eigendommen in bisdom Gent. Veel oude kerken betekent allicht dat er relatief veel van die oude kerken quasi-intact bleven én gemeente-eigendom bleven.

Kerktype Vlaamse parochiekerken

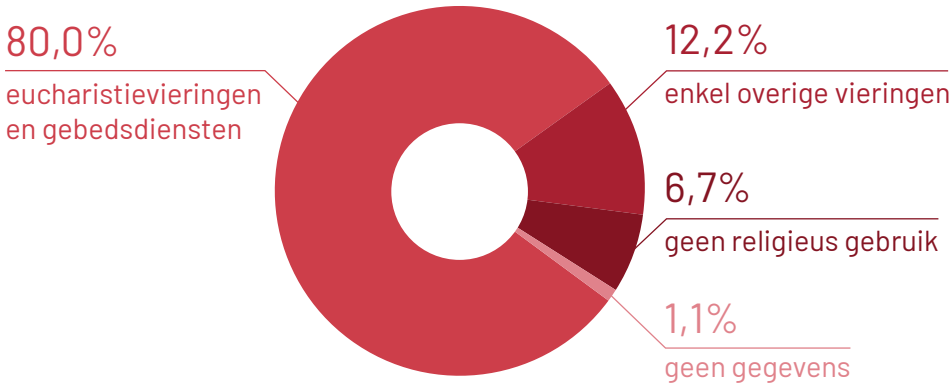
totaal: 1559 kerken

Figuur 18
Kerktype van de Vlaamse parochiekerken

De analyse van de kerktypes toont een grote typologische diversiteit binnen Vlaanderen. De meest voorkomende typologie is de traditionele basiliek met transept (25,8%), gevolgd door het type zaalkerk zonder transept (18,4%). Onder dit kerktype vallen zowel de traditionele éénbeukige kerkgebouwen zonder transept als veel modernistische kerkgebouwen. Ook de kerkgebouwen met vrije vorm, goed voor 2,6%, zijn veelal modernistische kerkgebouwen. Verder zijn de traditionele kerktypes vertegenwoordigd: pseudo-basiliek zonder transept (14,3%), pseudo-basiliek met transept (11,5%), basiliek zonder transept (7,4%) en zaalkerk met transept (7,2%). In mindere mate komt het type hallenkerk voor: hallenkerk met transept (5,3%) en hallenkerk zonder transept (5,0%). Het kerktype centraalbouw vormt met 0,7% een zeer beperkte categorie.

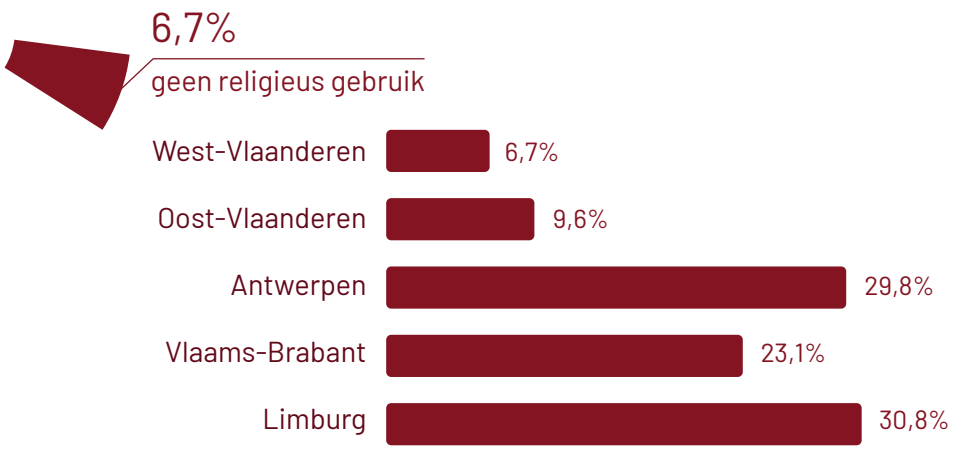
Actueel religieus en niet-religieus gebruik Vlaamse parochiekerken

Huidig religieus gebruik

totaal: 1559 kerken

Figuur 19
Huidig religieus gebruik van de Vlaamse parochiekerken

totaal: 104 kerken

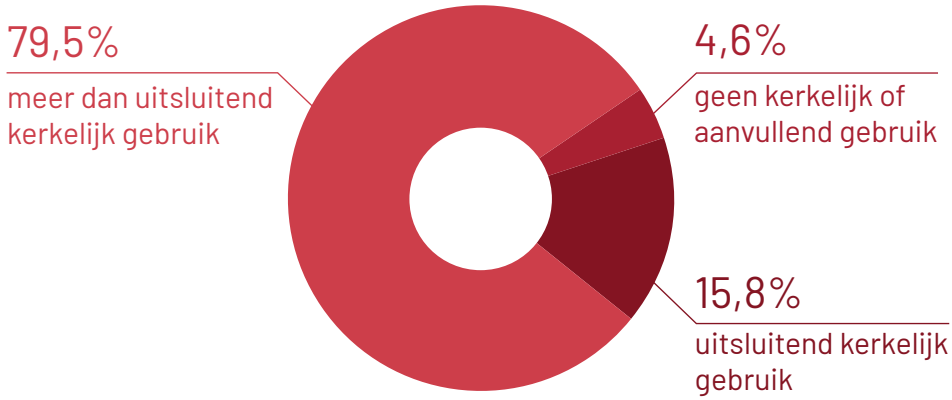
Figuur 20
Verdeling van de parochiekerken zonder religieus gebruik per provincie

De analyse van het huidig kerkelijk gebruik van de parochiekerken in Vlaanderen toont aan dat er in 80% van de kerken vandaag nog een eucharistieviering plaatsvindt op regelmatige tijdstippen (wekelijks, maandelijks ...). In 12,2% van de parochiekerken vindt geen frequente eucharistieviering meer plaats, maar die gebouwen worden wel gebruikt voor overige vieringen zoals een uitvaart, een doop of een huwelijk.

In 6,7% of 104 van de parochiekerken vindt helemaal geen vieringen meer plaats. Het valt op dat de kerken zonder religieus gebruik zich vooral in het centrum en het oosten van Vlaanderen bevinden, en veel minder in het westen van Vlaanderen. Verdere analyse van dit cijfer toont aan dat in 32 van deze kerken wel andere activiteiten plaatsvinden (valorisatie of nevenbestemming). De analyse toont ook aan dat de meeste kerken waar vandaag geen actueel kerkelijk gebruik meer plaatsvindt, namelijk 96 van de 104 kerken, op een spoor van herbestemming terecht komen.

Voor 1,1% werden er geen gegevens over het huidig kerkelijk gebruik opgenomen.

Meer dan kerkelijk gebruik

totaal: 1559 kerken

Figuur 21
Huidig religieus en niet-religieus gebruik

De analyse van het actueel gebruik toont aan dat 15,8% of 247 van de parochiekerken uitsluitend voor de liturgie gebruikt wordt. 4,6% of 72 kerken worden niet voor de liturgie gebruikt en ook niet voor andere functies. Het zijn kerken die vandaag niet in gebruik zijn en dus leegstaan.

79,5% of 1240 van de parochiekerken wordt voor meer gebruikt dan uitsluitend liturgie. Er is dan sprake van valorisatie en/of medegebruik en/of nevenbestemming.

De analyse is gebaseerd op een interpretatie van de gegevens zoals opgenomen in de kerkenbeleidsplannen.

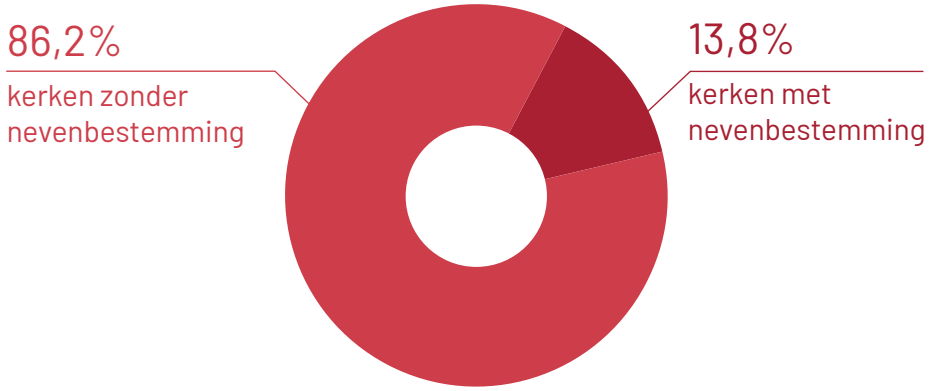
In 1023 parochiekerken is er sprake van valorisatie. Dit betekent dat er naast de liturgie occasioneel niet-religieuze activiteiten georganiseerd worden, zoals concerten, tentoonstellingen, lezingen of andere publieksgerichte initiatieven. Ook toeristische ontsluiting en deelname aan initiatieven zoals Open Kerken worden binnen deze analyse als valorisatie beschouwd. Kenmerkend voor deze vorm van gebruik is dat het kerkgebouw zijn primaire religieuze functie behoudt, dat de bijkomende activiteiten eerder sporadisch of niet periodiek zijn en dat ze doorgaans georganiseerd worden op initiatief van de lokale parochie of kerkfabriek.

In 96 van de parochiekerken is er sprake van medegebruik. Dit betekent dat het kerkgebouw naast de rooms-katholieke gemeenschap ook wordt gebruikt door een andere (christelijke) geloofsgemeenschap.

Ten slotte is in 215 parochiekerken al een vorm van nevenbestemming aanwezig. Hierbij wordt het gebouw structureel ingezet voor bijkomende functies naast het religieuze gebruik. Deze categorie wordt verder toegelicht in de volgende paragraaf.

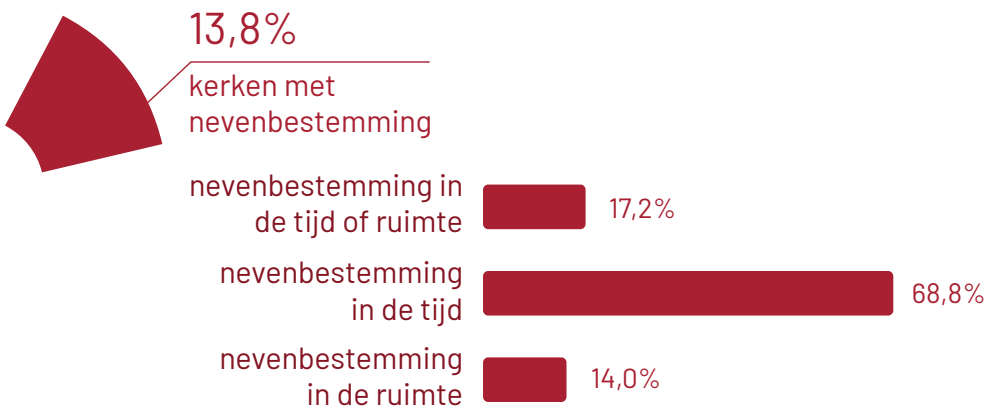
De resultaten tonen aan dat het merendeel van de Vlaamse parochiekerken vandaag al op een of andere manier wordt opengesteld voor een ruimer gebruik. Vaak gebeurt dit via laagdrempelige vormen van valorisatie, maar ook meer structurele vormen van gedeeld of aanvullend gebruik komen steeds vaker voor.

Huidige nevenbestemmingen

totaal: 1559 kerken

Figuur 22
Aantal Vlaamse parochiekerken die vandaag een nevenbestemming hebben

totaal: 215 kerken

Figuur 23
Verdeling van de actuele nevenbestemmingen per type

Uit de analyse blijkt dat in 13,8% of 215 van de kerkgebouwen vandaag al een vorm van nevenbestemming aanwezig is. Dit betekent dat naast het religieuze gebruik ook bijkomende functies worden georganiseerd binnen het kerkgebouw of delen ervan.

Binnen deze groep van 215 kerkgebouwen wordt een onderscheid gemaakt tussen drie types nevenbestemming: nevenbestemming in de tijd, nevenbestemming in de ruimte en een combinatie van beide wanneer dit niet eenduidig uit de beschikbare informatie kon worden afgeleid. De analyse is gebaseerd op een interpretatie van de gegevens zoals opgenomen in de kerkenbeleidsplannen.

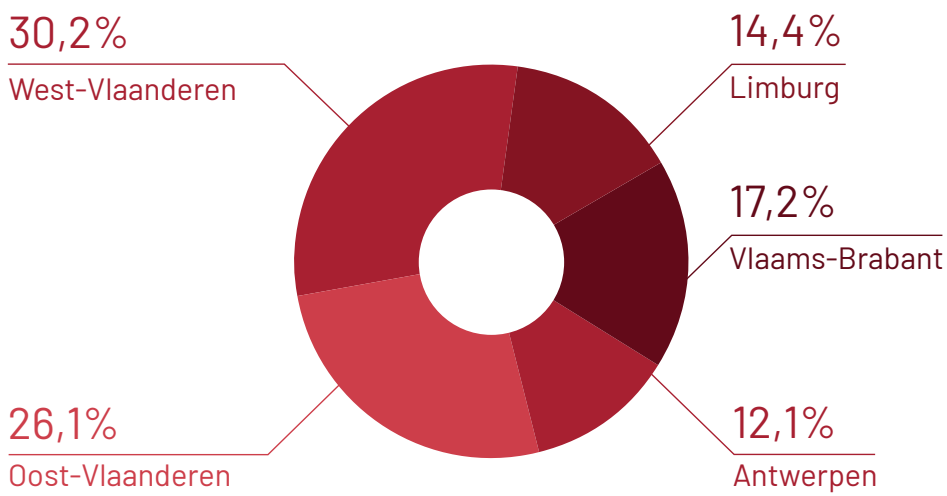
Nevenbestemming in de tijd verwijst naar kerkgebouwen die na de eredienst structureel worden gebruikt door externe organisaties voor niet-religieuze activiteiten. Het gaat hierbij om regelmatig en terugkerend gebruik, bijvoorbeeld wekelijks of maandelijks, door verenigingen zoals muziek- of toneelgroepen, jeugd- of socio-culturele organisaties. Ook het structureel gebruik van bestaande

bijruimtes, zoals een weekkapel, crypte of sacristie voor vergaderingen of activiteiten, wordt in deze categorie opgenomen.

Nevenbestemming in de ruimte heeft betrekking op kerkgebouwen waarbij het gebouw zelf architecturaal werd aangepast om een deel van de ruimte af te zonderen voor niet-religieus gebruik. Dit kan onder meer gebeuren via vaste wanden, flexibele scheidingssystemen of andere ingrepen die de liturgische ruimte reduceren en bijkomende functies mogelijk maken, zoals een bibliotheek, tentoonstellingsruimte of andere publieke functie. Enkel ingrepen die specifiek werden uitgevoerd met het oog op dit bijkomend gebruik worden in deze categorie opgenomen.

Wanneer op basis van de beschikbare informatie in het kerkenbeleidsplan niet duidelijk is of het gaat om een nevenbestemming in de tijd of in de ruimte, wordt de categorie "nevenbestemming in de tijd of ruimte" toegepast.

De resultaten tonen aan dat nevenbestemming vandaag al in een aanzienlijk aantal kerkgebouwen voorkomt.

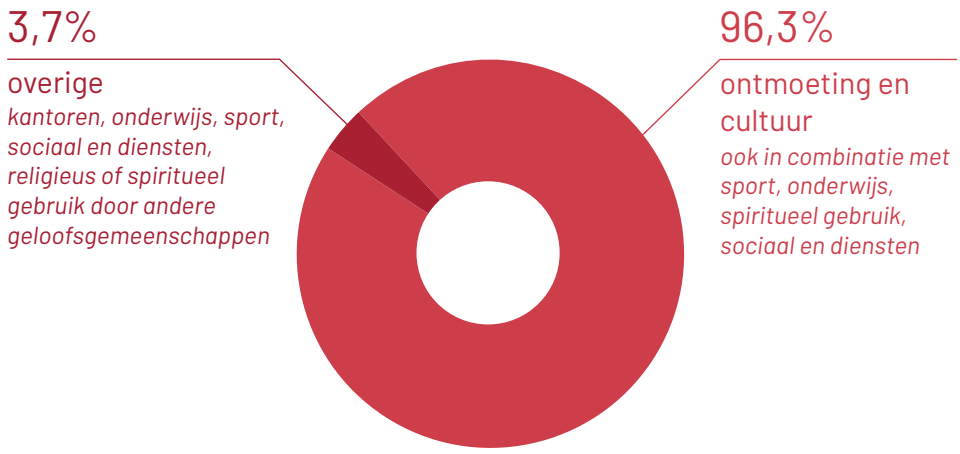
totaal: 215 kerken

Figuur 24
Verdeling van de actuele nevenbestemmingen per provincie

Een verdere analyse van de parochiekerken waar vandaag al nevenbestemming plaatsvindt, toont aan dat deze kerken voornamelijk gesitueerd zijn in het westen van het land: 30,2% in West-Vlaanderen en 26,1% in Oost-Vlaanderen. 17,2% in Vlaams-Brabant, 14,4% in Limburg en 12,1% in Antwerpen.

Wanneer de 215 parochiekerken waar vandaag al een nevenbestemming aanwezig is worden geanalyseerd, kan aangetoond worden dat ontmoeting en cultuur veruit de belangrijkste invullingscategorie vormt. In 207 kerkgebouwen (96,3%) wordt het gebouw naast de religieuze functie ingezet voor culturele of gemeenschapsgerichte activiteiten. Binnen deze groep komen ook andere gebruiksvormen voor. Zo wordt in 61 kerkgebouwen naast de culturele of gemeenschapsfunctie eveneens een onderwijsfunctie opgenomen. In 10 kerkgebouwen wordt ontmoeting en cultuur gecombineerd met een sociale functie of dienstverlening.

Slechts 3,7% van de bestaande nevenbestemmingen behoort uitsluitend tot andere categorieën, zoals onderwijs, sociale functies, dienstverlening of sport. Omdat deze functies afzonderlijk slechts beperkt voorkomen, werden ze voor de analyse samengenomen.

Figuur 25

Invulling van de actuele nevenbestemmingen

Gezien het overwicht van de categorie 'ontmoeting en cultuur' werd voor deze 207 kerkgebouwen verder onderzocht welke concrete activiteiten er plaatsvinden. De meest voorkomende invulling zijn podiumkunsten, die voorkomen in 167 kerkgebouwen. Daarnaast worden 109 kerken gebruikt voor tentoonstellingen en presentaties, 70 voor gemeenschapsgebruik, 44 voor lezingen en voordrachten en 23 als vergaderruimte. Minder frequent voorkomende functies zijn archief- of opslagruimte (12 kerkgebouwen), filmvoorstellingen (6 kerkgebouwen) en bibliotheekwerking (5 kerkgebouwen). Aangezien meerdere functies binnen één kerkgebouw kunnen voorkomen, ligt de som van deze aantallen hoger dan het totale aantal kerkgebouwen.

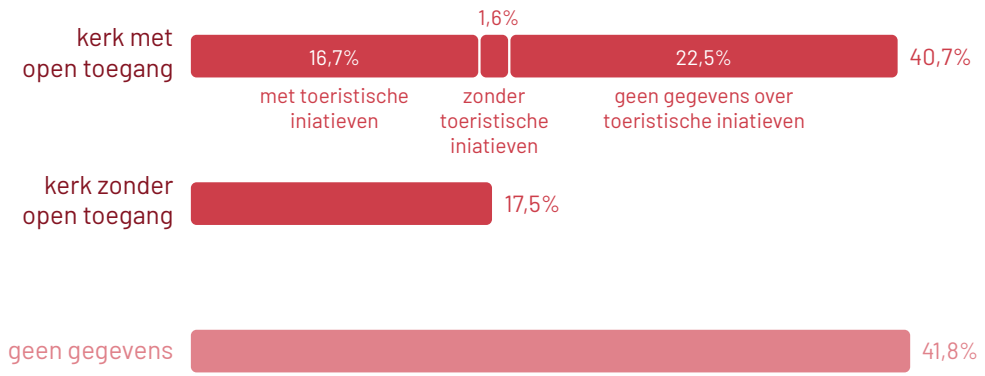

Figuur 26

Concrete onderverdeling van de invulling categorie 'ontmoeting en cultuur' van de actuele nevenbestemmingen

De resultaten tonen aan dat bestaande nevenbestemmingen voornamelijk gericht zijn op het versterken van de maatschappelijke en culturele rol van het kerkgebouw. In de praktijk gebeurt dit vaak door een combinatie van activiteiten, waarbij het kerkgebouw zich ontwikkelt tot een gedeelde ruimte voor uiteenlopende lokale activiteiten.

Openstelling van de kerken

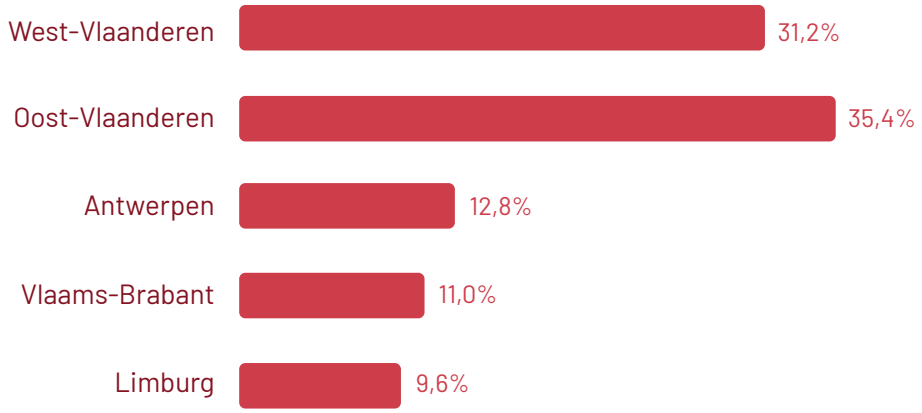

totaal: 1559 kerken

Figuur 27
Openstelling en de aanwezigheid van toeristische initiatieven in de Vlaamse parochiekerken

Van alle onderzochte kerkgebouwen wordt 40,7%, of 635 kerken, opengesteld buiten de uren van de liturgie. Een aantal van deze kerken is ook aangesloten bij het netwerk Open Kerken, dat inzet op de toegankelijkheid en ontsluiting van religieus erfgoed. Bij 17,5% werd expliciet vermeld dat het kerkgebouw buiten de eredienst niet toegankelijk is. Voor 41,8% zijn geen gegevens beschikbaar over de openstelling. Dit komt omdat de opname van deze info geen verplicht onderdeel vormt van het kerkenbeleidsplan. Waarschijnlijk is het aandeel van de opengestelde kerken zelfs nog groter aangezien de afwezigheid van gegevens niet noodzakelijk betekent dat een kerk gesloten blijft buiten de liturgische momenten.

Binnen de groep kerken die toegankelijk zijn buiten de liturgische momenten, neemt 16,7% bijkomende toeristische of publieksgerichte initiatieven. Het gaat onder meer om rondleidingen, informatiebrochures, tentoonstellingen, digitale schermen of andere. Slechts 1,6% vermeldt expliciet dat er geen bijkomende initiatieven zijn. Voor 22,5% werd er geen informatie over de publiekswerking opgenomen in het kerkenbeleidsplan. Dit komt omdat het niet verplicht was om dit op te nemen in het kerkenbeleidsplan.

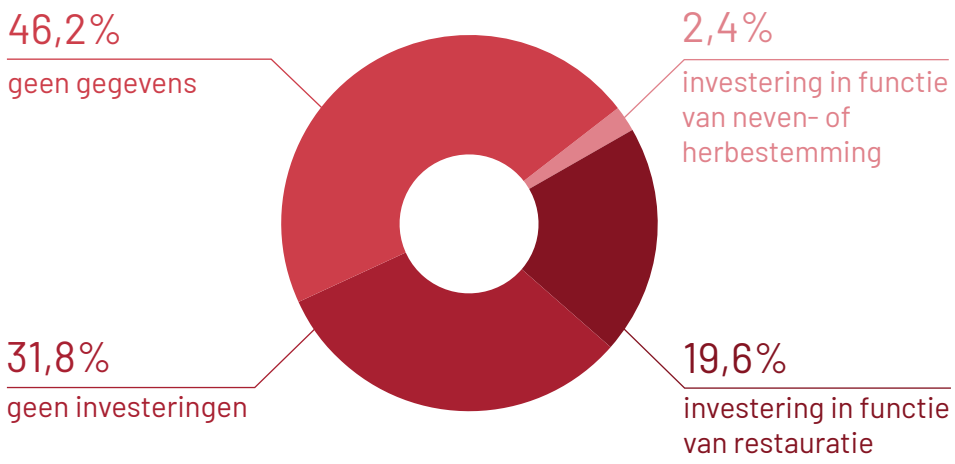

totaal: 635 kerken

Figuur 28
Verdeling van de Vlaamse parochiekerken die zich openstellen per provincie

De resultaten tonen dat een aanzienlijk deel van de kerken opengesteld wordt. Een verdere analyse van deze cijfers toont aan dat de opengestelde kerken voornamelijk gesitueerd zijn in het westen van het land: 35,4% in Oost-Vlaanderen en 31,2% in West-Vlaanderen. 12,8% bevindt zich in Antwerpen, 11,0% in Vlaams-Brabant en 9,6% in Limburg.

Geplande investeringen in Vlaamse parochiekerken

totaal: 1559 kerken

Figuur 29
Geplande investeringen in de Vlaamse parochiekerken

Het opnemen van geplande investeringen was geen verplicht onderdeel van het kerkenbeleidsplan. Toch vermelden verschillende plannen concrete ingrepen die in de toekomst worden voorzien voor het kerkgebouw. Hierbij werd enkel rekening gehouden met expliciet opgenomen investeringen en niet met noden die konden worden afgeleid uit de bouwfysische toestand van het gebouw.

Voor bijna de helft van de kerkgebouwen (46,2%) zijn geen gegevens beschikbaar over toekomstige investeringen. In deze gevallen wordt in het kerkenbeleidsplan geen informatie gegeven over geplande werken of ingrepen. Daarnaast geeft 31,8% van de plannen aan dat er geen concrete investeringen voorzien zijn, afgezien van eventueel regulier onderhoud of beperkte herstellingen. Wanneer wel investeringen worden vermeld, gaat het in de meeste gevallen om restauratiewerken. Voor 19,6% van de kerkgebouwen zijn grotere ingrepen gepland met het oog op het behoud of herstel van het gebouw, zoals dakwerken, gevelrestauraties of herstellingen aan het metselwerk. Slechts 2,4% van de kerkgebouwen vermeldt investeringen die specifiek gericht zijn op een toekomstige neven- of herbestemming, bijvoorbeeld het voorzien van sanitair, een kitchenette, een podium of andere aanpassingen die een ruimer gebruik van het gebouw mogelijk maken.

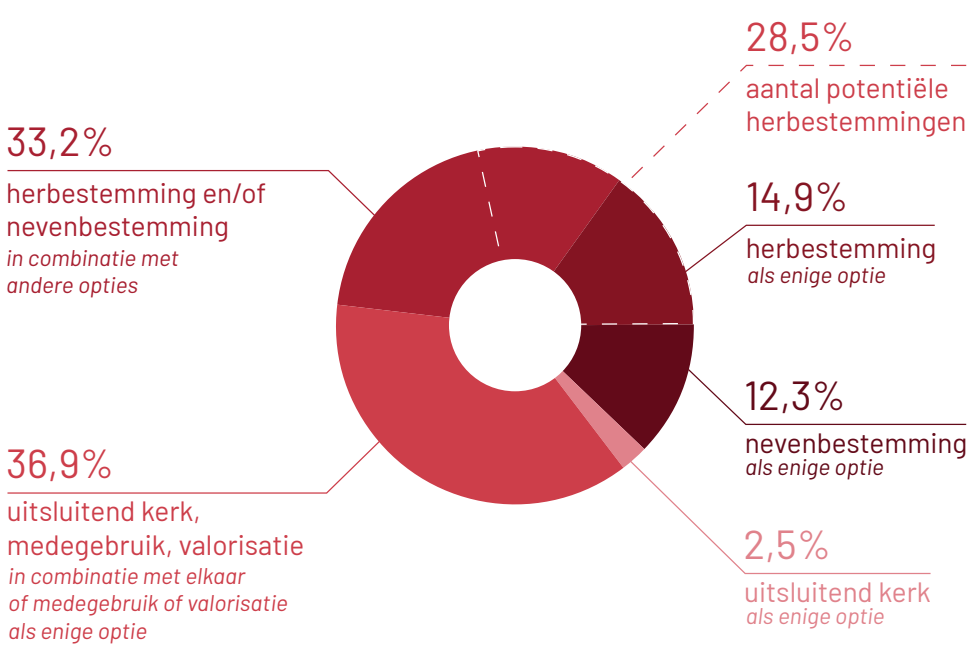
Verderop gaat dit rapport in op de strategische meerjarenplannen van de gemeenten en de mate waarin de toekomst van de parochiekerken een thema is daarin (zie infra).

3. Analyse: toekomstig gebruik van de 1559 geanalyseerde kerken

Een kerkenbeleidsplan geeft per kerk de toekomstvisie aan. De opties zijn: 'uitsluitend kerk', 'valorisatie', 'medegebruik', 'nevenbestemming' (soms gespecifieerd als 'nevenbestemming in de tijd / multifunctioneel gebruik' of 'nevenbestemming in de ruimte / gedeeld gebruik'), 'herbestemming' en 'geen gegevens'.

In de plannen geven eredienstbesturen en gemeenten soms één optie per kerk aan, maar soms ook meerdere opties, bijvoorbeeld 'nevenbestemming op korte termijn en herbestemming op lange termijn' of meerdere opties wanneer nog onderzocht moet worden of de kerk gebruikt zal worden voor valorisatie, neven- of herbestemming. We namen tot drie opties per kerk over in de analyse. In theorie zijn er met maximaal drie opties per kerk een driehonderdtal combinaties van toekomstvisies mogelijk. In de praktijk treffen we een veertigtal verschillende combinaties aan in de plannen.

De diversiteit aan toekomstvisies van de 1559 geanalyseerde kerken vatten we samen in een cirkeldiagram met enkele grote categorieën. Er wordt daarbij gekeken naar een aantal enige opties en een aantal combinaties van opties. Elk gebouw zit in precies één categorie.

Door uitsluiting van 'geen gegevens' (0,2%) telt de grafiek visueel niet exact tot 100%. Het totaal is 1559 kerken.

Figuur 30
Visie op het toekomstig gebruik van de Vlaamse parochiekerken

De grafiek toont volgende categorieën:

- ‘Uitsluitend kerk’ als enige genoemde optie: 2,5% of 39 kerken
- ‘Nevenbestemming’ als enige genoemde optie: 12,3% of 192 kerken
- ‘Herbestemming’ als enige genoemde optie: 14,9% of 232 kerken
- De overige kerken waarbij neven- of herbestemming wel genoemd wordt, maar niet als een enige optie: 33,2% of 517 kerken. Het gaat dan om combinaties, bijvoorbeeld ‘valorisatie en nevenbestemming’ of ‘nevenbestemming en herbestemming’.
- De overige kerken waarbij neven- of herbestemming niet genoemd wordt, en zonder ‘uitsluitend kerk als enige optie’ Het gaat dan om medegebruik en valorisatie als enige optie of in combinatie met elkaar of uitsluitend kerk: 36,9% of 576 kerken
- Geen gegevens: 0,2% of 3 kerken

Binnen het segment van de her- en nevenbestemming in combinatie met elkaar of andere opties geeft de stippellijn aan bij hoeveel van die 517 kerken de term ‘herbestemming’ genoemd wordt: 13,7% van het totaal of 213 kerken.

Het volledige segment binnen de stippellijn, dat betrekking heeft op twee kleurvlakken, verzamelt alle kerken waarvoor herbestemming als minstens een optie genoemd wordt: 28,5% of 445 kerken. Het hele segment binnen de stippellijn bevat zowel de gebouwen met ‘herbestemmingen als enige optie’ (14,9% of 232 gebouwen) als de combinaties waarin ‘herbestemming’ genoemd wordt (13,7% of 213 gebouwen).

Uit de analyse van het toekomstig gebruik van de parochiekerken blijkt verder dat er 9 kerkgebouwen zijn die gedeeltelijke of volledige sloop overwegen. 4 hiervan behoren tot de categorie ‘herbestemming als enige optie’, 2 behoren tot ‘nevenbestemming enige optie’ en 3 kerkgebouwen behoren tot de categorie ‘neven- en herbestemming in combinatie met elkaar of valorisatie’.

Twee kerken overwegen volledige sloop. Voor de zeven andere kerken wordt een gedeeltelijke sloop overwogen of onderzocht.

Deze kerkgebouwen liggen verspreid over vier van de vijf bisdommen: 2 in bisdom Hasselt, 2 in bisdom Antwerpen, 1 in bisdom Gent en 4 in bisdom Brugge. De eigendom van de kerkgebouwen ligt zowel bij kerkfabrieken als bij gemeenten, of een combinatie van beide. Geen van de kerken zijn gelegen in een beschermd stads- of dorpsgezicht. Ze zijn wel allemaal opgenomen op de inventaris bouwkundig erfgoed. De kerken die volledige sloop overwegen zijn niet beschermd als monument. Van de kerken die gedeeltelijke sloop overwegen zijn er 2 deels beschermd als monument. Eén van deze kerken is een samengestelde kerk, bestaande uit een oude kerk die beschermd is en een nieuwe kerk die niet beschermd is. De potentiële afbraak gaat over de nieuwe beuken om zo de oude kerk te herstellen. De andere kerk is deels beschermd als monument zonder de zijbeuken. De sloop gaat over de noordelijke sacristie.

De bouwfysische toestand is bij vijf van de kerkgebouwen niet gekend of de gegevens zijn niet recent (ouder dan 2018). Twee van de kerken bevinden zich in een redelijke staat, één

in slechte staat en één in zeer slechte staat. Bij een aantal van de kerkgebouwen wordt in het kerkenbeleidsplan gewezen op ernstige gebreken, zoals slechte dakstructuren of stabiliteitsproblemen. Deze vormen dan ook een belangrijke aanleiding voor (gedeeltelijke) sloop of ingrijpende werken.

De motieven voor (gedeeltelijke) sloop zijn uiteenlopend: bouwtechnische problemen, leegstand, inefficiënt ruimtegebruik en de wens om ruimte te maken voor nieuwe functies of ruimtelijke ontwikkelingen.

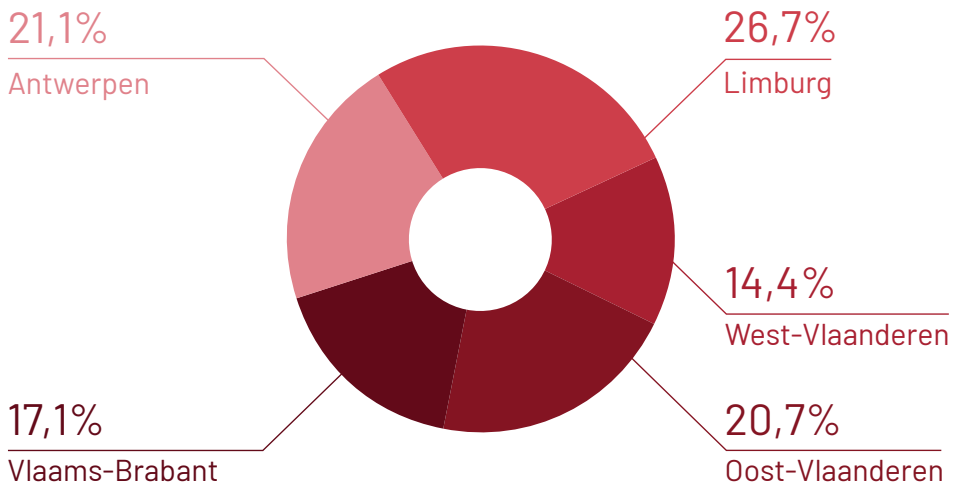
4. Analyse van de 445 kerken die in aanmerking komen voor herbestemming

De volgende analyse focust op de 445 parochiekerken waarvoor in het kerkenbeleidsplan herbestemming als mogelijke toekomstige invulling wordt vermeld. Het gaat dus om zowel de gebouwen met 'herbestemmingen als enige optie' als de combinaties waarin 'herbestemming' genoemd wordt.

De opname van herbestemming in een kerkenbeleidsplan betekent niet noodzakelijk dat hierover al een definitieve beslissing werd genomen. In veel gevallen gaat het om een denkoefening of een mogelijke piste voor de langere termijn. De mate van concretisering verschilt sterk van kerk tot kerk: sommige gebouwen bevinden zich in een (vergevorderd) traject, terwijl andere enkel verkennend worden opgenomen in de toekomstvisie.

Locatie en ruimtelijke context herbestemming

Provincie

totaal: 445 kerken

Figuur 31
Verdeling van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming per provincie

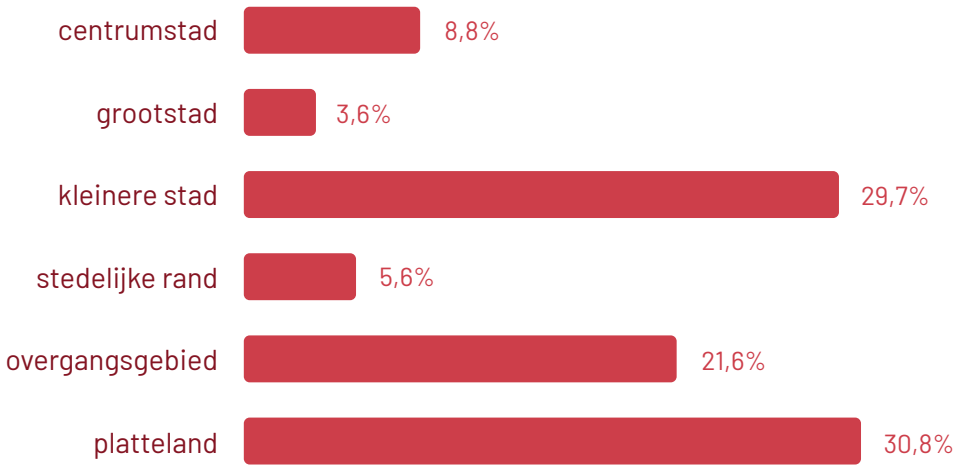
Van de 445 kerkgebouwen waarvoor herbestemming als toekomstige optie wordt vermeld, bevindt de grootste concentratie zich in Limburg met 119 kerkgebouwen of 26,7%. Daarna volgen Antwerpen, met 94 kerkgebouwen of 21,1%, en Oost-Vlaanderen, met 92 kerkgebouwen of 20,7%, die vrij dicht bij elkaar liggen. In Vlaams-Brabant gaat het om 76 kerkgebouwen of 17,1%, terwijl West-Vlaanderen het laagste aandeel vertegenwoordigt met 64 kerkgebouwen of 14,4%.

Opvallend is vooral het verschil tussen de twee uiterste provincies, Limburg en West-Vlaanderen. In Limburg gaat het om bijna een dubbel aantal herbestemmingen in vergelijking met West-Vlaanderen. De overige provincies situeren zich tussen deze twee uitersten en vertonen minder uitgesproken verschillen onderling. Zeker wanneer in rekening gebracht wordt dat in de provincie Vlaams-Brabant het aandeel ontbrekende kerkenbeleidsplannen het grootst is. Dit betekent dat het werkelijke aandeel kerken met herbestemming als optie in deze provincie mogelijks nog iets hoger ligt en dus nog dichter aansluit bij de cijfers van Oost-Vlaanderen en Antwerpen.

Belangrijk is ook dat de verschillen niet kunnen verklaard worden door het totale aantal kerkgebouwen per provincie (319 kerkgebouwen in West-Vlaanderen, 338 in Oost-Vlaanderen, 284 in Vlaams-Brabant, 323 in Antwerpen en 295 in Limburg; zie ook Figuur 10: Verdeling van de Vlaamse parochiekerken per provincie). De variaties in het aantal herbestemmingen weerspiegelen dus niet het louter kwantitatieve verschil in het totaal aantal kerken, maar wijzen eerder op inhoudelijke verschillen in beleidskeuzes en context per provincie (of bisdom)

Ruimtelijke context

De analyse van de ruimtelijke context van de 445 kerkgebouwen toont aan dat 30,8% zich bevindt op het platteland, 29,7% in een kleine stad, 21,6% in overgangsgebied, 8,8% in een centrumstad, 5,6% in stedelijk randgebied en 3,6% in een grote stad.

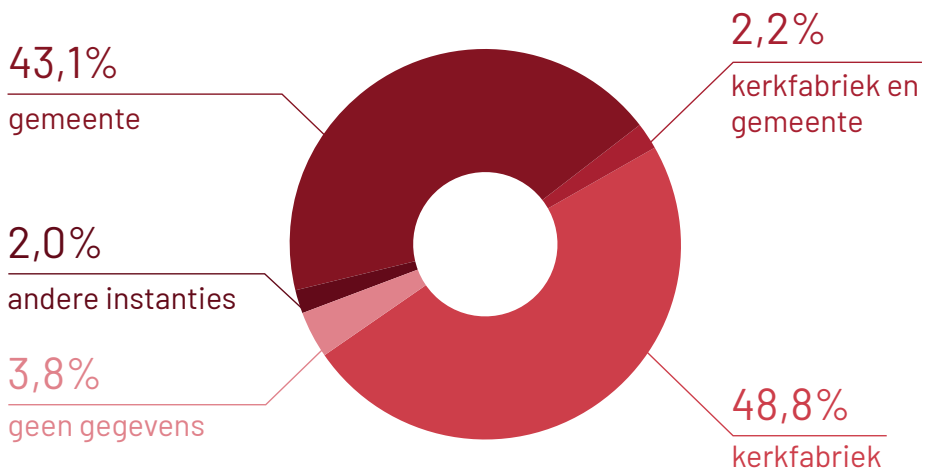

totaal: 445 kerken

Figuur 32
Ruimtelijke context van de ligging van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

In grote lijnen volgen deze cijfers dezelfde tendensen als de algemene cijfers van het volledige parochiekerkenbestand (zie Figuur 12 Ruimtelijke context van de ligging van de Vlaamse parochiekerken), al kan worden vastgesteld dat iets vaker gekeken wordt naar kerkgebouwen gelegen in kleine steden en op het platteland. Tegelijk blijft de aanwezigheid van kerken met een intentie tot herbestemming in alle ruimtelijke contexten significant. Dit bevestigt dat de herbestemmingsopgave zich niet beperkt tot één bepaald type omgeving, maar zich verspreidt over het volledige Vlaamse grondgebied, zowel in stedelijke als landelijke contexten.

Eigendom herbestemming

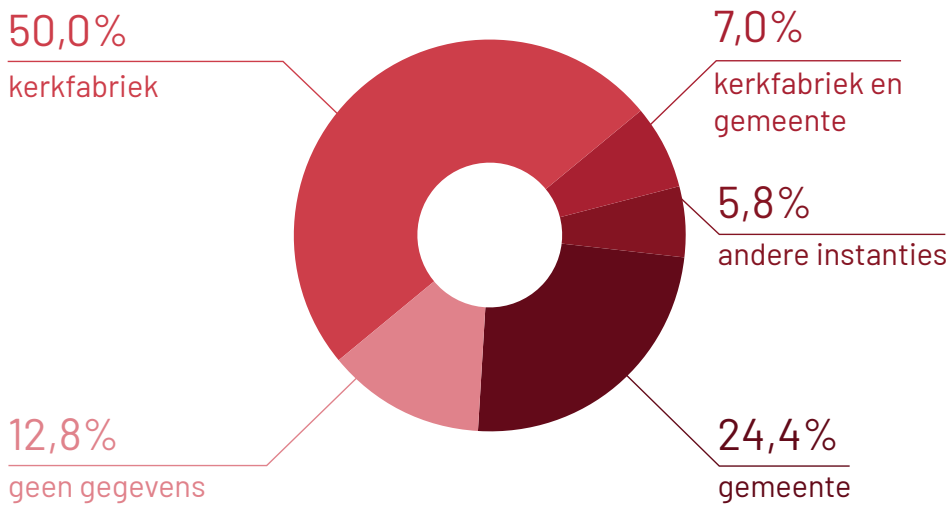
totaal: 445 kerken

Figuur 33
Eigendomssituatie van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

De analyse van de eigendomstoestand van de 445 kerkgebouwen met intenties van herbestemming toont aan dat 48,8% eigendom is van de kerkfabriek en 43,1% eigendom van de gemeente. 2,2% is in gezamenlijke eigendom van zowel de kerkfabriek als de gemeente en 2,0% eigendom van een andere instantie, meestal een vzw. Voor 3,8% van de kerkgebouwen zijn geen gegevens beschikbaar over de eigendomstoestand.

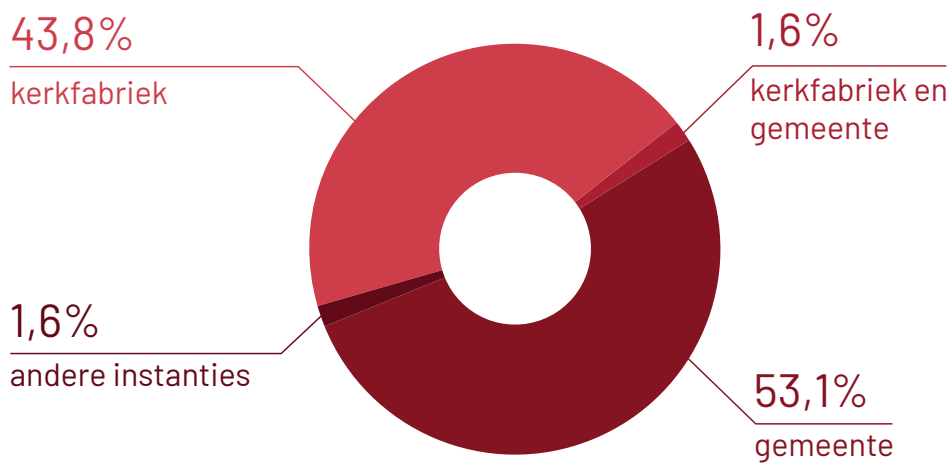
In vergelijking met de algemene eigendomssituatie van alle parochiekerken (zie Figuur 4: Eigendomssituatie van de Vlaamse parochiekerken) valt op te merken dat het aandeel kerkgebouwen in eigendom van de kerkfabrieken iets hoger ligt, terwijl het aandeel in eigendom van de gemeente iets lager. De verschillen zijn echter zo klein dat geconcludeerd kan worden dat het eigendomsstatuut geen doorslaggevende factor vormt om een herbestemming als optie te overwegen.

Een verdere analyse van de cijfers per bisdom toont aan dat, hoewel het algemene beeld redelijk evenwichtig is, er toch wel grote regionale verschillen zijn. Deze regionale verschillen volgen wel in grote lijnen de algemene cijfers van de verdeling van de eigendomssituatie per bisdom. In de bisdommen Antwerpen, Brugge en het vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen wordt er ten opzichte van de algemene cijfers iets meer gekozen voor kerkgebouwen in eigendom van de kerkfabriek. Het lijkt erop dat de pastorale plannen en de kerkenbeleidsplannen daar bij herbestemming wel degelijk een voorkeur hebben voor eigendommen van kerkfabrieken. Dat kan te maken hebben met keuzes voor recentere, niet-beschermde gebouwen (meer kans dat die van een kerkfabriek zijn) ten nadele van keuzen voor oudere, beschermde gebouwen (meer kans dat die van een gemeente zijn) in de voorbereidende pastorale plannen. Bisdom Antwerpen begeleidde die voorbereidingen intens, via meerdere medewerkers.

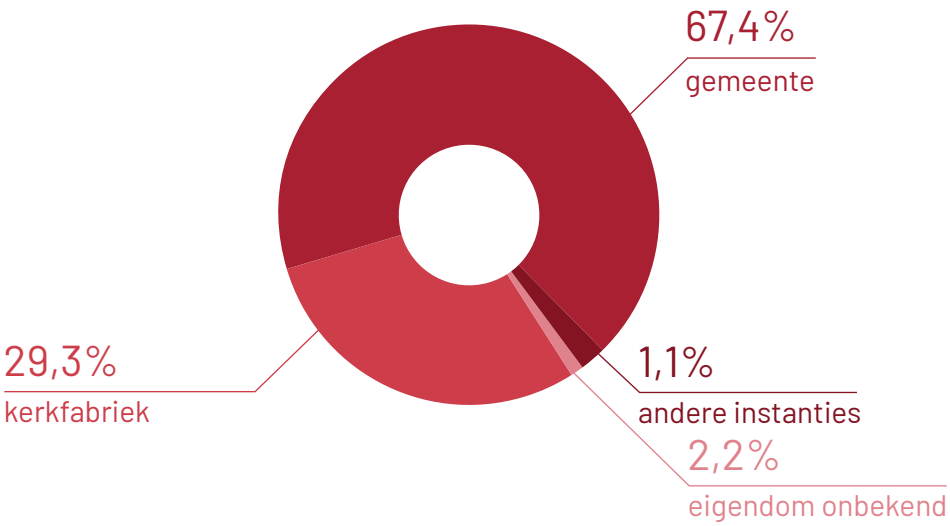
Figuur 34
Eigendomssituatie van de 86 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in het Bisdom Antwerpen

totaal: 86 kerken

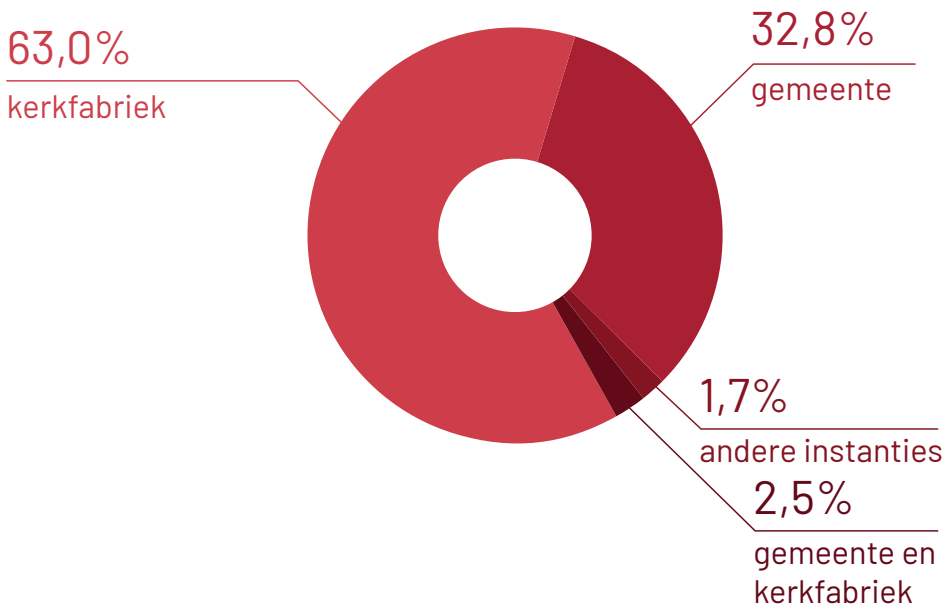
Figuur 35
Eigendomssituatie van de 64 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in het Bisdom Brugge

totaal: 64 kerken

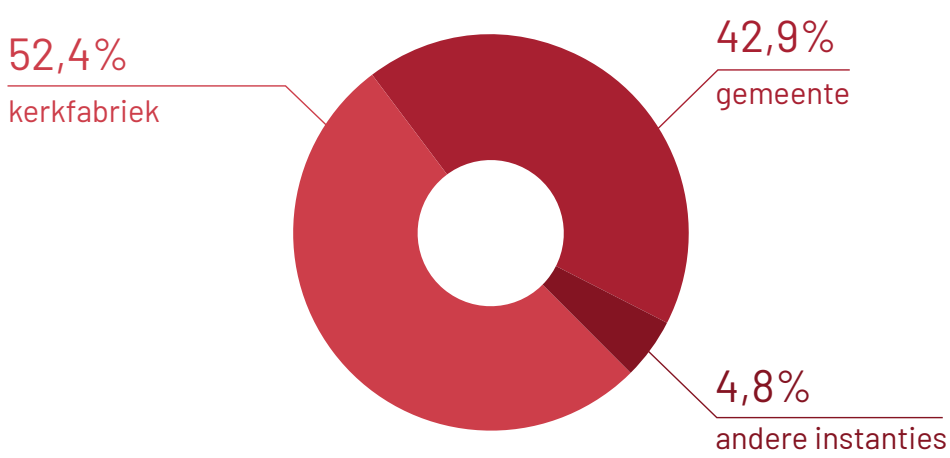
totaal: 92 kerken

Figuur 36
Eigendomssituatie van de 92 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in het Bisdom Gent

totaal: 119 kerken

Figuur 37
Eigendomssituatie van de 119 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in het Bisdom Hasselt

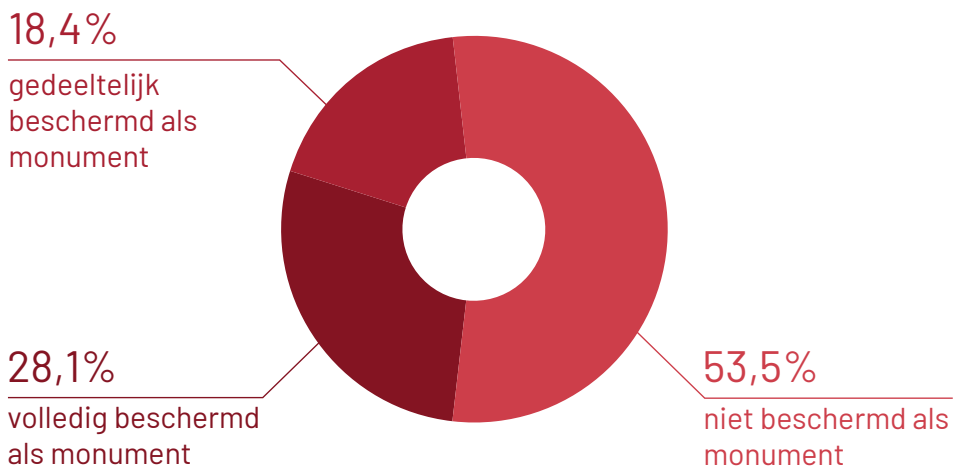

Figuur 38
Eigendomssituatie van de 84 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in het Vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen

totaal: 84 kerken

Erfgoedstatuut herbestemming

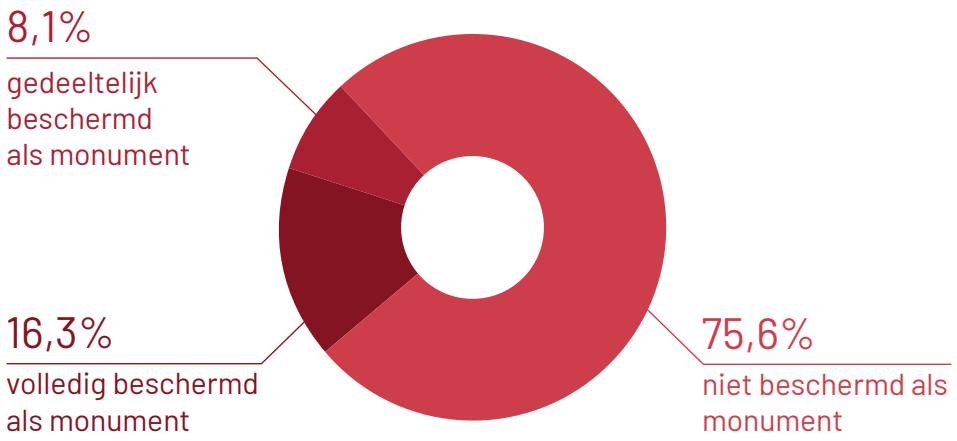
Beschermingsstatuut

totaal: 445 kerken

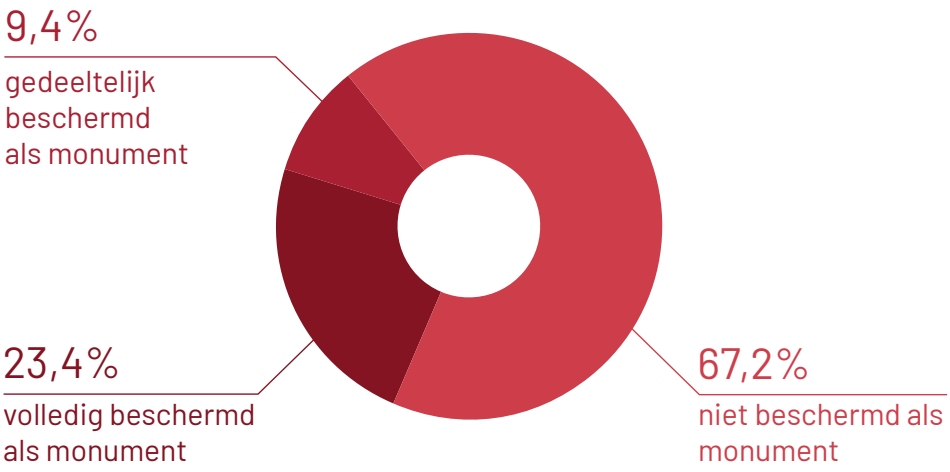
Figuur 39
Beschermingsstatuut van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

De analyse van het beschermingsstatuut van de 445 kerkgebouwen toont aan dat 46,5% een beschermingsstatuut heeft: 28,1% is volledig beschermd als monument en 18,4% is gedeeltelijk beschermd, waarbij een deel of een specifiek element zoals het orgel onder de bescherming valt. De overige 53,5% is niet beschermd als monument. Hiervan zijn er 5 kerken die wel in een beschermd stad- of dorpsgezicht liggen.

totaal: 86 kerken

Figuur 40
Beschermingsstatuut van de 86 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in Bisdom Antwerpen

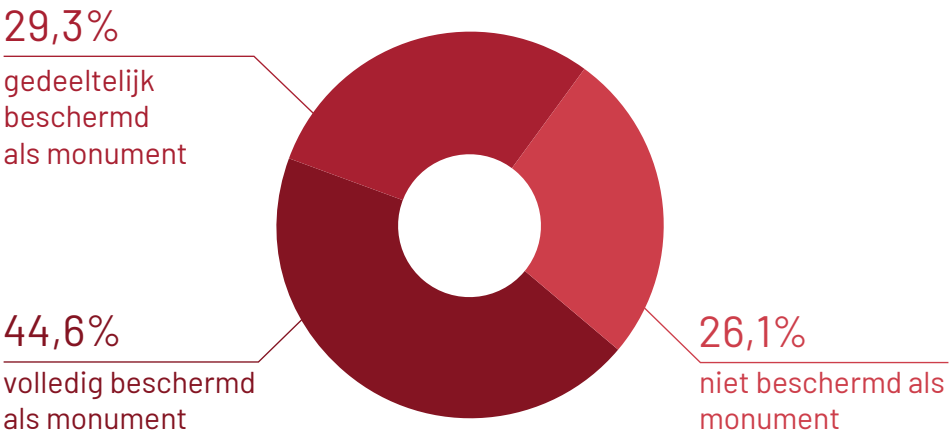

totaal: 64 kerken

Figuur 41
Beschermingsstatuut van de 64 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in Bisdom Brugge

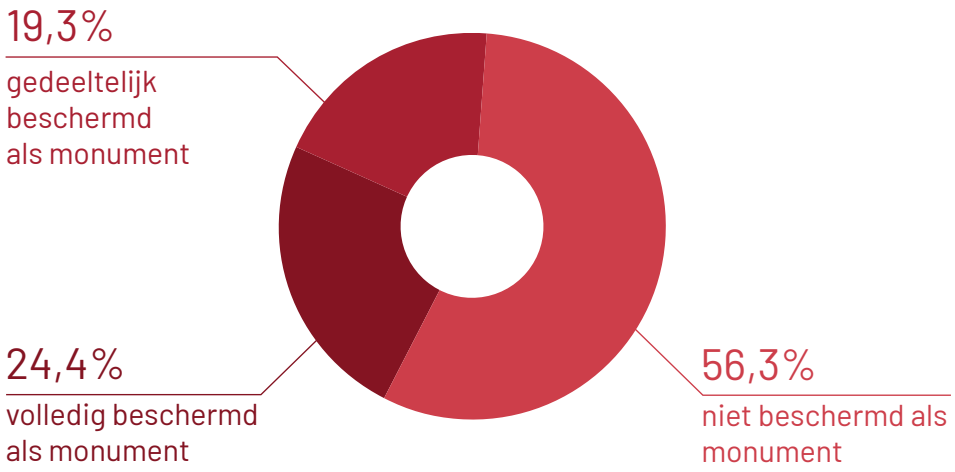
In vergelijking met het algemene cijfer van het beschermingsstatuut van alle parochiekerken (zie Figuur 13: Beschermingsstatuut van de Vlaamse parochiekerken) wordt er iets meer gekeken naar de niet-beschermde kerken die potentieel een herbestemming kunnen krijgen, al zijn de verschillen relatief beperkt. Op basis van deze cijfers kan dus geconcludeerd worden dat een beschermingsstatuut geen doorslaggevende factor vormt om een herbestemming als optie te overwegen.

Een verdere analyse van de cijfers per bisdom toont aan dat, hoewel het algemene beeld redelijk evenwichtig is, er toch wel grote regionale verschillen zijn.

totaal: 92 kerken

Figuur 42
Beschermingsstatuut van de 92 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in Bisdom Gent

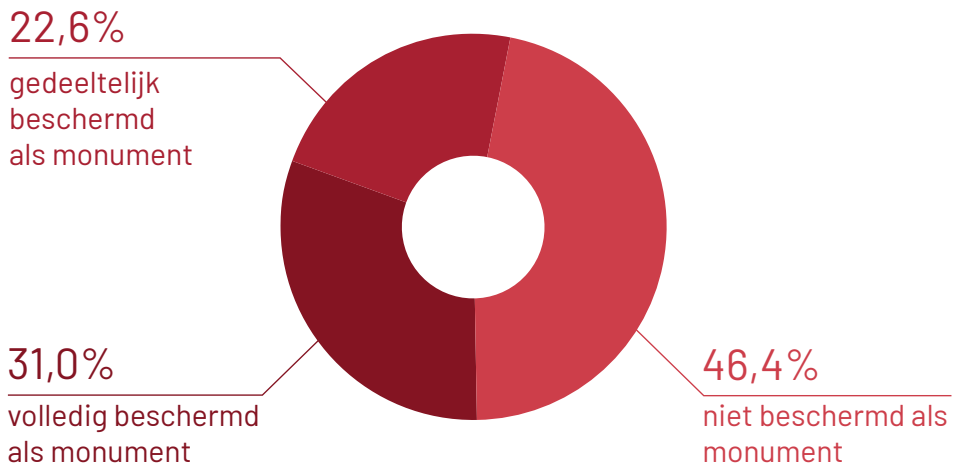
totaal: 119 kerken

Figuur 43
Beschermingsstatuut van de 119 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in Bisdom Hasselt

In het bisdom Antwerpen worden vooral de niet-beschermde kerken naar voren geschoven: 75,6% van de betrokken kerkgebouwen is niet beschermd als monument, tegenover 24,4% met een volledige of gedeeltelijke bescherming. Ook in het bisdom Brugge, waar 67,2% niet beschermd is, ligt de nadruk binnen de herbestemmingspiste duidelijk bij niet-beschermde kerkgebouwen.

In het bisdom Gent is het beeld omgekeerd. Daar gaat het bij de kerken waarvoor herbestemming wordt overwogen in meerderheid om beschermde gebouwen: 44,6% is volledig beschermd en 29,3% gedeeltelijk beschermd, tegenover 26,1% niet-beschermde kerken.

In het Vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen is het beeld wat evenwichtiger 46,4% niet beschermd tegenover 53,6% volledig of gedeeltelijk beschermd. Ook in het bisdom Hasselt is er een meer gemengde verdeling, met 43,7% beschermde kerken (volledig en gedeeltelijk samen) en 56,3% niet-beschermde kerken.

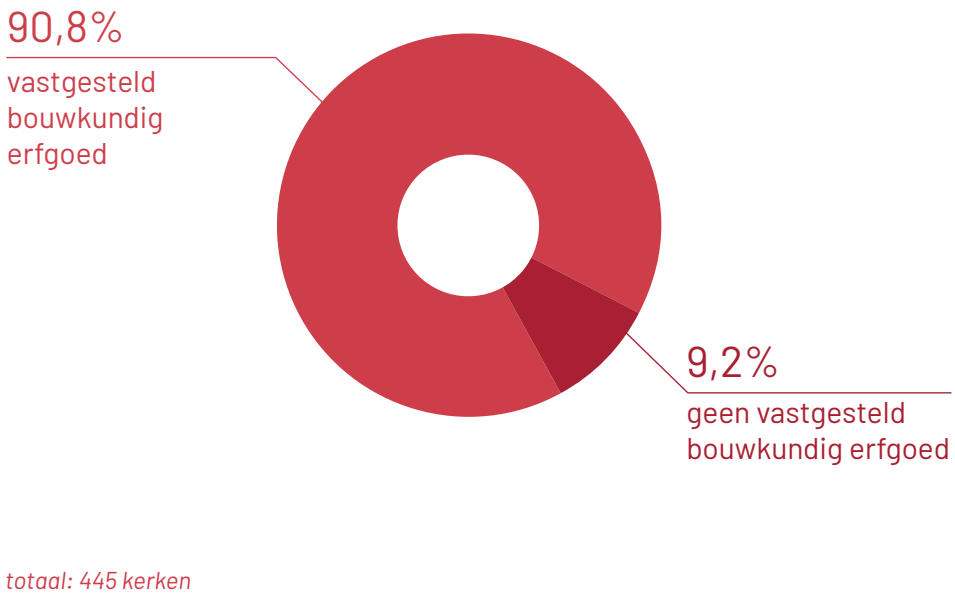
totaal: 84 kerken

Figuur 44
Beschermingsstatuut van de 84 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming in Vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen

Mogelijks zijn deze regionale verschillen te wijten aan de bouwperiode van de parochiekerken. Het Bisdom Gent en het Vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen zijn de bisdommen waar er meer parochiekerken zijn met oude bouwkernen dan kerken gebouwd in de 19de eeuw of later. Het kan zijn dat ze daarom ook meer kerkgebouwen hebben die deels of volledig beschermd zijn als monument.

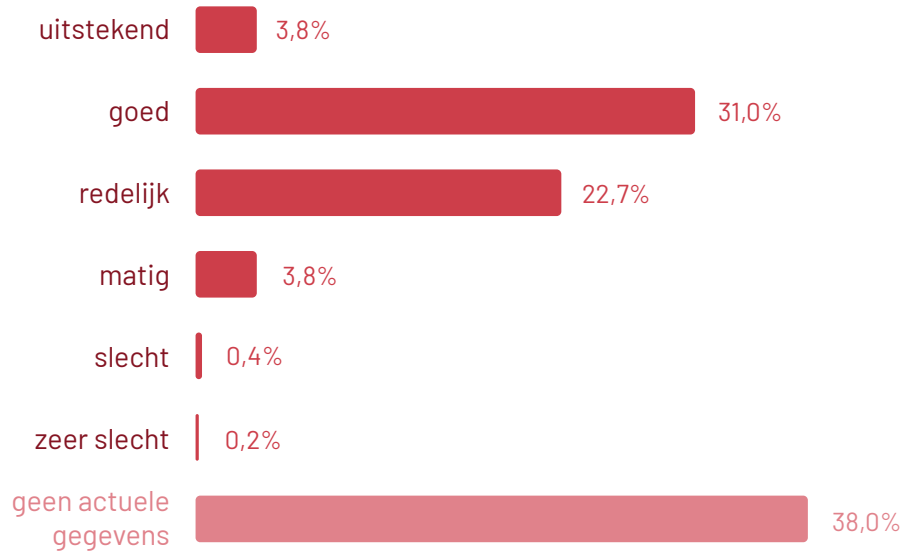
Vastgesteld bouwkundig erfgoed

Een verdere analyse van vastgesteld bouwkundig erfgoed toont aan dat 90,8% van de kerkgebouwen die in aanmerking komen voor herbestemming opgenomen zijn op de inventaris van het bouwkundig erfgoed. De overige 9,2%, of 41 kerkgebouwen, is niet opgenomen op de inventaris bouwkundig erfgoed. Dit wil zeggen dat de helft van alle parochiekerken die niet zijn opgenomen op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed in aanmerking komen voor herbestemming (zie Figuur 14: Aantal Vlaamse parochiekerken opgenomen op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed). Dit heeft verregaande gevolgen voor de eigenaar bij onttrekking in het kader van de renovatieplicht aangezien er dan geen erfgoedvrijstellingen of uitzonderingen zijn. Daarnaast zijn ze ook kwetsbaarder voor sloop omdat er geen motiveringsplicht van toepassing is.

Figuur 45
Opname op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

Actuele conditiescore herbestemming

totaal: 445 kerken

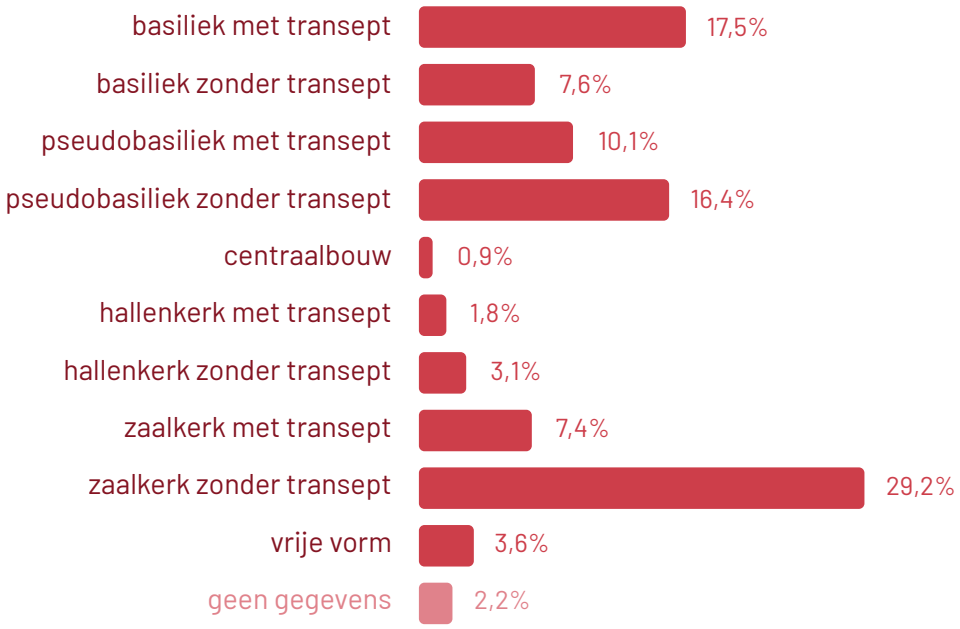
Figuur 46
Actuele conditiescore van de bouwfysische toestand van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

De actuele conditiescore geeft een indicatie van de bouwfysische toestand van de parochiekerken op basis van de rapporten van Monumentenwacht uit 2018 of later. Uit de analyse blijkt dat net iets meer dan de helft van de kerkgebouwen die in aanmerking komen voor herbestemming zich in goede tot redelijke bouwfysische toestand bevindt: 3,8% scoort uitstekend, 31,0% goed en 22,7% redelijk. Een klein aandeel bevindt zich in een minder goede staat: 3,8% is matig, 0,4% is slecht en 0,2% zeer slecht.

Voor een aanzienlijk deel, namelijk 38,0%, zijn geen recente gegevens beschikbaar. Dit gaat zowel om kerkgebouwen die niet zijn aangesloten bij Monumentenwacht als om kerken waarvoor geen actueel rapport (van 2018 of later) beschikbaar is.

Een vergelijking toont aan dat de cijfers van kerken met intentie tot herbestemming in grote lijnen een weerspiegeling vormen van de cijfers van het algemene kerkenbestand, al wordt er iets meer gekeken naar de kerkgebouwen zonder actuele gegevens (zie Figuur 15: Actuele conditiescore van de bouwfysische toestand van de Vlaamse parochiekerken). Het grote aandeel van deze groep maakt het moeilijk om een volledig beeld te krijgen van de fysieke staat van deze kerkgebouwen.

Kerktype herbestemming

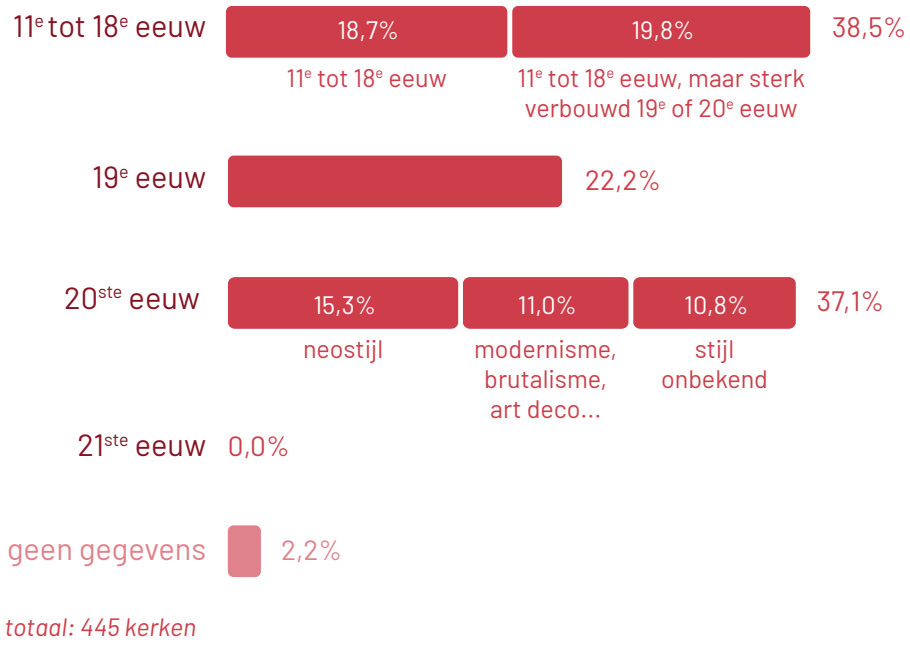
totaal: 445 kerken

Figuur 47
Kerktype van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

De analyse van het kerktype van de 445 kerkgebouwen toont aan dat de meest voorkomende typologie de zaalkerk zonder transept is, goed voor 29,2%. Daarna volgen de traditionele vormen: basiliek met transept (17,5%), pseudo-basiliek zonder transept (16,4%), pseudo-basiliek met transept (10,1%), basiliek zonder transept (7,6%) en zaalkerk met transept (7,4%). Meer specifieke of minder voorkomende types blijven beperkt in aantal. Het gaat om kerken in vrije vorm (3,6%), hallenkerken zonder transept (3,1%), hallenkerken zonder transept (1,8%) en centraalbouw (0,9%). Voor 2,2% van de kerken zijn geen gegevens beschikbaar over het kerktype.

Deze cijfers komen in grote lijnen overeen met de cijfers van het algemene kerkenbestand al zijn er een aantal noemenswaardige verschillen (zie Figuur 18: Kerktype van de Vlaamse parochiekerken). Zo zijn de basilieken met transept en de hallenkerken minder vertegenwoordigd. Het type zaalkerk zonder transept is sterker vertegenwoordigd. Onder dit kerktype vallen zowel de traditionele éénbeukige kerkgebouwen zonder transept als veel modernistische kerkgebouwen. De grafiek geeft de indruk dat het kerktype zaalkerk zonder transept meer gekozen wordt als potentieel te herbestemmen, maar omdat dit type zo divers is, is het niet mogelijk om verdere conclusies te trekken over de herbestembaarheid van bepaalde kerktypes.

Bouwperiode herbestemming

Figuur 48
Bouwperiode van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

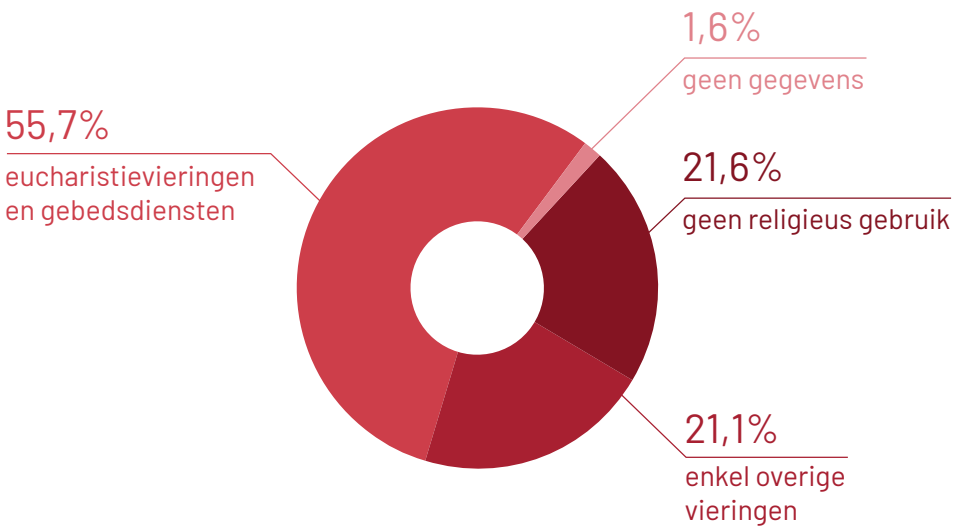
De grafiek van de analyse van het bouwjaar van de 445 kerkgebouwen met intentie herbestemming combineert zowel informatie over de bouwkern als over belangrijke (ver)bouwperiodes.

Uit de analyse blijkt dat 18,7% van de kerken een oude oorsprong hebben tussen de 11de en de 18de eeuw. Bij 19,8% gaat het om kerken die oorspronkelijk van voor de 19de eeuw dateren, maar die in de 19de of 20ste eeuw sterk verbouwd of uitgebreid werden, waardoor hun huidige verschijningsvorm grotendeels door latere bouwfasen wordt bepaald. 22,2% van de kerken dateert uit de 19de eeuw. 37,1% dateert uit de 20ste eeuw. Binnen deze groep gaat het om 15,3% neostijlen, 11,0% moderne architectuur en 10,8% waarvan de stijl niet is gespecifieerd. Voor 2,2% van de kerken zijn geen gegevens beschikbaar.

In vergelijking met het algemene kerkenbestand valt op dat de kerken uit de 20ste eeuw iets sterker vertegenwoordigd zijn en deze met een oudere oorsprong iets minder (zie Figuur 17: Bouwperiode van de Vlaamse parochiekerken). De verschillen zijn echter zo klein dat gesteld kan worden dat de kerkgebouwen met een intentie tot herbestemming in grote lijnen de algemene historische spreiding volgen.

Actueel religieus en niet-religieus gebruik herbestemming

Huidig religieus gebruik

totaal: 445 kerken

Figuur 49
Huidig religieus gebruik van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

Iets meer dan drie op vier van de 445 kerkgebouwen die openstaan voor herbestemming in de toekomst worden vandaag nog gebruik voor de liturgie. In 55,7% van de gevallen vinden er nog regelmatige eucharistievieringen of gebedsdiensten plaats en 21,1% wordt enkel nog sporadisch gebruikt voor andere religieuze vieringen zoals een begrafenis, huwelijk of doop. In 21,6% van de kerkgebouwen is er geen religieus gebruik meer. Voor de overige 1,6% zijn geen gegevens beschikbaar.

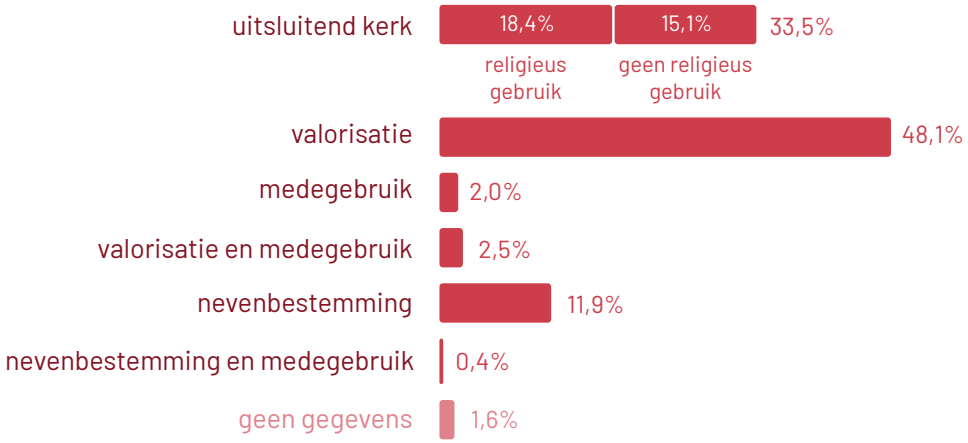
Wanneer deze cijfers worden vergeleken met het volledige parochiekerkenbestand (zie Figuur 19: Huidig religieus gebruik van de Vlaamse parochiekerken), valt op dat kerken met beperkt of geen religieus gebruik duidelijk sterker aanwezig zijn binnen de groep waarvoor herbestemming wordt overwogen. Van de 104 parochiekerken zonder religieus gebruik zijn er 96 (92,3%) die herbestemming overwegen als toekomstvisie in hun kerkenbeleidsplan.

Huidig religieus en niet-religieus gebruik

Van de 445 kerkgebouwen die herbestemming als toekomstperspectief opnemen, blijkt dat een aanzienlijk deel vandaag al een vorm van breder gebruik kent. Bij 33,5% of 149 van de kerken is momenteel uitsluitend sprake van religieus gebruik. Hiervan zijn er 67 kerkgebouwen (15,1%) waar geen religieuze vieringen meer plaatsvinden en die dus eigenlijk helemaal niet meer in gebruik zijn.

De overige gebouwen worden vandaag al in een meer of mindere mate opengesteld voor bijkomende activiteiten of functies. De meest voorkomende vorm is valorisatie (48,1%). Het gaat hierbij in de meeste gevallen om toeristische ontsluiting, culturele activiteiten, concerten, tentoonstellingen of occasionele evenementen die het bestaande religieuze gebruik aanvullen. 11,9% van de kerkgebouwen met de optie 'herbestemming' heeft al een nevenbestemming. Een beperkter aandeel, 2,0%, stelt het kerkgebouw open voor religieuze activiteiten van andere katholieke of christelijke geloofsgemeenschappen (medegebruik). 2,5% heeft een combinatie van

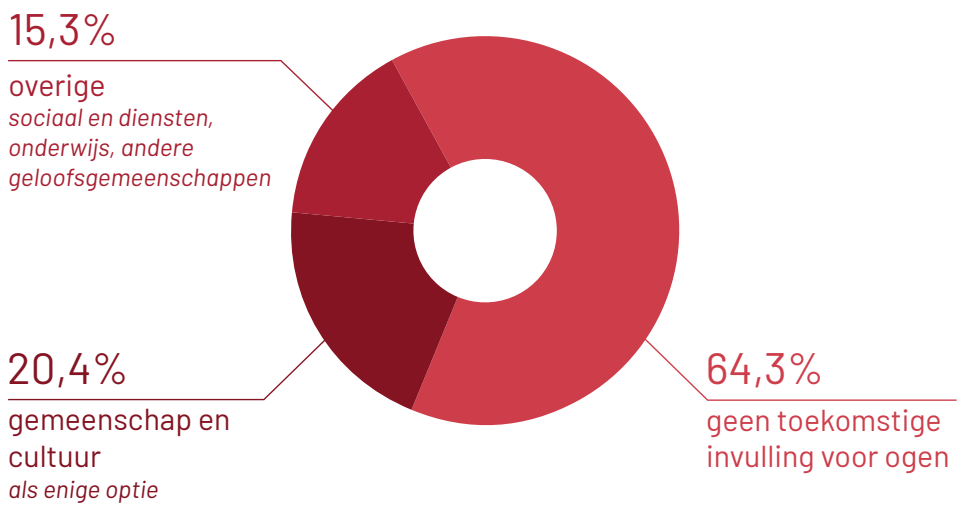
valorisatie en medegebruik en 0,4% een combinatie van nevenbestemming en medegebruik. Voor 1,6% zijn er geen gegevens beschikbaar.

totaal: 445 kerken

Figuur 50
Huidig religieus en niet-religieus gebruik van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

Toekomstige invulling herbestemming

Figuur 51
Toekomstige invulling van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

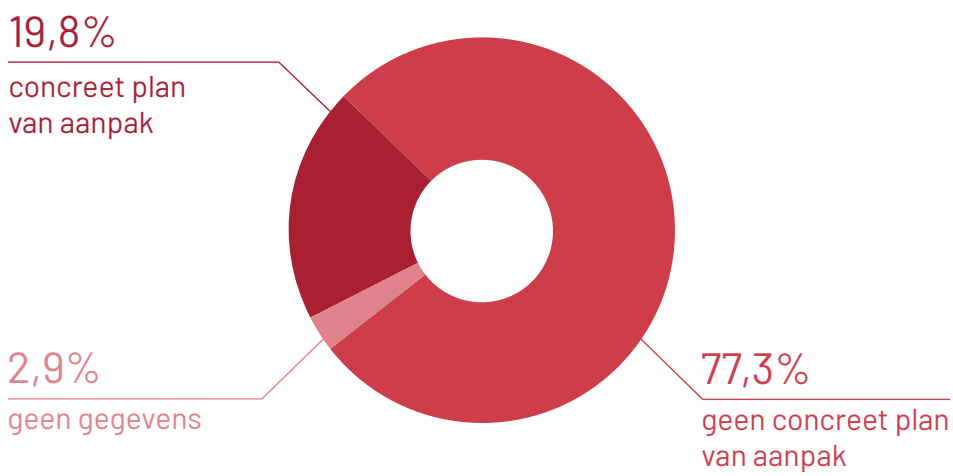
Een analyse van de toekomstige invulling van de 445 kerkgebouwen toont aan dat de meeste kerkgebouwen nog geen concrete nieuwe functie voor ogen hebben. Voor 64,3% werd in het kerkenbeleidsplan geen specifieke toekomstige invulling opgenomen. Dit wijst erop dat voor een groot deel van de gebouwen het denkproces zich nog in een verkennende fase bevindt.

Wanneer wel een toekomstige functie wordt benoemd, blijken gemeenschapsgebruik en cultuur veruit de meest voorkomende invullingen. In 20,4% van de gevallen wordt uitsluitend gedacht aan functies zoals tentoonstellingen, podiumkunsten, lezingen, bibliotheken, dorpshuizen of andere gemeenschaps- en cultuurgerichte activiteiten.

De overige 15,3% omvat een brede waaier aan mogelijke invullingen, waaronder onderwijs, sociale functies, dienstverlening, sport, horeca, commercieel gebruik of wonen. Omdat elk van deze categorieën afzonderlijk slechts heel beperkt voorkomt, werden ze samengenomen binnen één algemene groep.

De cijfers tonen aan dat kerkgebouwen in eerste instantie vooral worden bekeken als potentiële maatschappelijke of culturele ontmoetingsplaatsen. Tegelijk blijft voor een groot deel van de kerken de toekomstige invulling voorlopig nog open en onderwerp van verder onderzoek.

Plan van aanpak herbestemming

totaal: 445 kerken

Figuur 52
Plan van aanpak van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming

Uit de analyse van de 445 kerkgebouwen blijkt dat 19,8% een concreet plan van aanpak voor de uitwerking van de toekomstvisie heeft opgenomen in het kerkenbeleidsplan. 77,3% heeft geen concreet plan van aanpak en voor 2,9% is het onduidelijk.

Verderop gaat dit rapport in op de strategische meerjarenplannen van de gemeenten en de mate waarin de toekomst van de parochiekerken een thema is daarin (zie infra).

5. Analyse van de 672 kerken die in aanmerking komen voor nevenbestemming

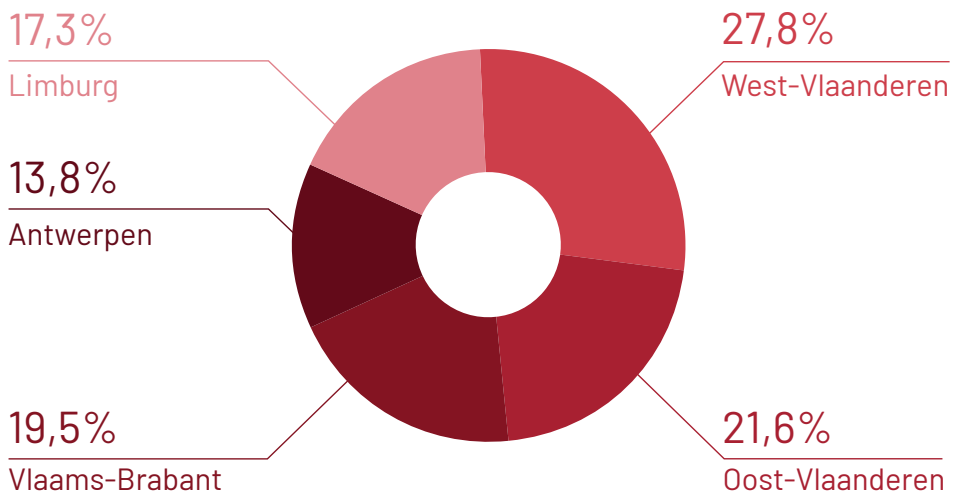
De volgende analyse focust op de 672 parochiekerken waarvoor in het kerkenbeleidsplan een nevenbestemming als mogelijke toekomstvisie wordt opgenomen. De interpretatie van deze cijfers verschilt op een aantal belangrijke punten van de eerdere analyse van de 445 kerken met herbestemming als mogelijke toekomstvisie.

Een eerste belangrijk verschil is dat binnen deze groep 141 kerkgebouwen vandaag al een nevenbestemming hebben. Bij de analyse van de kerken met een herbestemming was dit niet het geval. Kerkgebouwen die al definitief herbestemd zijn, vallen buiten de scope van het kerkenbeleidsplan en dus ook buiten deze analyse. De groep kerken met een nevenbestemming omvat dus zowel gebouwen waar vandaag al nevenbestemming aanwezig is, als kerken waar dit pas in de toekomst (mogelijk) zal gebeuren. Hierdoor weerspiegelen de cijfers niet uitsluitend een toekomstige beleidsintentie, maar deels ook een bestaande praktijk.

Een tweede belangrijk aandachtspunt is dat er een overlap bestaat tussen beide analysegroepen. In totaal nemen 176 kerkgebouwen zowel nevenbestemming als herbestemming op als mogelijke toekomstvisie in hun kerkenbeleidsplan. Dit kan verschillende betekenissen hebben. In sommige gevallen wordt nevenbestemming mogelijk gezien als een tussenstap richting een latere herbestemming. In andere gevallen lijkt het erop dat nog geen definitieve keuze werd gemaakt tussen beide pistes en dat beide scenario's voorlopig parallel verder onderzocht worden.

Locatie en ruimtelijke context nevenbestemming

Provincie

totaal: 672 kerken

Figuur 53
Verdeling van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming per provincie

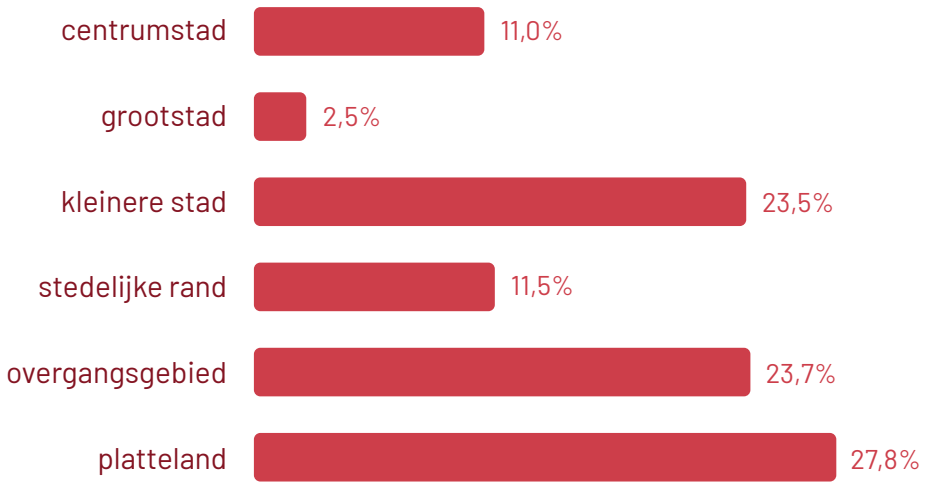
Het grootste aandeel van de kerkgebouwen waarvoor in de toekomst een nevenbestemming wordt overwogen, bevindt zich in West-Vlaanderen met 27,8% van de kerken. Daarna volgen Oost-Vlaanderen met 21,6% en Vlaams-Brabant met 19,5%. In Limburg gaat het om 17,3% en in Antwerpen om 13,8%.

In vergelijking met de algemene cijfers van alle parochiekerken valt op dat West-Vlaanderen duidelijk sterker vertegenwoordigd is binnen deze groep, terwijl Antwerpen relatief een kleiner aandeel kent (zie Figuur 10: Verdeling van de Vlaamse parochiekerken per provincie). Het feit dat bisdom Antwerpen een strikte houding aanneemt, met een voorkeur voor duidelijk gearticuleerd (en dus kostelijk, nvrd.) *gedeeld* gebruik bij nevenbestemming, en het feit dat Bisdom Brugge eerder zuinig is met de term 'herbestemming' in de voorbereidingen van de kerkenbeleidsplannen, vormen delen van een verklaring. De cijfers van de overige provincies situeren zich dichter bij elkaar en zijn ongeveer gelijk aan de algemene cijfers van alle parochiekerken.

Ruimtelijke context

De analyse van de ruimtelijke context van de kerkgebouwen waarvoor in de toekomst een nevenbestemming wordt overwogen, toont aan dat 27,8% zich bevindt op het platteland, 23,7% in overgangsgebied, 23,5% in een kleine stad, 11,5% in stedelijk randgebied, 11% in een centrumstad en 2,5% in een grote stad.

In vergelijking met het algemene parochiekerkenbestand valt op dat het platteland en centrumsteden iets sterker vertegenwoordigd zijn binnen deze groep en grote steden iets minder (zie Figuur 12: Ruimtelijke context van de ligging van de Vlaamse parochiekerken). De verdeling over kleine steden, randgebieden en overgangsgebieden sluit in grote lijnen aan bij de

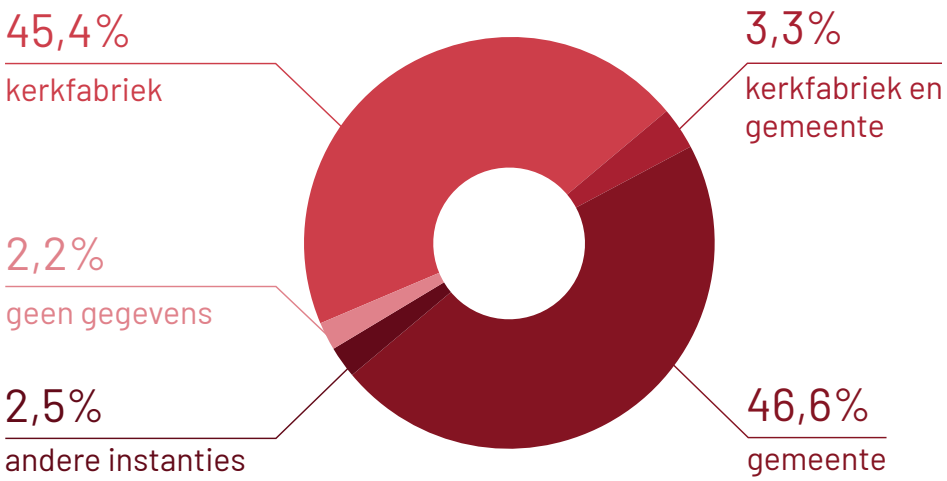
totaal: 672 kerken

Figuur 54
Ruimtelijke context van de ligging van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

algemene ruimtelijke spreiding van kerken in Vlaanderen. Omdat de verschillen zo minimaal zijn, kan geconcludeerd worden dat nevenbestemming als toekomstoptie voorkomt in alle ruimtelijke contexten.

In vergelijking met de parochiekerken die herbestemming in de toekomst overwegen wordt er voor kerken met een nevenbestemming als toekomstvisie iets meer gekozen voor de parochiekerken in de centrumsteden, de stedelijke rand en in overgangsgebieden en er wordt iets minder gekozen voor parochiekerken in kleinere steden en het platteland (zie Figuur 32: Ruimtelijke context van de ligging van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming).

Eigendom nevenbestemming

totaal: 672 kerken

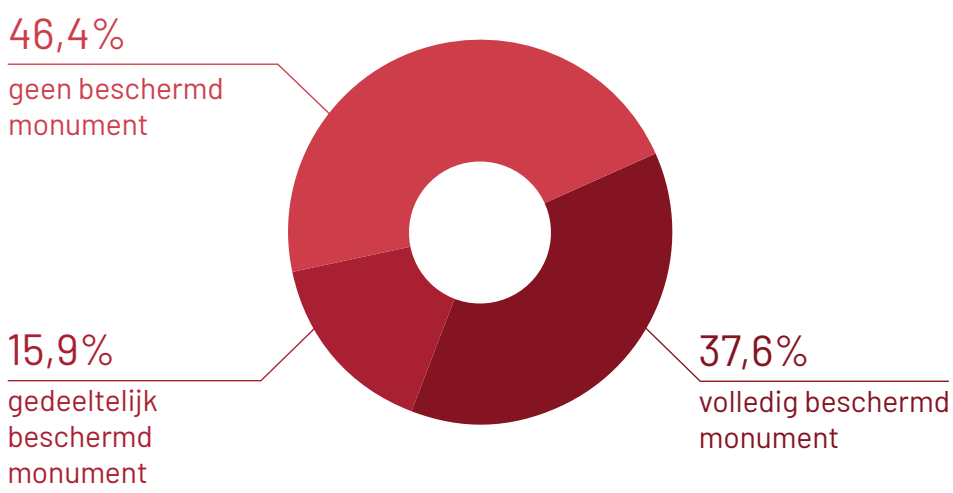
Figuur 55
Eigendomssituatie van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

De kerkgebouwen waarvoor in de toekomst een nevenbestemming wordt overwogen, zijn in bijna gelijke mate eigendom van kerkfabrieken en gemeenten. 45,4% is eigendom van de kerkfabriek en 46,6% van de gemeente. Daarnaast is 3,3% in gezamenlijke eigendom van kerkfabriek en gemeente. 2,5% behoort tot andere eigenaars, in de meeste gevallen een vzw, en voor 2,2% zijn geen gegevens beschikbaar.

Deze verdeling loopt bijna exact gelijk met de eigendomssituatie van het volledige parochiekerkenbestand (zie Figuur 4: Eigendomssituatie van de Vlaamse parochiekerken).

Erfgoedstatuut nevenbestemming

Beschermingsstatuut

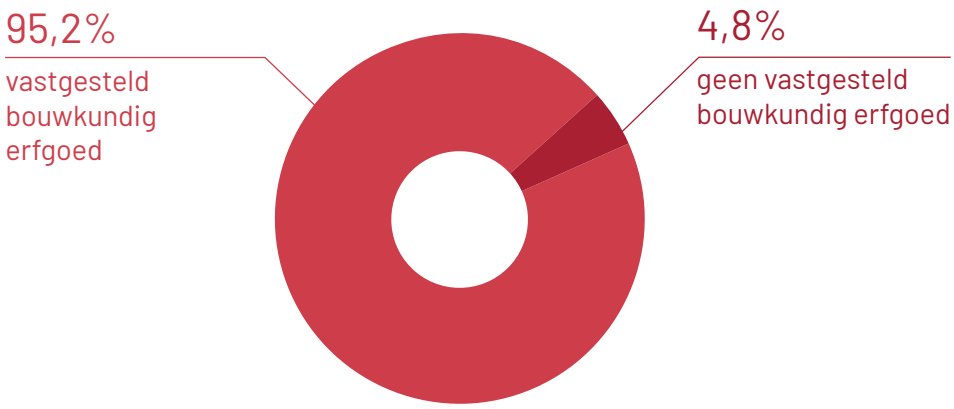

totaal: 672 kerken

Figuur 56
Beschermingsstatuut van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

Van de 672 kerkgebouwen waarvoor een nevenbestemming wordt overwogen, heeft iets meer dan de helft een beschermingsstatuut: 37,6% is volledig beschermd als monument en 15,9% is gedeeltelijk beschermd. 46,4% is niet beschermd als monument. Hiervan zijn er wel 7 kerkgebouwen die gelegen zijn in een beschermd stads- of dorpsgezicht.

In vergelijking met het volledige parochiekerkenbestand sluit deze verdeling grotendeels aan bij de algemene cijfers, al ligt het aandeel beschermde kerken binnen deze groep iets lager (zie Figuur 13: Beschermingsstatuut van de Vlaamse parochiekerken). Ook ten opzichte van de kerken waarvoor herbestemming wordt overwogen, zijn beschermde gebouwen iets sterker vertegenwoordigd (zie Figuur 39: Beschermingsstatuut van de 445 parochiekerken met toekomstvisie herbestemming). De verschillen zijn echter zo klein dat er enkel geconcludeerd kan worden dat een

totaal: 672 kerken

Figuur 57
Opname op de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

beschermingsstatuut geen doorslaggevende belemmering vormt om nevenbestemming als toekomstige piste te onderzoeken.

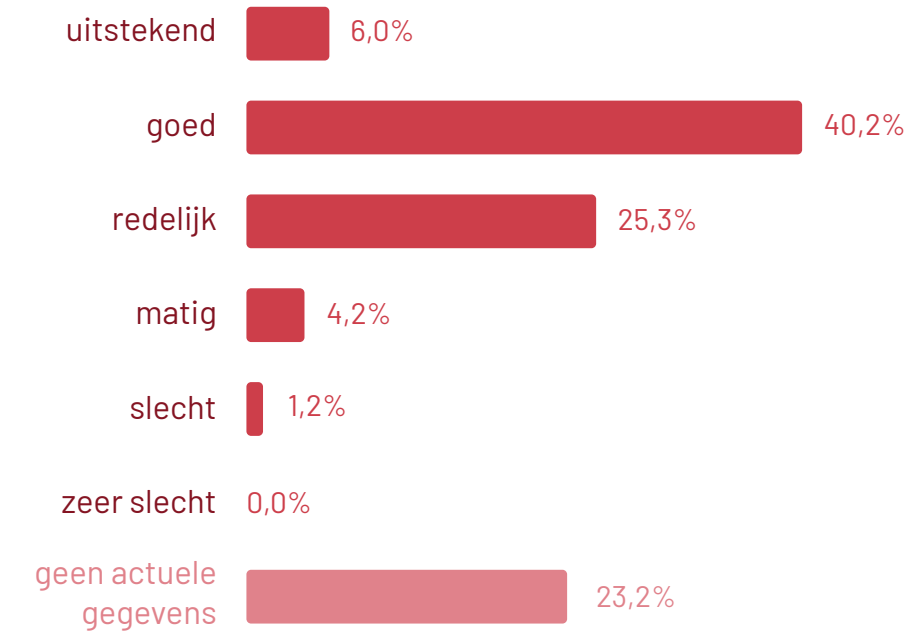
Vastgesteld bouwkundig erfgoed

Een verdere analyse van vastgesteld bouwkundig erfgoed toont aan dat 95,2% van de kerkgebouwen die in aanmerking komen voor nevenbestemming opgenomen zijn op de inventaris van het bouwkundig erfgoed. De overige 4,8% zijn niet opgenomen op de inventaris bouwkundig erfgoed.

Actuele conditiescore nevenbestemming

De actuele conditiescore geeft een indicatie van de bouwfysische toestand van de kerkgebouwen op basis van rapporten van Monumentenwacht uit 2018 of later.

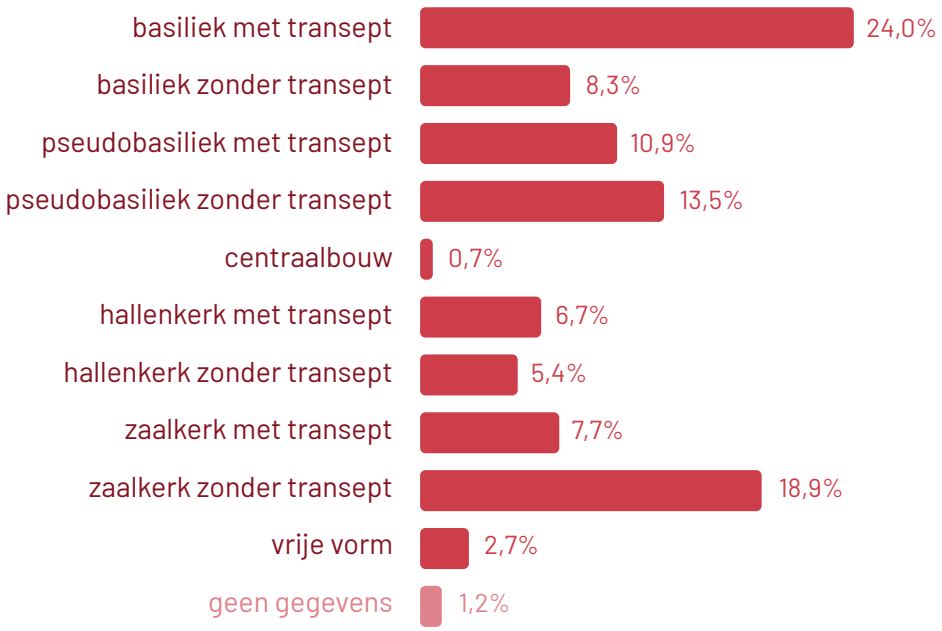
Van de 672 kerkgebouwen waarvoor een nevenbestemming wordt overwogen bevindt 6,0% zich in uitstekende staat, 40,2% in goede staat, 25,3% in redelijke staat, 4,2% in matige staat en 1,2% in slechte staat. Voor 23,2% zijn er geen recente gegevens beschikbaar. Deze verdeling sluit in grote lijnen aan bij de gegevens van het volledige parochiekerkenbestand (zie Figuur 15: Actuele conditiescore van de bouwfysische toestand van de Vlaamse parochiekerken).

totaal: 672 kerken

Figuur 58
Actuele conditiescore van de bouwfysische toestand van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

Kerktype nevenbestemming

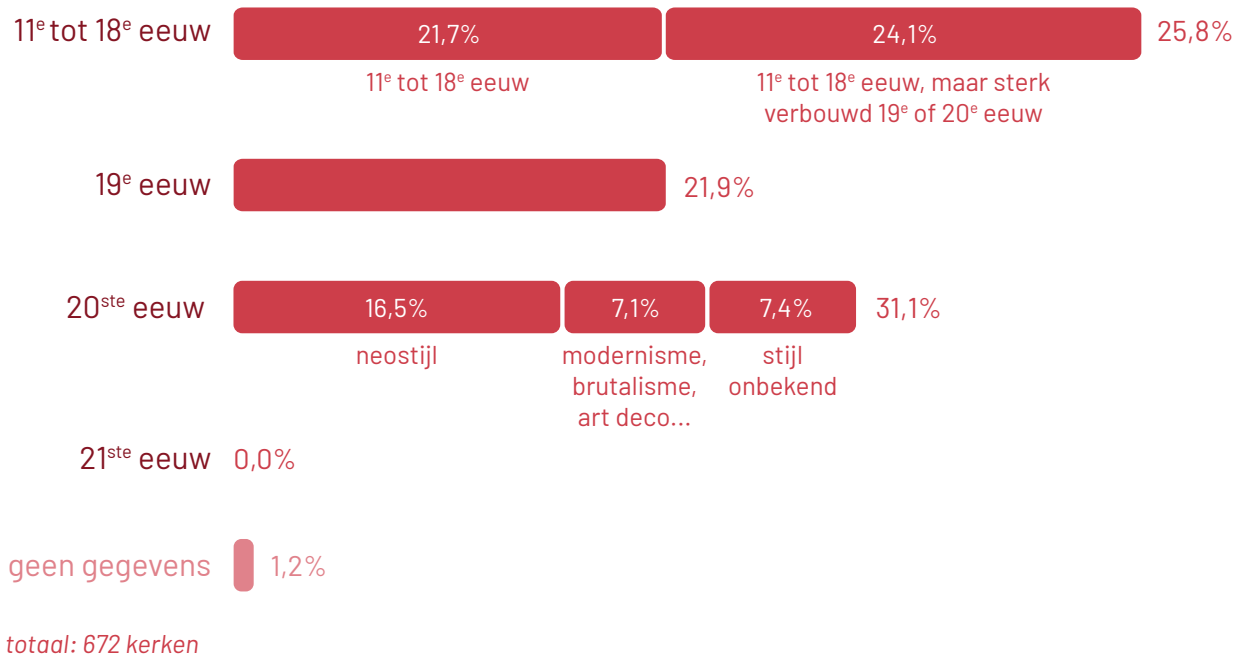

totaal: 672 kerken

Figuur 59
Kerktype van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

De analyse van de kerktypes van de kerkgebouwen waarvoor nevenbestemming wordt overwogen volgt zo goed als dezelfde spreiding als de algemene cijfers van alle parochiekerken (zie Figuur 18: Kerktype van de Vlaamse parochiekerken). De meest voorkomende typologie is de traditionele basiliek met transept (24,0%), gevolgd door het type zaalkerk zonder transept (18,9%). Onder dit kerktype vallen zowel de traditionele éénbeukige kerkgebouwen zonder transept als veel modernistische kerkgebouwen. Ook de kerkgebouwen met vrije vorm, goed voor 2,7%, zijn veelal modernistische kerkgebouwen. Verder zijn de traditionele kerktypes vertegenwoordigd: pseudo-basiliek zonder transept (13,5%), pseudo-basiliek met transept (10,9%), basiliek zonder transept (8,3%) en zaalkerk met transept (7,7%). In mindere mate komt het type hallenkerk voor: hallenkerk met transept (6,7%) en hallenkerk zonder transept (5,4%). Het kerktype centraalbouw vormt met 0,7% een zeer beperkte categorie.

Bouwperiode nevenbestemming

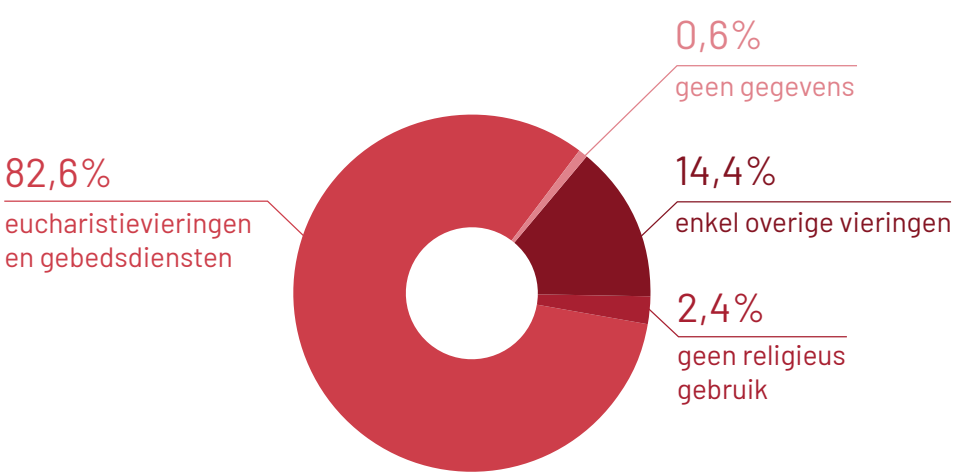
Figuur 60 *Bouwperiode van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming*

Uit de analyse van de bouwperiode van de kerkgebouwen waarvoor nevenbestemming wordt overwogen, blijkt dat 21,7% van de kerken een oorsprong heeft die teruggaat van de 11de tot en met de 18de eeuw. Bij 24,1% van de kerkgebouwen gaat het om kerken die oorspronkelijk voor de 19de eeuw dateren, maar die in de 19de of 20ste eeuw sterk werden verbouwd of uitgebreid, waardoor hun huidige verschijningsvorm grotendeels door latere bouwfasen wordt bepaald. 21,9% van de kerken dateert uit de 19de eeuw. 31,1% dateert uit de 20ste eeuw. Binnen deze groep gaat het om 16,5% neostijlen, 7,1% moderne architectuur en 7,4% waarvan de stijl niet nader werd gespecificeerd. Voor 1,2% van de kerken zijn geen gegevens beschikbaar.

Deze cijfers volgen in grote lijnen dezelfde historische spreiding als de algemene cijfers van alle parochiekerken (zie Figuur 17: Bouwperiode van de Vlaamse parochiekerken).

Actueel religieus en niet-religieus gebruik nevenbestemming

Huidig religieus gebruik

totaal: 672 kerken

Figuur 61
Huidig religieus gebruik van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

Van de 672 kerkgebouwen waarvoor een nevenbestemming wordt overwogen, vindt er in 82,6% nog regelmatig een eucharistieviering plaats. In 14,4% van de kerkgebouwen gaan nog enkel de bijzonder vieringen door zoals een doop, trouw of begrafenis. In 2,4% van de kerkgebouwen gaat geen enkele religieuze viering meer door en voor 0,6% zijn er geen gegevens.

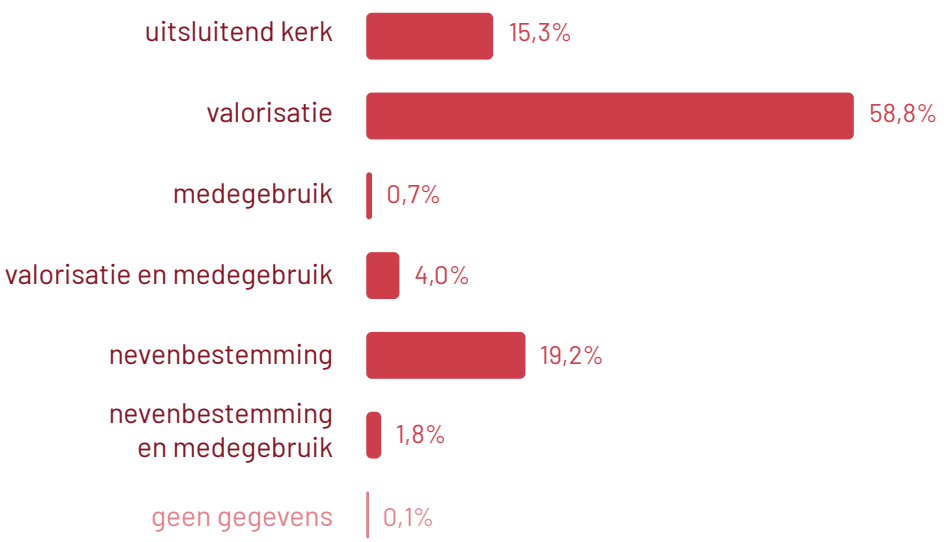
Vooral het cijfer van de kerken waar geen religieuze vieringen meer doorgaan, namelijk 2,4% of 16 kerkgebouwen, valt op aangezien een nevenbestemming impliceert dat een deel van de kerk in gebruik blijft voor de liturgie.

Wanneer de cijfers worden vergeleken met het volledige parochiekerkenbestand (zie Figuur 19: Huidig religieus gebruik van de Vlaamse parochiekerken), valt op dat voor bijna de helft van de kerken waar nog eucharistievieringen doorgaan er gedacht wordt aan een nevenbestemming in de toekomst. Ook voor de helft van de parochiekerken waar enkel nog bijzondere vieringen doorgaan wordt een nevenbestemming overwogen.

Huidig religieus en niet-religieus gebruik

Van de 672 kerkgebouwen die nevenbestemming als mogelijke toekomstvisie opnemen, blijkt dat een aanzienlijk deel vandaag al een vorm van breder gebruik kent. Slechts bij 15,3% of 103 van de kerken is momenteel uitsluitend sprake van religieus gebruik. Hiervan zijn er 10 kerkgebouwen waar geen religieuze vieringen meer doorgaan en die dus eigenlijk helemaal niet meer in gebruik zijn.

De overige gebouwen worden vandaag al in een meer of mindere mate opengesteld voor bijkomende activiteiten of functies. De meest voorkomende vorm is valorisatie (58,8%). Het gaat hierbij in de meeste gevallen om toeristische ontsluiting, culturele activiteiten, concerten, tentoonstellingen of occasionele evenementen die het bestaande religieuze gebruik aanvullen. 19,2% van de kerkgebouwen heeft vandaag ook al een nevenbestemming. Een zeer beperkt

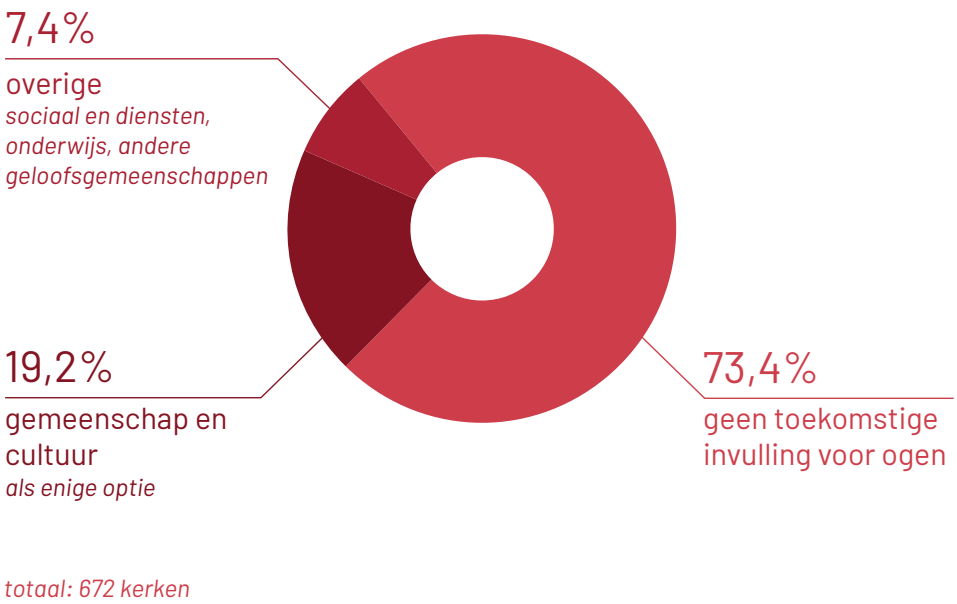

totaal: 672 kerken

Figuur 62
Huidig religieus en niet-religieus gebruik van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

aandeel, 0,7%, stelt het kerkgebouw open voor religieuze activiteiten van andere katholieke of christelijke geloofsgemeenschappen (medegebruik). 4,0% heeft een combinatie van valorisatie en medegebruik en 1,8% een combinatie van nevenbestemming en medegebruik. Voor 0,1% zijn er geen gegevens beschikbaar.

Toekomstige invulling nevenbestemming

Figuur 63
Toekomstige invulling van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

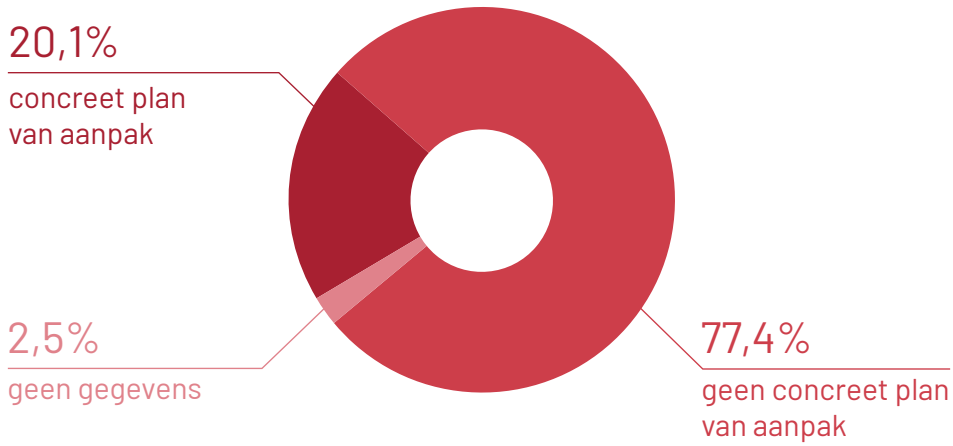
Een analyse van de toekomstige invulling van de 672 kerkgebouwen toont aan dat de meeste kerkgebouwen nog geen concrete invulling voor de nevenbestemming voor ogen hebben. Voor 73,4% werd in het kerkenbeleidsplan geen specifieke toekomstige invulling opgenomen. Dit wijst erop dat voor een groot deel van de gebouwen het denkproces zich nog in een verkennende fase bevindt.

Wanneer wel een toekomstige functie wordt benoemd, blijkt de categorie 'gemeenschap en cultuur' veruit de meest voorkomende invulling. In 19,2% van de gevallen wordt uitsluitend gedacht aan functies zoals tentoonstellingen, podiumkunsten, lezingen, bibliotheken, dorpshuizen of andere gemeenschaps- en cultuurgerichte activiteiten.

De overige 7,4% omvat een brede waaier aan mogelijke invullingen, waaronder onderwijs, sociale functies, dienstverlening of sport. Omdat elk van deze categorieën afzonderlijk slechts heel beperkt voorkomt, werden ze samengenomen binnen één algemene groep.

De cijfers tonen aan dat kerkgebouwen in eerste instantie vooral worden bekeken als potentiële maatschappelijke of culturele ontmoetingsplaatsen. Tegelijk blijft voor een groot deel van de kerken de toekomstige invulling voor de nevenbestemming voorlopig nog open en onderwerp van verder onderzoek.

Plan van aanpak nevenbestemming

Figuur 64
Plan van aanpak van de 672 parochiekerken met toekomstvisie nevenbestemming

totaal: 672 kerken

Uit de analyse van de 672 kerkgebouwen met nevenbestemming als mogelijke toekomstperspectief blijkt dat 20,1% een concreet plan van aanpak voor de uitwerking van de toekomstvisie heeft opgenomen in het kerkenbeleidsplan. 77,4% heeft geen concreet plan van aanpak en voor 2,5% is het onduidelijk.

6. Koppeling met de BBC-meerjarenplannen

Om na te gaan in welke mate de toekomstvisies in de kerkenbeleidsplannen zich vertalen in concrete beleidsintenties, werd een koppeling gemaakt met de gemeentelijke meerjarenplannen 2026–2031.

Voor deze koppeling werd samengewerkt met het Agentschap Binnenlands Bestuur, dat voor alle kerken met een toekomstvisie neven- of herbestemming naging of hiervoor budgetten werden ingeschreven. Aanvullend werd ook een eigen screening uitgevoerd van de meerjarenplannen van de overige gemeenten, om na te gaan of er bijkomende relevante vermeldingen waren rond de toekomst van de parochiekerken.

Methodologische beperkingen

Het trekken van eenduidige conclusies uit deze koppeling bleek niet evident, omwille van verschillende factoren:

- Vage of algemene omschrijvingen

  In meerdere gevallen wordt budget voorzien voor brede acties zoals “uitvoering van het kerkenbeleidsplan”, “actualisatie van het kerkenbeleidsplan”, “kerkgebouwen multifunctioneel gebruiken”, “ontwikkelen van een visie”, “kerken heroriënteren” etc., zonder verdere specificatie.

- Onzekerheid over schaalniveau

  Wanneer budgetten worden voorzien met een vage omschrijving, is het niet altijd duidelijk of deze betrekking hebben op één of op meerdere kerken in de gemeente.

- Globale budgetten

  Acties omvatten soms meerdere doelstellingen, waarbij slechts één onderdeel betrekking heeft op kerkgebouwen, terwijl één globaal budget wordt voorzien. Het is dan onduidelijk of, en hoeveel, budget voorzien is voor de parochiekerken.

- Ontbrekende budgetten

  In sommige gevallen wordt een concrete actie over de toekomstvisie van een parochiekerk geformuleerd zonder dat hiervoor een budget wordt voorzien. Dit maakt het moeilijk te interpreteren wat de intenties van de gemeente met betrekking tot deze acties zijn.

Deze elementen maken een exacte kwantificering onmogelijk en zorgen ervoor dat een voorzichtige interpretatie van de resultaten nodig is.

Belangrijkste bevindingen

Ondanks de beperkingen konden volgende minimale vaststellingen worden gedaan:

- Voor minstens 100 kerkgebouwen is een investering voorzien in functie van een neven- of herbestemming. Deze investeringen variëren sterk in omvang en de mate van concretisering. (in gevallen waarbij het onduidelijk is of het budget voor één of meerdere kerken is voorzien, werd telkens slechts één gebouw in rekening gebracht)
- Binnen deze groep zijn er 25 projecten met een duidelijke en concrete invulling, waarbij een specifieke nieuwe functie wordt benoemd en waarbij een substantieel budget aan de actie gekoppeld is. Het zijn 25 her- of nevenbestemmingsprojecten waarvan we met redelijk grote zekerheid kunnen zeggen dat ze in deze beleidsperiode uitgevoerd zullen worden.
- Daarnaast is voor 84 kerkgebouwen een investering voorzien voor studieopdrachten, wat wijst op een voorbereidende fase richting mogelijke her- of nevenbestemming.
- Voor (slechts) 8 kerkgebouwen wordt expliciet een verkoopscenario overwogen.
- Op het niveau van de gemeenten blijkt dat 170 van de 277 gemeenten met een goedgekeurd kerkenbeleidsplan in hun meerjarenplan een verwijzing opnemen naar de toekomst van parochiekerken. Dit kan variëren van zeer vaag naar concreet, zowel met als zonder gekoppeld budget.

Conclusies en interpretatie

De koppeling tussen kerkenbeleidsplannen en strategische meerjarenplannen toont aan dat:

- Beleidsmatige aandacht aanwezig is: meer dan de helft van de betrokken gemeenten neemt de toekomst van parochiekerken expliciet op in het meerjarenplan. Dit wijst op een duidelijke beleidsmatige bewustwording.
- Concrete uitvoering nog in opbouw is: hoewel er minstens 100 investeringsdossiers zijn, blijft het aantal echt concrete en uitgewerkte projecten (25) relatief beperkt ten opzichte van het totaal aantal kerken.
- Veel intenties nog vaag zijn: het hogere aantal studies (84) suggereert dat veel besturen zich momenteel in een onderzoeks- en verkenningsfase bevinden, eerder dan in een uitvoeringsfase.

De analyse bevestigt dat lokale besturen actief bezig zijn met de toekomst van hun parochiekerken, maar dat de vertaalslag van visie naar concrete en financieel onderbouwde projecten in de meeste gevallen nog niet is gemaakt.

7. Tendensen kerkenbeleidsplannen 2021 tot vandaag

De kerkenbeleidsplannen werden in het recente verleden bijgehouden en gemonitord door PARCUM. Dit gebeurde in het verleden enkel op het niveau van de goedkeuring (door het bisdom en de gemeenteraad, en formeel door het agentschap Onroerend Erfgoed) en de categorie van de toekomstvisie (louter kerk – valorisatie – medegebruik – nevenbestemming – herbestemming).

Hoewel deze gegevens een inzicht geven in de evolutie van de plannen, is er vandaag een veel grotere bron aan informatie beschikbaar door de grondige analyse van alle hoofdstukken van de kerkenbeleidsplannen uit 2025. Toch kunnen enkele interessante tendensen worden waargenomen wanneer de cijfers van de kerkenbeleidsplannen uit het verleden vergeleken worden met deze van vandaag.

Nog nooit zo veel kerkenbeleidsplannen opgesteld

De campagne rond de kerkenbeleidsplannen in 2025 is een groot succes. Slechts 8 (van de 285) gemeenten hebben op dit moment nog geen goedgekeurd kerkenbeleidsplan. In 2023 hadden 31 (= 10%) van de 300 gemeenten nog geen officieel kerkenbeleidsplan, en in 2021 waren dat er 61 (=20%). Er is de voorbije jaren een grote inhaalbeweging gemaakt bij het opstellen van kerkenbeleidsplannen en het nadenken over de toekomst van de Vlaamse parochiekerken.

Een dekking van 97% van de Vlaamse gemeenten wil ook zeggen dat de analyse van de kerkenbeleidsplannen vrij volledig is en er nog nooit zo veel informatie over de parochiekerken gebundeld is. De kwaliteit van de plannen – of althans minstens de objectieve/beschrijvende hoofdstukken – is vrij goed, waardoor deze basisinformatie in een volgende legislatuur kan hernomen worden. Dit zorgt ervoor dat een actualisering of herziening van het plan vrij vlot kan verlopen en minder tijdrovend is, aangezien voornamelijk het laatste hoofdstuk (namelijk de toekomstvisie) zal worden herbekeken.

Stijgend aantal potentiële herbestemmingen

Wanneer de toekomstvisies van de oudere kerkenbeleidsplannen bekeken worden, is er een stijgend aantal potentiële herbestemmingen op te merken. In 2021 kwamen 334 kerken in aanmerking voor herbestemming, in 2023 steeg dit cijfer naar 353 en vandaag tellen we 445 kerken die herbestemming als een optie overwegen.

Deze aantallen moeten wel genuanceerd worden. In 2021 en 2023 waren namelijk minder kerkenbeleidsplannen voorhanden (respectievelijk ontbraken 61 en 31 plannen). Dit betekent dat het cijfer waarschijnlijk hoger zou liggen als deze gemeenten destijds ook al een toekomstvisie hadden opgesteld.

Een tweede kanttekening bij deze cijfers, is het aantal parochiekerken dat in tussentijd al onttrokken is aan de eredienst. Tussen 2021 en 2025 zijn er 85 parochiekerken onttrokken aan de eredienst. Deze kerkgebouwen worden dus niet meer opgenomen in de huidige kerkenbeleidsplannen en vormen mogelijks een groot deel van de 334 kerken die in 2021 aangeduid

werden als 'mogelijk te herbestemmen'.

Dalend aantal kerken louter voor de eredienst

Een laatste tendens die naar voren komt wanneer de oude kerkenbeleidsplannen worden vergeleken met die van 2025, is de daling van het aantal kerken dat in de toekomstvisie wordt aangeduid voor een 'louter gebruik voor de eredienst'. In de kerkenbeleidsplannen uit 2021 telde deze categorie 416 kerken. Hierbij moet rekening worden gehouden dat 61 gemeenten toen nog geen kerkenbeleidsplan hadden opgemaakt. Dus ook hier zal het effectieve cijfer van kerken die 'louter eredienst' kiezen als toekomstvisie hoger liggen.

Uit de analyse van de kerkenbeleidsplannen van 2025 blijkt dat slechts 2,5% (of 39 parochiekerken) ervoor kiest om in de toekomst de parochiekerk enkel te houden voor de eredienst. Dit lage cijfer kan deels verklaard worden door de koppeling tussen de toekomstvisie in het kerkenbeleidsplan en de verhoogde erfgoedpremie van het agentschap Onroerend Erfgoed. Beschermde parochiekerken moeten minstens een valorisatie als toekomstvisie opnemen om in aanmerking te komen voor een verhoogde erfgoedpremie van 60%. Indien 'louter kerk' als toekomstvisie wordt vermeld, valt de betrokken kerk terug op een standaard premiepercentage van 40%. Dit geldt enkel voor die parochiekerken waar een bescherming van toepassing is, wat een grote helft (56,1%) van de Vlaamse parochiekerken betreft. De overige helft is niet beschermd, maar koos er toch in grote aantallen voor om de kerk niet enkel voor de eredienst te gebruiken in de toekomst.

Hoewel de gekozen toekomstvisie rechtstreeks bepaalt of een verhoogde premie van het agentschap Onroerend Erfgoed wordt toegekend, is er duidelijk een mentaliteitsverandering merkbaar. Vlaamse parochiekerken stellen hun deuren steeds vaker open voor de hele gemeenschap, en niet alleen voor de liturgie. Deze toekomstvisies sluiten nauw aan bij de visie van de Vlaamse bisschoppen: "Zonder veel woorden laat men zo verstaan dat de Kerk een open en gastvrij huis is waar iedereen welkom is." (uit: *De bisschoppen over betekenis en toekomst van het kerkgebouw*).

8. Samenvatting van de actuele tendensen

De kerkenbeleidsplannen zijn ingediend. Gemeenten, besturen van de rooms-katholieke eredienst en bisdommen werkten intens samen. Een aangehouden evolutie tekent zich af in de plannen die het Platform Toekomst Parochiekerken analyseerde. Neven- en herbestemming winnen terrein, net zoals culturele valorisatie. De lokale actoren moeten nu aan de slag om de intenties uit de kerkenbeleidsplannen om te zetten in concrete acties.

Bijna alle Vlaamse gemeenten beschikken over een actueel en goedgekeurd kerkenbeleidsplan. Slechts 8 ontbreken nog. Vlaanderen, de gemeenten, de besturen van de rooms-katholieke eredienst en de bisdommen hebben nu zicht op de huidige situatie van de 1615 parochiekerken én op de toekomstplannen. Nooit eerder was er een dergelijke hoeveelheid cijfermateriaal voorhanden.

Beweging in het veld!

Neven- en herbestemmen zit in de lift. Dat blijkt uit het aantal aan de eredienst onttrokken gebouwen sinds 2013: 171 kerken komen niet meer in de kerkenbeleidsplannen voor. Opmerkelijk is het aantal actieve nevenbestemmingen. Het gaat om meer dan tweehonderd van de 1615 kerken.

In vier op vijf van de geanalyseerde parochiekerken vinden anno 2025 regelmatig eucharistievieringen of gebedsdiensten plaats. Slechts zeven op honderd staan volledig leeg. Die kerken krijgen meestal een herbestemming. In bijna acht op tien parochiekerken gebeurt vandaag meer dan enkel rooms-katholieke vieringen of diensten. Dat kan in de vorm van nevenbestemming zijn, maar ook religieus medegebruik, culturele valorisatie of een open kerk.

De kerkenbeleidsplannen geven aan dat voor zes op tien parochiekerken neven- of herbestemming overwogen wordt. Bij een klein derde van de kerken denken de gemeenten en eredienstbesturen aan herbestemming, op korte of op lange termijn, als minstens ‘een’ optie. Minder dan drie op honderd kerken blijft enkel kerk. Het overige deel, meer dan een derde, overweegt culturele valorisatie en/of religieus medegebruik.

Het diverse kerkenlandschap weerspiegeld

Het Vlaamse landschap is bezaaid met parochiekerken uit diverse perioden, van de middeleeuwen tot de 21ste eeuw. Er zijn monumentale basilieken en eenvoudige zaalkerkjes; beschermde gebouwen (ongeveer vier op tien parochiekerken) en niet-beschermde exemplaren. Plannen voor de toekomst laten zich niet afschrikken door architecturale of stedenbouwkundige kenmerken of door beschermingsstatuten. De eigendomssituatie – is een kerk eigendom van de gemeente of de kerkfabriek? – lijkt evenmin in grote mate mee te spelen. De praktijk bevestigt dat neven- en herbestemming in alle kerken praktisch uitvoerbaar is, mits de concrete haalbaarheid geval per geval onderzocht wordt. De meeste kerken bevinden zich in een redelijke tot goede staat, wat verdere stappen vergemakkelijkt.

Begeleiding is nodig, meer dan ooit

Voor de gemeenten was de deadline om tot een kerkenbeleidsplan te komen krap. In principe moest

het nieuwe, geactualiseerde of herbevestigde kerkenbeleidsplan zes maanden na de installatie van de nieuwe gemeenteraad klaar zijn.

Vaak is nog onduidelijk wat er precies zal gebeuren in gebouwen waarvoor een nieuwe bestemming mogelijk is en hoe het proces zal verlopen. De kerkenbeleidsplannen zijn in belangrijke mate pastorale plannen met extra informatie over de actuele toestand van de gebouwen. De intenties van neven- en herbestemming zijn er, maar vaak is er (nog) geen sprake van een onderbouwd plan van aanpak en is er (nog) geen duidelijkheid over de precieze nieuwe invullingen. Wel hebben heel wat gemeenten budgetten gereserveerd, voor minstens honderd projecten van neven- of herbestemming en voor meer dan tachtig studies. Dat blijkt uit de meerjarenplannen, niet uit de kerkenbeleidsplannen zelf. Verdere acties om alles te concretiseren dringen zich op.

Wat betreft deze beleidsperiode is de eerste stap gezet, namelijk een lokale visie op de toekomst die de kerkelijke en de burgerlijke zijde delen. Maar daar zijn nog niet altijd concrete beleidsacties aan gekoppeld. Impliciet en expliciet geven de gemeenten aan dat er nood is aan begeleiding om tot realisaties te komen. Het Platform Toekomst Parochiekerken staat klaar met vormingssessies over hoe te beginnen aan een traject van neven- of herbestemming, aangepaste hulpmiddelen die de lokale actoren zelfredzaam maken, en gerichte ondersteuning bij het inroepen van allerlei externe experten.

Beknopte evaluatie van de kerkenbeleids-plannencampagne van 2025

Platform Toekomst Parochiekerken

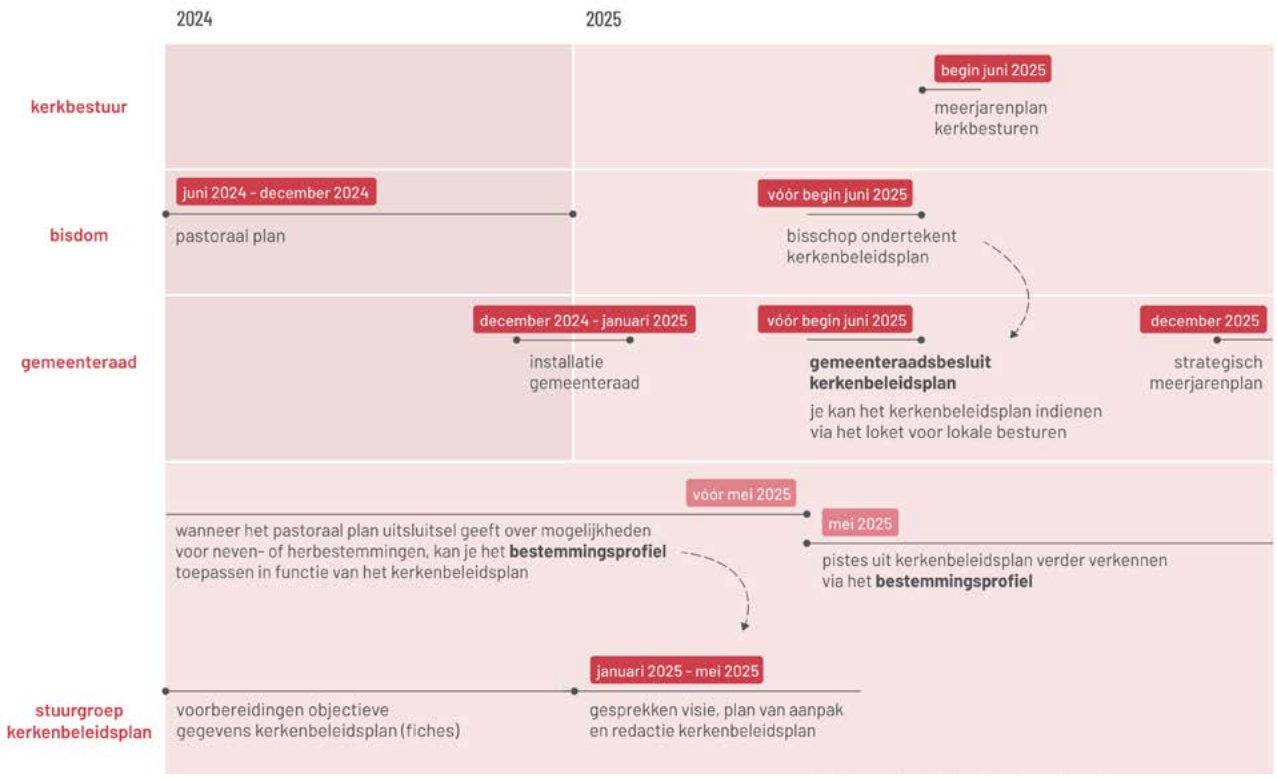
Rapport Vlaamse kerkenbeleidsplannen 2025

Deel 3

1. Hoe verliep de campagne?

Hoofdstuk 1 van dit rapport laat zien dat de campagne van de kerkenbeleidsplannen van 2025 een goed voorbereid traject was. De gemeenten waren ruim op tijd op de hoogte van de verplichting. Hetzelfde geldt voor de besturen van de eredienst en de bisdommen. Er werden wel degelijk voorbereidingen getroffen. Meestal waren de pastorale plannen er op tijd, zodat de gemeenten (en de eredienstbesturen) inzicht kregen in dat aspect en de toekomstvisies ofwel konden overnemen in de kerkenbeleidsplannen, ofwel konden heronderhandelen. Op bepaalde plaatsen leidde dat tot meningsverschillen tussen gemeenten en eredienstbesturen en/of pastorale vertegenwoordigers, maar dat is zeker niet algemeen. Integendeel, over het algemeen was er sprake van een echte samenwerking.

Zoals de cijfers in hoofdstuk 2 laten zien, kwam **burgerparticipatie** eerder beperkt voor gedurende de campagne. Dat heeft allicht te maken met de strakke timing voor de kerkenbeleidsplannen zoals gestipuleerd in eredienstendecreet, waardoor er relatief weinig tijd was. Toch liepen er in bepaalde gemeenten trajecten, vaak ondersteund door professionele trajectbegeleiders, met specifieke aandacht voor inbreng van burgers.

Figuur 65

De tijdlijn die het Platform maakte om de campagne van 2025 te vergezellen

Wat betreft het **instrumentarium** van het Platform Toekomst Parochiekerken, werd vooral het hernieuwde sjabloon goed gebruikt[22]. De vormingen over het kerkenbeleidsplan van het Platform waren relatief succesvol en een schema dat het Platform maakte om de timing van het kerkenbeleidsplan te duiden, ten opzichte van bijvoorbeeld de gemeentelijke meerjarenplanning, werd gretig gedeeld. Het bestemmingsprofiel ontwikkeld door Onroerend Erfgoed en overgenomen op de website van het Platform kende minder (bekende) afnemers (zie sectie 1.4). Het opladen van de plannen via het Loket (zie sectie 1.5) werd op korte tijd praktisch een vanzelfsprekendheid voor de gemeenten.

Het Platform behandelde in 2024 iets meer dan 150 en in 2025 net geen tweehonderd **adviesvragen** over het kerkenbeleidsplan, meestal afkomstig van gemeenten. Af en toe kreeg het Platform vragen om te **bemiddelen**, tussen bijvoorbeeld gemeenten en besturen van de eredienst. Meestal kon het Platform doorverwijzen naar het respectievelijke bisdom daarvoor. Zoals aangehaald in hoofdstuk 1, zorgde de timing van de kerkenbeleidsplannen af en toe voor wat commotie, al bleef dat achteraf gezien relatief beperkt.

Ter indicatie: eind juni 2025 hadden 136 van de 285 gemeenten een actueel en goedgekeurd kerkenbeleidsplan opgeladen via het Loket voor de lokale besturen; eind november 2025 waren dat er 243. Er zat dus wat **vertraging** op de campagne, maar de gemeenten en de andere betrokken actoren deden uiteindelijk wat van hen verwacht werd.

Dat laatste blijkt ook uit de **BBC-meerjarenplannen** (zie sectie 2.6) die opvallend veel – in vergelijking met de kerkenbeleidsplannen zelf – beleidsacties en daaraan gekoppelde budgetten bevatten met betrekking tot 'toekomstgericht kerkenbeleid' (dus nog los van loutere restauraties).

22 Dat sjabloon is geen nieuwigheid van het Platform Toekomst Parochiekerken. Het bestond al langer – zie hoofdstuk 1. Het Platform breidde het sjabloon uit, ook met facultatieve elementen, en verduidelijkte hier en daar nog meer waar informatie voor het kerkenbeleidsplan te vinden is. Het sjabloon is nog altijd terug te vinden op de website van het Platform.

2. Evaluatie van het instrument ‘kerkenbeleidsplan’ door het Platform Toekomst Parochiekerken

Het Platform Toekomst Parochiekerken kon inderdaad vaststellen dat het instrument ‘kerkenbeleidsplan’ goed opgepikt werd door de gemeenten en de besturen van de eredienst. Het verplichte nieuwe element van de eigendomstoestand kwam vlot in de plannen terecht. De kwaliteit van de plannen ging er in het algemeen op vooruit, mogelijk ook dankzij het hernieuwde en uitgebreide sjabloon (met aandacht voor facultatieve elementen die aansturen op een meer strategisch plan). Toch blijft er nog marge voor verbetering.

Regelmatig is er **verwarring over de specifieke begrippen** die eigen zijn aan het kerkenbeleid. ‘Medegebruik’ is voor mensen die er niet dagelijks mee bezig zijn snel verward met ‘nevenbestemming’. Maar de grootste onduidelijkheid heeft te maken met het – inderdaad subtiele – onderscheid tussen valorisatie en nevenbestemming – al helemaal met nevenbestemming in de tijd (of ‘multifunctioneel gebruik’). Strikt genomen ligt valorisatie in het verlengde van het kerkelijk gebruik van het eredienstgebouw, met een klemtoon op de culturele aspecten. Het kan bijvoorbeeld gaan over een tentoonstelling over de collectie, een orgelconcert of een rondleiding opgehangen aan bijzondere interieurelementen. ‘Nevenbestemming’ houdt doorgaans in dat een andere actor ten minste gebruik maakt van (een deel van) de ruimte en waarschijnlijk ook een beheersrol opneemt. Er is dan een samenwerking tussen de nieuwe gebruiker en de parochie / kerkfabriek. Dat onderscheid is niet voor iedereen helder. Sommige eredienstbesturen spreken bijvoorbeeld over ‘valorisatie’ wanneer het eigenlijk multifunctioneel gebruik is, om toch maar niet de term ‘nevenbestemming’ te moeten gebruiken.

Meestal geven de kerkenbeleidsplannen aan dat de opties van neven- en herbestemming ‘nog onderzocht worden’. De vertaling naar een concreet plan van aanpak ligt niet voor de hand. De kerkenbeleidsplannen zijn met andere woorden weinig concreet, **ze blijven abstract**. Naast het onderzoeken van het ruimtelijk potentieel van de gebouwen en het ‘ontwikkelpotentieel’ van de kerksites, naast het organiseren van (markt)bevragingen en vormen van *matchmaking* op zoek naar geïnteresseerden, zijn ook pistes zoals de koppeling aan lokale beleidslijnen, aan ruimtelijk beleid, aan ruimtenoden en patrimoniumvisies denkbaar om de opties uit de kerkenbeleidsplannen te concretiseren. De volgende paragrafen gaan daar dieper op in.

De verbetermarge wat betreft de kerkenbeleidsplannen bevindt zich vooral op het **ruimtelijk-strategisch vlak**, waarmee niet zozeer bedoeld wordt ‘op financieel vlak’. Het gaat dan vooral over de koppeling met ruimtelijk en ander gemeentelijk beleid die niet of amper in de plannen terecht komt. Concreet zou die koppeling kunnen bestaan uit uitspraken over de toekomst van de kerken in het licht van dorpskernvernieuwing of levendige kernen in het algemeen, over koppelingen met langetermijn-patrimoniumvisies van het lokaal bestuur of het gemeentelijk beleidsplan ruimte. Een kanttekening daarbij is dat niet elke gemeente beschikt over een actueel patrimoniumplan of een definitief beleidsplan ruimte, waardoor het mogelijk lastig is om uitspraken te doen daarover, en waardoor de verbetermarge blijft bestaan.

Aansluitend daarbij koppelen relatief weinig gemeenten de ‘andere’ toekomst van parochiekerken aan reële **ruimtevragen of -noden** in de gemeente. Verenigingen en allerlei organisaties zijn mogelijk op zoek naar ruimte, of denken aan het rationaliseren van hun ruimtegebruik. Maar dat

allemaal in kaart brengen is niet eenvoudig. Hoewel het voor de hand ligt op het ruimtepotentieel van de kerken in verband te brengen met echte ruimtenoden, vraagt die oefening heel wat inspanningen, niet in het minst van de gemeenten. Toch bevindt zich ook op dat vlak een verbetermarge, maar eentje die het loutere kerkenbeleid overstijgt. Al kan de 'kerkenreflex' nog verder veralgemeend worden. Niet alle gemeenten denken bij actuele ruimtevragen namelijk spontaan aan de parochiekerken, en dat terwijl de parochiekerken allerhande vormen van gebruik kunnen opvangen en mogelijk onderbenut zijn.

Een voor de hand liggende manier om alsnog dergelijke koppelingen te maken, en een die zich helemaal in de geest van het kerkenbeleidsplan ophoudt, is die van het **geïntensiveerde overleg**. In verschillende gevallen sluit het kerkenbeleidsplan in belangrijke mate aan bij het voorafgaande pastorale plan. Dat hoeft op zich geen probleem te zijn. Een verdere koppeling met het ruimtelijk beleid, het patrimoniumbeleid en de lokale ruimtevragen kan het gezamenlijke overleg tussen de betrokken actoren verder verdiepen. Vertrekken vanuit objectieve gegevens helpt mogelijk om tot een consensus te komen én belangrijke stappen te zetten, op ruimtelijk en op maatschappelijk vlak.

Belangrijk daarvoor is ook om het **kerkenbeleidsplan uit** te **dragen**. Intern, binnen de gemeente, is dat zinvol, zeker als het over de diverse gemeentediensten heen gebeurt. Maar ook extern. Burgers en ondernemers hebben mogelijk interesse in een ander of verbreed gebruik van parochiekerken. Een 'forum' (zie De Bleeckere & De Ridder 2014) per gemeente en op maat van de gemeente kan dergelijke vragen capteren en onderzoeken. In de eerste plaats is communicatie over de grote lijnen van het kerkenbeleidsplan cruciaal, ook om een kader en dus de belangrijkste 'spelregels' mee te geven in het licht van een verbreed of ander gebruik van parochiekerken, en om aan te geven dat er een zekere urgentie is. Objectieve gegevens zijn er nu via de kerkenbeleidsplannen. Een mogelijke volgende stap is het organiseren van uitwisseling tussen allerhande actoren over de toekomst van de parochiekerken die in aanmerking komen voor volgende stappen, bijvoorbeeld in de zin van een 'forum' per gemeente.

Samengevat is er met de campagne van de kerkenbeleidsplannen van 2025 duidelijk sprake van een 'veralgemening' van het instrument kerkenbeleidsplan. Er is een inhoudelijke verbetering van de plannen merkbaar. Maar heel wat uitdagingen van gemeenten die potentieel raken aan het kerkenbeleidsplan komen er niet of heel minimaal in terecht. Het gaat dan over onder andere:

- Stappen met betrekking tot het gemeentelijk beleidsplan ruimte,
- Kernversterking,
- Patrimoniumuitdagingen (van gemeentelijk en 'belendend' patrimonium),
- Werven rond duurzaamheid (energie, klimaatadaptatie, vergroening, deelmobiliteit…),
- Het faciliteren van (lokale) verenigingen en organisaties en het zoeken naar partnerschappen daarmee,
- Zicht krijgen op de precieze ruimtenoden, ook die van burgers en ondernemers,
- Financiën in het algemeen,

Het lukt nog niet overal om belangrijke stappen te zetten, maar de 'neven- en herbestemmingscultuur' verbreidt zich wel. De nota over de parochiekerken van 2021 (Somers & Diependaele) wilde de kerkenbeleidsplannen meer strategisch maken, en minder een loutere opstap naar een premie en/of een rechtstreekse doorvertaling van een pastoraal plan. Dat

is gedeeltelijk geslaagd. Als de ambitie van 2021 bekeken wordt als een doorlopend proces, dan is ze misschien 'grotendeels' geslaagd. Ten minste, als de in deze paragrafen aangehaalde puzzelstukken de volgende omgevingsanalyse van de gemeenten halen, deel gaan uitmaken van de onderhandelingen tussen de gemeenten en de besturen van de eredienst, en vervolgens de geactualiseerde kerkenbeleidsplannen van 2031 halen (en waar relevant de strategische meerjarenplannen van datzelfde jaar). Dat neemt niet weg dat gemeenten en besturen van de eredienst *nu* al belangrijke stappen kunnen zetten, al dan niet samen (zie ook sectie 3.4.).

3. Aanbevelingen met betrekking tot het kerkenbeleidsplan

Op basis van de evaluatie van zowel 1) de kerkenbeleidsplannen en hun inhouden, 2) de campagne van de kerkenbeleidsplannen van 2025 en 3) het instrument kerkenbeleidsplan, somt het Platform Toekomst Parochiekerken hier enkele aanbevelingen met betrekking tot het kerkenbeleidsplan op. De eerste aanbeveling is algemeen en gericht aan de stuurgroep van het Platform. De daaropvolgende aanbevelingen zijn gericht aan de lokale besturen (de stuurgroep en het Platform kunnen in verband daarmee een faciliterende of stimulerende rol opnemen) en hebben vooral het 'minder abstract maken van de plannen' tot doel:

1. Zorg ervoor dat alle actoren (gemeenten, besturen van de eredienst, bisdommen en intermediairen) het **geijkte vocabularium** met betrekking tot het kerkenbeleidsplan hanteren. Vooral over de semantische grens tussen 'valorisatie' en 'nevenbestemming (in de tijd)' is veel onduidelijkheid. Het Platform Toekomst Parochiekerken heeft definities op haar website opgenomen, volledig in lijn met de definities opgesteld door het CRKC-PARCUM en de Vlaamse bisschoppen[23]. Een eerste actie is het uitdragen van die definities door alle actoren die in de stuurgroep van het Platform zetelen, zodat de respectievelijke achterban de definities hopelijk ondubbelzinnig hanteert.

Voor gemeenten (en besturen van de eredienst):

2. **Communiceer** aan je burgers over de inhouden van het kerkenbeleidsplan. Geef aan dat dat inderdaad het beleidsmatig kader is, zo afgesproken en officieel goedgekeurd door verschillende instanties. Vat die communicatie ook op als een uitnodiging aan het adres van burgers, verenigingen, organisaties en ondernemers om *samen* verdere stappen te zetten.

3. De kerkenbeleidsplannen zijn er nu, meestal in een basisversie. Laat deze beleidsperiode een periode van **verdieping** zijn.
   Het kerkenbeleidsplan is geen instrument dat noodzakelijk naar neven- of herbestemming moet leiden. Ook het duurzaam behoud van een kerk voor de eredienst, eventueel gecombineerd met valorisatie of medegebruik, kan het resultaat zijn van een gedragen langetermijnvisie.

4. Hou de vorderingen die je lokaal bestuur maakt op **ruimtelijk vlak** en wat betreft **patrimonium** bij. Koppel ze in de periode van de volgende 'omgevingsanalyse' aan de voorbereidingen voor het geactualiseerde kerkenbeleidsplan (van 2031) én het meerjarenplan. Laat zeker de omgevingsambtenaar meekijken naar het volgende kerkenbeleidsplan. Uiteraard kan elke stand van zaken op ruimtelijk vlak op eender welk moment doorstromen naar een plan voor een neven- of een herbestemming (zoals het generieke procesverloop[24] van het Platform suggereert) én naar een geactualiseerd kerkenbeleidsplan. Dat laatste kan perfect middenin een legislatuur.

5. Koppel de toekomst van de parochiekerken die in aanmerking komen voor neven- of herbestemming aan **lokale ruimtevragen en -noden** én aan **lokale dynamieken**

23 Zie toekomstparochiekerken.be/ondersteuning/kerkenbeleidsplan voor de definities.

24 Zie toekomstparochiekerken.be/proces.

(zoals actieve vrijwilligers, bloeiende organisaties, andere sterke partners). Met de kerkenbeleidsplannen is er een 'materiële atlas' van de parochiekerken in Vlaanderen. Dit rapport is daar de neerslag van. Maar de 'atlas van de organisatorische arbeid' die in staat is om de gebouwen die daar nood aan hebben te activeren, is er (nog) niet. Een extra inspanning, die allicht lokaal begint, dringt zich op[25]. Laat je dienst vrije tijd (en andere diensten) meekijken naar het volgende kerkenbeleidsplan.

6. **Intensifieer het lokale overleg** tussen gemeente en bestuur/besturen van de eredienst. 'Een' insteek is het objectiveren van het overleg door documenten zoals een patrimoniumplan of een beleidsplan ruimte binnen te brengen in het overleg.

25 Het in kaart brengen van lokale dynamieken en sterke lokale spelers is niet alleen zinvol voor de parochiekerken maar ook voor andere gebouwen, met name voor de 'maatschappelijke infrastructuur'. Ook ontmoetingscentra, scholen en zorginstellingen zoeken soms naar partners om ruimte te delen. Het inventariseren van vragen, noden en dynamieken kan dus meerdere doelen dienen.

4. Aard van de ondersteuning voor gemeenten en besturen van de eredienst die vandaag nodig is

Het Platform Toekomst Parochiekerken beschikt over meerdere hulpmiddelen om de gemeenten en de besturen van de eredienst te assisteren met hun toekomstplannen voor parochiekerken. Dit rapport verwijst op verschillende plaatsen naar bepaalde onderdelen van dat aanbod. Het volledige aanbod is terug te vinden op toekomstparochiekerken.be (een groot deel van dat instrumentarium heeft te maken met het ondersteunen van trajecten van neven- en herbestemmingen). Een vraag die overblijft aan het einde van dit rapport is of er, op basis van het voorgaande en bovenop de bestaande hulpmiddelen, nood is aan extra ondersteuning om de kerkenbeleidsplannen strategischer en 'beter' te maken. De aanbevelingen uit de vorige sectie vormen een leidraad om die vraag te beantwoorden.

- Het (lokaal) uitdragen van het kerkenbeleidsplan en het communiceren over de inhoud ervan is zeker een aandachtspunt, ook voor het Platform zelf. Voorlopig koppelt het Platform er geen concrete actie aan.

- Over de verbinding tussen lokaal kerkenbeleid en lokaal ruimtelijk beleid (beleidsplan ruimte, lokale masterplannen en eventueel ruimtelijke uitvoeringsplannen) loopt op dit moment (voorjaar – zomer 2026) een onderzoek in samenwerking met het bureau PREO, aanbesteed door het Platform. Het Platform communiceert na afloop over te resultaten. De insteek van het onderzoek is precies het ontwikkelen van een handig en eenvoudig hulpmiddel voor lokale besturen om de koppeling ruimtelijk beleid – kerkenbeleid te expliciteren.

- Over patrimoniumstudies loopt op dit moment een onderzoekstraject bij het Team Vlaams Bouwmeester, in samenwerking met de bureaus 51N4E en Miss Miyagi. Mogelijk zijn de resultaten daarvan, die wijzen in de richting van het 'patrimoniumplannen' als een werkwoord of een lokale praktijk, zinvol voor de kerkenbeleidsplannen.

- Het bij elkaar brengen van 1) het 'aanbod' van kerken die aanmerking komen voor neven- of herbestemming, 2) ruimtevragen en -noden, en 3) (lokale) dynamieken, (lokaal) engagement en (lokale) actoren die een rol kunnen spelen om de gebouwen te activeren, is een cruciaal onderdeel binnen de hele opgave. Het gebeurt vandaag veelal niet-gestructureerd, eerder ad hoc. Er is vandaag via de kerkenbeleidsplannen wel in belangrijke mate zicht op het aanbod. Dat is een belangrijke eerste stap. Maar de vraagzijde blijft onderbelicht. Het Platform onderzoekt hoe dat opgelost kan worden. Er zijn verschillende mogelijkheden. De module 'vraag en aanbod' van het Platform kan uitgebreid worden. Participatiemethodieken en praktijken van 'matchmaking' kunnen ook iets betekenen. Via de expertenpool[26] van het Platform is het mogelijk om die elementen samen uit te diepen en erover uit te wisselen. Het is allicht én-én, zodat er gaandeweg een cultuur groeit of een verzameling van praktijken (die zinvol en misschien zelfs nodig zijn voor de maatschappelijke infrastructuur in het algemeen, gegeven de vele uitdagingen daaromtrent). Het Platform onderzoekt verder hoe het één en ander gestructureerd kan samenbrengen, zodat gemeenten en besturen van de eredienst antwoorden vinden op hun vragen over lokale noden en lokale dynamieken in relatie tot de

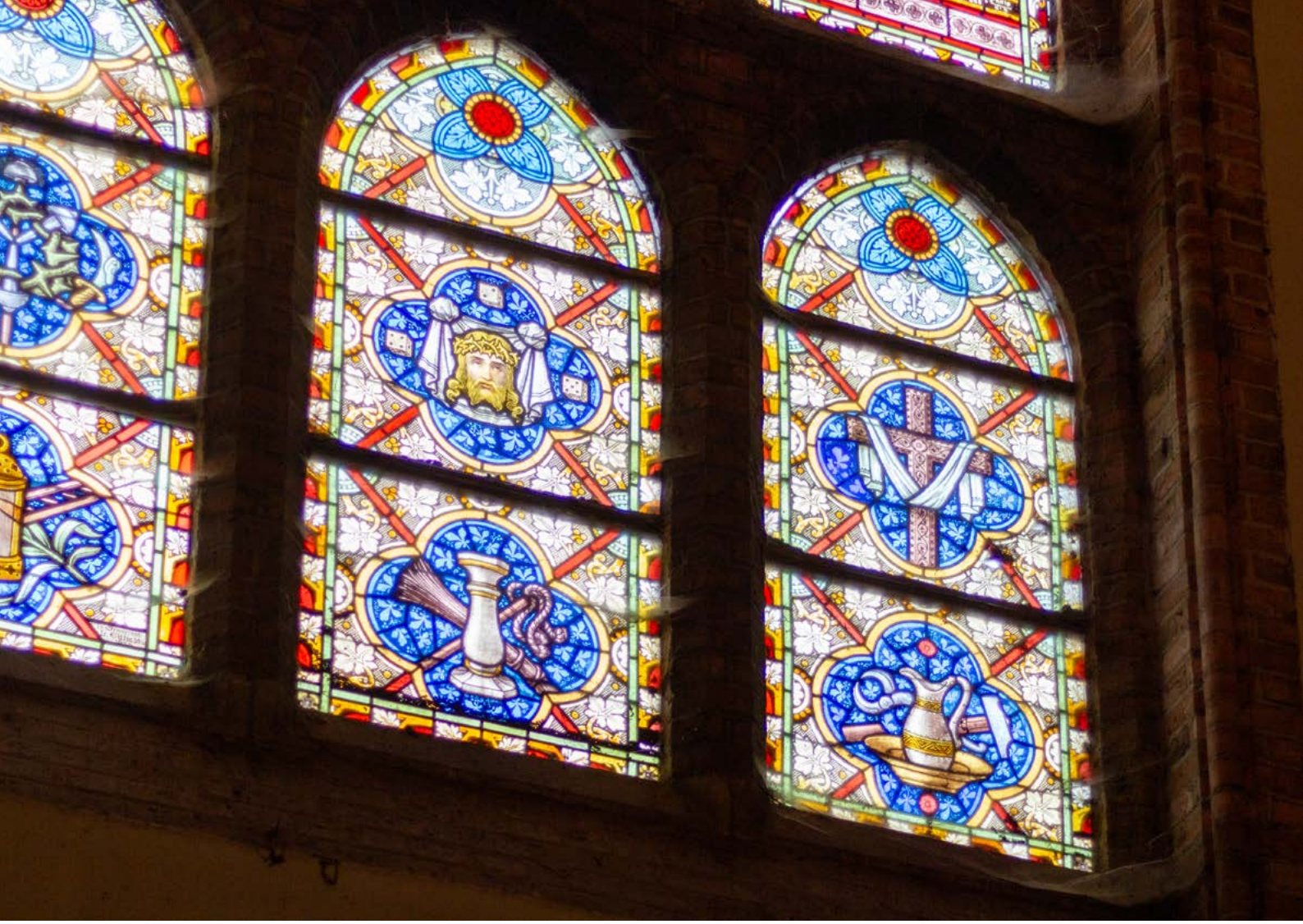
26 Zie het aanbod over 'regie' van het Platform Toekomst Parochiekerken, als deel van de 'ondersteuning'.

parochiekerken[27].

27 Lokale dynamieken (die mogelijk ook iets kunnen betekenen voor parochiekerken) zijn een bijzonder aandachtspunt voor de organisatie *Workroom* die met onder andere subsidie van het Vlaamse Kunstendecreet (beleids)onderzoek doet naar de toekomst van 'maatschappelijke infrastructuur'. In het najaar van 2026 start *Workroom* een *Open Workroom* over maatschappelijke infrastructuur. De parochiekerken vormen daarin één van vijf parallelle inhoudelijke sporen.

5. Evaluatie van het kerkenbeleidsplan door de gemeenten

Hier volgt later de neerslag van een bevraging over het kerkenbeleidsplan, gericht aan de Vlaamse burgemeesters en opgesteld door ABB en het Platform Toekomst Parochiekerken.

Meer info en bronnen

Meer info en bronnen

Zie de website van het **Platform Toekomst Parochiekerken** toekomstparochiekerken.be voor actuele informatie over het kerkenbeleidsplan en allerlei hulpmiddelen bij neven- en herbestemming van parochiekerken.

AGENTSCHAP BINNENLANDS BESTUUR & AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2012. *Bevraging van de Vlaamse burgemeesters over de her- en nevenbestemming van parochiekerken. Eindrapport.* Brussel: ABB en AOE.

AERTS B., De RIDDER, R. et al., 2025. *Hoe haalbaar is mijn neven- of herbestemming? Financiële en juridische aspecten in het haalbaarheidsonderzoek van parochiekerken* [rapport in samenwerking met Leidsman en HOGENT]. Brussel: Platform Toekomst Parochiekerken

AERTS, J., JASPERS, J. et al., 2014. *Atlas van het religieus erfgoed in Vlaanderen*. Leuven: CRKC.

BOURGEOIS, G., 2011. *Conceptnota "Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk"*. Brussel: Vlaamse Regering.

DE HOUWER, V., 2009A. Religieus erfgoed: Een gediversifieerd landschap. *M&L Cahier*, nr.17, pp. 10-14.

———, 2009b. Erfgoedzorg in tweede lijn: Een gepaste herbestemming. *M&L Cahier*, nr.17, pp. 17-18.

DE BLEECKERE, S. & DE RIDDER, R., 2014. *Het Open Kerkgebouw. Heden, verleden en toekomst van het kerkgebouw in Vlaanderen*. Kalmthout: Pelckmans.

DE RIDDER, R., 2013. *Kerkgebouw genereert publiek. Een actuele strategie voor de architectuurtheoretische herdefiniëring en de toegepaste herwaardering van de Vlaamse parochiekerk* [doctoraatsverhandeling]. Universiteit Hasselt.

JASPERS, J., DANCKERS, J. en STEVENS, D., 2018. *Leven in de kerk. Valorisatie, medegebruik, nevenbestemming en herbestemming van onroerend religieus erfgoed in Vlaanderen.* Brugge.

SOMERS, B. & DIEPENDAELE, M., 2021. *Visienota: beleidsmaatregelen voor de her- en nevenbestemming van parochiekerken in Vlaanderen* [Nota aan de Vlaamse regering]**.** Brussel: Vlaamse regering.

VAN DOOREN, B., STEVENS, A., & SCHEERS, J., 2011. *Verslag parochiekerken in Vlaanderen*. Brussel: Agentschap voor Binnenlands Bestuur, Agentschap Ruimte en Erfgoed en Departement Bestuurszaken.

VLIETINCK, P. 2014. Wie is eigenaar van de (parochie)kerk? In: Vannerom, J. [red.]. *Vastgoedrecht en de Kerk. Alternatieven voor de verkoop van religieuze gebouwen.* Antwerpen – Cambridge: Intersentia.

VERENIGING VAN BEHEERDERS VAN MONUMENTALE KERKGEBOUWEN, & VERENIGING VAN NEDERLANDSE GEMEENTEN [RED.], 2008. *Handreiking religieus erfgoed voor burgerlijke en kerkelijke gemeenten: Van kerkelijk gebruik tot herbestemming*. Delft: vbmk / vng.

VERMEULEN, S. 2024. Een verhaal van erfgoed, architectuur en kerken. Evoluerende beleidsinzichten 1997-2016. In: Ardui et al. [red.], *Herscheppen (*)*. Brussel: Team Vlaams Bouwmeester.

DE VLAAMSE BISSCHOPPEN, 2020. *Het Kerkgebouw. Betekenis en toekomst* [Verklaringen van de bisschoppen van België nr. 44]. Brussel: Licap – Halewijn n.v.

Afbeeldingen titelbladen

Afbeeldingen gebruikt op de titelbladen, in chronologische volgorde:

Heilig Hartkerk, Gent

Sint-Amanduskerk, Borchtlombeek (Roosdaal)
CC BY 4.0 KIK-IRPA, Brussels (Belgium), cliché A003359]

Sint-Jozefkerk, Roeselare

Onze-Lieve-Vrouwkerk, Leffinge (Middelkerke)

Sint-Bartholomeuskerk, Kaaskerke (Diksmuide)

Colofon

Analyse kerkenbeleidsplannen
In de tweede jaarhelft van 2025 en de eerste maanden van 2026 analyseerde het voltallige Platform Toekomst Parochiekerken (Roel De Ridder, Judith Delbaere, Nomie Deschuyteneer, Luka D'haese en Viktoria Verhelst) de inhouden van de kerkenbeleidsplannen van 2025.

Hoofdstuk 2 van dit rapport is een doorvertaling en uitdieping van die cijfers, gebaseerd op de dataset van het Platform Toekomst Parochiekerken, onder redactie van Nomie Deschuyteneer.

Rapport Vlaamse kerkenbeleidsplannen 2025 (juni 2026)
Auteurs Roel De Ridder (hoofdstuk 1) en Platform Toekomst Parochiekerken
Redactie Nomie Deschuyteneer en Roel De Ridder
Grafieken en vormgeving Luka D'haese

In opdracht van de stuurgroep van het Platform Toekomst Parochiekerken

Met dank aan het Agentschap Binnenlands Bestuur voor het verzamelen van de kerkenbeleidsplannen en de ondersteuning bij de analyse van de BBC-meerjarenplannen.

Het Platform Toekomst Parochiekerken is een samenwerking tussen de VVSG en PARCUM, met de steun van de Vlaamse overheid.

© Platform Toekomst Parochiekerken 2026

Platform Toekomst Parochiekerken
PARCUM VVSG

in samenwerking met

Vlaanderen
verbeelding werkt